Sfântul Irineu de Lugdunum

DEMONSTRAȚIA PROPOVĂDUIRII APOSTOLICE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

DEMONSTRAŢIA
PROPOVĂDUIRII APOSTOLICE

Sfântul IRINEU DE LUGDUNUM

DEMONSTRAŢIA PROPOVĂDUIRII APOSTOLICE

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Traducere, introducere şi note
de Prof. dr. REMUS RUS

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREŞTI – 2001

Traducerea s-a efectuat după textul publicat în *Patrologia Orientalis*, vol. XII, şi a fost revizuită după versiunea armeană, din acelaşi volum, de către P.C. Arhim. Conf. Dr. Zareh Baronian.

© – 2001
EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ISBN 973-9332-54-4

INTRODUCERE

1. Contextul istoric

Prezența în istoria gândirii și a literaturii creștine a Sfântului Irineu nu este deloc întâmplătoare. Pronia divină pare a-l fi ales, condus și luminat pentru a da creștinătății mărturii directe despre *sfinții* care i-au cunoscut pe Apostolii Domnului, despre zbuciumul și tensiunile din sânul Bisericii creștine în cel de al doilea veac de dăinuire, despre luptele dârze, duse cu sacrificii martirice, pentru apărarea ortodoxiei credinței și supraviețuirea ei în fața presiunilor de tot felul, politice, dar mai ales religioase. Căci epoca în care a trăit Sfântul Irineu a fost una de mare încercare pentru Biserica creștină, deoarece, pe lângă dușmanii ei tradiționali externi, iudaismul și păgânismul, ea se confrunta cu două mișcări eretice deosebit de primejdioase, ivite chiar în sânul ei, și anume gnosticismul și montanismul. La acestea se adăugau incertitudinile căutărilor de început și mai ales lipsa unor norme unanim acceptate, care să îndrume viața și practica Bisericii creștine în mod unitar. De altfel, căutările inerente, dar și incerte, ale începuturilor au facilitat, în esență, apariția gnosticismului și a montanismului ca

posibile interpretări alternative, subiective şi, ceea ce este mai grav, extremiste ale întregii *Weltanschauung* creştine. Gnosticii vor deveni "protagoniştii unui creştinism care se conforma lumii", în timp ce montaniştii susţineau "fuga totală de lume"[1]. În altă ordine de idei, gnosticii se străduiau să realizeze un creştinism care să se acomodeze culturii timpului, absorbind miturile religioase ale Orientului, dând o funcţie dominantă filosofiei religioase a grecilor şi, în consecinţă, lăsând un loc mult prea modest pentru revelaţie ca temelie a întregii cunoaşteri religioase, pentru credinţă şi pentru Evanghelia lui Hristos. La rândul lor, montaniştii se aflau în aşteptarea venirii iminente a sfârşitului lumii şi considerau că adevărata viaţă creştină consta în ruperea totală de lume şi părăsirea ei, prin adoptarea unui mod de viaţă ascetic extrem de riguros. Biserica era deci confruntată cu o dublă criză. Pe de o parte, gnosticismul ameninţa temelia ei spirituală şi caracterul religios, iar, pe de altă parte, montanismul primejduia universalitatea misiunii ei.

Către sfârşitul secolului al II-lea, şcolile gnostice deveniseră secte, rupându-se de Biserică. Dintre reprezentanţii cei mai de seamă ai acestor grupări eretice îi reţinem pe Valentin (sec. al II-lea), Basilide sau Vasilide (sec. al II-lea) şi Marcion (m. aprox. 160); deşi adepţii acestuia din urmă s-au distanţat întrucâtva de gruparea mare al gnosticilor, ei au păstrat totuşi o serie de trăsături comune.

---

1. Johannes Quasten, *Patrology*, vol. I, Christian Classics, Allan, Texas, 1997, p. 254.

Din punct de vedere doctrinar, gnosticii făceau distincție între Demiurg sau Dumnezeul creator, și Ființa divină supremă, ruptă de creație și incognoscibilă. Demiurgul a apărut din Ființa divină supremă de-a lungul unor emanații sau *aeoni*. Printr-o întâmplare nefericită, Demiurgul a căzut dintre eoni, devenind sursa de creație și stăpânul lumii materiale, care este considerată imperfectă, ontologic rea și deci opusă lumii spirituale. Ca făptură creată de Demiurgul căzut, omul este, la rândul lui, înstrăinat cu desăvârșire de Dumnezeu. Cu toate acestea, o scânteie sau sămânță din substanța divină a intrat în structura ontologică a unor oameni care, prin gnoză (*gnosis*) și prin rituri, asociate cu această scânteie divină, pot fi salvați din lumea materială rea și astfel să se reintoarcă în Ființa divină. Acești oameni, posesori ai scânteii divine, erau numiți spirituali (*pnevmatikoi*), pe când ceilalți erau considerați trupești sau materiali (*sarkikoi* sau *hylikoi*). La aceste grupări, alte curente gnostice mai adăugau încă o categorie, a psihicilor (*psyhikoi*). Cât privește problema eliberării omului din robia lumii materiale rele, gnosticii susțineau că omul își realizează mântuirea prin cunoaștere (*gnosis*), mai exact prin cunoașterea de sine și a adevăratului său destin. Prin cunoaștere, omul se regăsește pe sine, descoperă situația lui reală în lume și, bineînțeles, care este destinul lui ultim. De aceea, funcția mitului în gnosticism este de a dezvălui omului ceea ce este el cu adevărat sau care este adevărata lui identitatea sau natură. Mitul cosmologic îi dă gnosticului posibilitate să își urmărească traiectoria ontologică, să vadă cum a ajuns în situația în care se

află, dar şi cum se poate elibera din starea de înstrăinare. Când gnosticul ajunge să realizeze că este ontologic identic cu Divinitatea supremă, el se eliberează unindu-se cu ea. Mântuirea nu este totuşi accesibilă tuturor oamenilor. Ea este posibilă în cazul unui om dintr-o mie, sau doi din zece mii.

Unele sisteme gnostice vorbesc despre un mântuitor, eliberator sau salvator, un emisar sau trimis, care coboară din Divinitatea supremă pentru a-i descoperi omului cunoaşterea mântuitoare. Iisus Hristos era prezentat, prin urmare, ca un astfel de emisar al Dumnezeului Suprem, care să faciliteze omului "gnoza" sau cunoaşterea eliberatoare. Mai exact, Hristos ar fi fost unul dintre eonii divini, care a pogorât asupra omului Iisus ca să aducă gnoza mântuitoare. El nu şi-ar fi asumat trup omenesc autentic şi nici nu ar fi murit pe cruce, ci s-ar fi sălăşluit temporar în omul Iisus, asumându-şi o înfăţişare umană aparentă. Prin opoziţia dualistă dintre Bine şi Rău, dar şi prin doctrina despre mântuire şi despre Hristos pe care a promovat-o, gnosticismul a devenit o mare primejdie pentru creştinismul secolului al II-lea. În realitate, el n-a făcut altceva decât să denatureze şi să perverteasca întregul conţinut al revelaţiei divine a Vechiului, dar şi a Noului Testament, deturnând cu desăvârşire sensul întrupării Domnului Iisus Hristos, Mântuitorul lumii.

Împotriva gnosticismului s-au ridicat Sf. Irineu (c. 130 - c. 200), Tertulian (c. 160 - c. 225), Ipolit (c. 170 - 236), care au reliefat caracterul lui păgân şi au făcut uz de Sfânta Scriptură în combaterea lui şi în articularea doctrinei ortodoxe. Ei au accentuat în mod deosebit că Dumnezeu cel Suprem este singur Creator, că

lumea a fost creată bună, și au argumentat realitatea întrupării, Răstignirii și a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Mântuirea omului nu este eliberarea lui dintr-o existență rea de la natură sau prin însăși natura ei, ci de înclinarea lui cu voia, iar nu ontologică, spre rău.

Cea de a doua mișcare eretică apărută în sânul creștinismului alături de gnosticism și care, așa cum am spus deja, a ridicat mari probleme pentru întreaga Biserică creștină, a fost montanismul. Este vorba despre o mișcare apocaliptică, ale cărei origini se regăsesc în activitatea predicatorială a lui Montanus din Phrygia, Asia Mică (mijlocul secolului al II-lea). Montanus susținea că, în calitatea lui de profet reprezentativ al Duhului Sfânt, îi revine datoria de a duce Biserica creștină pe treapta ultimă a relevației, adică în epoca sau vârsta Paracletului. Despre Montanus se crede că ar fi fost preot al zeiței Cybele. Informația este însă nesigură și pare a-și avea sorgintea în atitudinea antieretică a vremii. Specificul acestei mișcări mai constă și în faptul că a atribuit un mare rol profeteselor, dintre care reținem pe Maximilla și Priscilla (numită de către Tertullian, Prisca), iar la o dată mai târzie, pe Quintilla.

Montanus susținea, împreună cu adepții săi, iminența sfârșitului lumii, adică, spunea el, Ierusalimul ceresc urma să se pogoare lângă Pepuza, în Phrygia, prin aceasta stabilindu-se Împărăția de o mie de ani, și chema toată lumea la o viață morală deosebit de riguroasă în comparație cu viața morală obișnuită a Bisericii. El condamna cea de a doua căsătorie, impunea norme mult mai aspre pentru post și interzicea fuga

din fața persecuțiilor. Este posibil ca ascetismul aspru al acestei mișcări să-l fi atras și pe Tertullian, care a devenit unul dintre cei mai activi membri ai ei.

Vitregia istoriei a făcut ca din bogata operă a lui Montanus să nu se păstreze decât puține citate, conținând oracole profetice, care pot fi reconstituite pe baza informațiilor date de Eusebiu (c. 263- c. 339) și de Sfântul Epifanie (c. 315 - 403).

Montanismul s-a răspândit cu deosebită repeziciune în Asia Mică, Africa de Nord, la Roma și în Galia. Datorită fervorii ei eshatologice, specifică de altfel primului veac creștin, mișcarea a atras mulți adepți, ceea ce a făcut extrem de dificilă combaterea ei de către Biserica oficială. Împotriva montanismului au scris Apollinarie din Hierapolis (c. 170 - 180), Miltiade Retorul din Asia Mică (sec. al II-lea) și Melito de Sardis († c. 190), iar sinoadele asiatice de dinainte de anul 200 l-au condamnat. Papa Zephyrinus († 217), urmașul papei Victor, a condamnat la rândul său, sub oarecare presiune, montanismul.

Iudaismul, persecuțiile păgâne în ansamblul lor, gnosticismul și montanismul nu rămân însă singurii dușmani sau opozanți ai Bisericii creștine în primele ei veacuri de existență. O serie de tensiuni care îi vor amenința unitatea își fac apariția chiar în sânul comunităților creștine, fiind legate de feluritele practici respectate de diverse Biserici locale. În acest sens am putea aminti și certurile legate de sărbătorirea Sfintelor Paști, care au dus în cele din urmă la formarea unei grupări sectare separată de Biserica universală și care a dăinuit în Asia Mică până în secolul al V-lea. Este vorba de mișcarea quartodecimanilor, a celor

care sărbătoreau Sfintele Paşti în a 14-a zi după luna nouă, când începea luna Nissan după calendarul evreiesc, fără a ţine cont de ziua în care cădeau acestea, duminica sau în altă zi din săptămână. Creştinii ceilalţi, de la Ierusalim şi până în Galia, susţineau în marea lor majoritate că Sfintele Paşti trebuiau sărbătorite numai duminica, iar Răstignirea, vinerea, fie că era sau nu ziua de 14 Nissan.

Peste toate acestea se suprapune lipsa unei teologii bine conturată, şi aceasta în pofida faptului că prezenţa pe pământ a Mîntuitorului Iisus Hristos, activitatea, Jertfa şi Învierea, lucrarea Apostolilor Săi, toate erau încă vii în amintirea Bisericii creştine.

Sfântul Irineu apare deci într-o vreme plină de nelinişti, confruntări şi căutări, inerente oricărui început. Acestea nu îl vor împiedica însă să afirme cu certitudine adevărul mesajului lui Hristos şi al Apostolilor Săi, să argumenteze credinţa creştină ca adevăr universal şi plenitudine a cunoaşterii şi, în consecinţă, ca singură cale de mântuire. De aceea nu este deloc întâmplător faptul că Sfântul Irineu este aclamat ca fiind nu numai "teolog ortodox"[2], ci şi "pe departe cel mai important teolog din secolul al II-lea"[3], iar opera sa este considerată "ca unul dintre izvoarele de primă importanţă pentru cunoaşterea istoriei şi culturii creştine din primele două veacuri"[4], iar "ortodoxia

2. Saint Irenaios, *The Preaching of the Apostles*, prepared by Jack N. Sparks, Holy Cross Orthodox Press, Brookline Mass, 1987, p. 11.

3. Johannes Quasten, *Patrology*, vol. I, Christian Classics, Allan, Texas, p. 287.

4. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. II, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985, p. 16.

doctrinei lui, viața lui curată, lupta lui dârză contra ereticilor, opera sa de creștinare a galilor din sud, echilibrul său în momente grele pentru Biserică și rolul său important în diverse împrejurări ale istoriei vremii sale i-au creat o autoritate de prim ordin și un prestigiu aparte"[5].

Ca personaj istoric, Sfântul Irineu este important mai ales pentru că prin el s-a perpetuat "legătura neîntreruptă dintre înșiși Apostolii lui Hristos și Biserica creștină din secolul al III-lea"[6].

2. *Viața și activitatea Sf. Irineu*

Informațiile și datele biografice referitoare la Sf. Irineu pe care le avem la îndemână sunt destul de lapidare. Cei doi mari scriitori creștini, istoricul Eusebiu de Cezareea (c.260 - c. 340) și Fericitul Ieronim (c. 342 - 420), care au relatat despre viața și activitatea sa, nu ne furnizează elemente și informații suficient de exacte și detaliate, pe baza cărora să refacem, fără teama de a greși, cursul istoric al vieții sale.

Se știe doar că Sfântul Irineu s-a născut undeva în Asia Mică, probabil în Smyrna sau în împrejurimile acestei cetăți, cândva între anii 97 - 147[7]. Cercetările recente au fixat data nașterii în jurul anilor 130[8] sau

5. *Ibidem.*
6. Sparks, *op.cit.*, p. 11.
7. *Irenaeus*, art. în Jerald C. Bauer, *The Westminster Dictionary of Church History*, The Westminster Press, Philadelphia, 1971, p. 441.
8. *Ibidem; Irenaeus*, art. în F. L. Cross, *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford University Press, 1974, p. 713.

140[9]. Cei care au fixat data nașterii în jurul anului 140 se întemeiază, în argumentarea lor, pe informația dată de Sf. Irineu în legătură cu copilăria sa. Este vorba de o scrisoare pe care Sf. Irineu a adresat-o prezbiterului roman Florinus, pe care l-a cunoscut, după propriile sale declarații, "în casa Sfântului Policarp". Conținutul acestei scrisori a fost înregistrat de Eusebiu de Cezareea în *Istoria* sa *bisericească*[10]. Textul în cauză este deosebit de important deoarece în el avem mărturii de primă mână cu privire la legăturile directe pe care Sf. Policarp (c. 69 - c. 155) le-a avut cu Sf. Apostol Ioan și cu alte persoane, rămase nenumite, care L-au cunoscut și L-au văzut pe Domnul, dar nu este suficient de precis pentru a fixa data nașterii Sfântului Irineu. El vorbește despre perioada în care Sf. Policarp era în plină activitate, deci cu mult înainte de moartea sa martirică,[11] iar Sf. Irineu era copil sau adolescent.

9. Quasten, *op.cit.*, p. 287; Coman, *op.cit.*, p. 16 - 17; † Irineu Bistrițeanul, *Sfântul Irineu de Lyon*, Editura Cartimpex, Cluj, 1998, p.9. P. S. Irineu Bistrițeanul deduce data nașterii Sf. Irineu făcând referire la scrisoarea pe care acesta a adresat-o fostului său prieten din copilărie, Florinus, susținând că, "dacă Sf. Policarp, la data martiriului său din 23 februarie 156, avea 86 de ani, iar Irineu "era copil"., nașterea acestuia poate fi așezată în jurul anului 140". Prea Sfinția Sa trece cu vederea faptul că Irineu nu face referire, în scrisoarea în cauză, la martiriul Sf. Policarp, ci descrie chiar activitatea pe care acesta o săvârșea cu deosebită vioiciune. El vorbește despre un Sf. Policarp în plină activitate. Desigur la acea dată se putea ca Sf. Irineu să fi fost copil. Să nu uităm însă că același Sf. Irineu îl însoțește pe Sf. Policarp la Roma, ceea ce suscită câteva probleme de ordin practic. De altfel, P.S.Episcop urmează părerea Pr. Prof. I. G. Coman.

10. Eusebiu, *Istoria bisericească*, 5, 20, 5 - 7.

11. Probabil în anul 155, după revenirea de la Roma, sau mai exact în 156.

Evenimentele descrise de Sf. Irineu în scrisoarea respectivă au fost urmate de călătoria la Roma a Sf. Policarp. Acest eveniment a avut loc probabil în anul 155, iar potrivit tradiției, Sf. Irineu l-a însoțit pe Sf. Policarp în această călătorie. Dacă reținem ca dată a nașterii Sf. Irineu anul 140, atunci ar fi însemnat ca octogenarul Policarp să fi avut drept tovarăș de călătorie un copil de 15 ani, ceea ce ni se pare întrucâtva greu de acceptat, chiar și pentru acele vremuri, mai ales dacă ne gândim la scopul deplasării Sf. Policarp la Roma. Se știe că Sf. Policarp s-a deplasat la Roma pentru a duce discuții teologice serioase și a rezolva probleme delicate, care puneau în cumpănă unitatea Bisericii. Fără îndoială, el trebuia să aibă în compania sa o persoană inițiată în tradiția creștină, capabilă să-l ajute în discuțiile ce urmau să aibă loc la Roma. La aproximativ 15 ani, cu greu am putea spune că Sf. Irineu era potrivit pentru o astfel de misiune dificilă. În plus, octogenarul Policarp nu putea porni la drum în compania unui copil de aproximativ 15 ani. Dacă Sf. Irineu s-a născut în jurul anului 130, atunci am putea crede că el putea să-l însoțească pe Sf. Policarp la Roma. În primul rând, vârsta îl făcea apt pentru a înfrunta primejdiile și greutățile inerente unei astfel de călătorii. În al doilea rând, el ar fi putut acumula în Asia Mică, cultura teologică necesară care să impună respectul comunității și să-l califice ca însoțitor al Sf. Policarp la Roma. Cert este că Sf. Irineu a avut o cultură teologică aleasă încă înainte de a părăsi Asia Mică, chiar dacă tradiția ne spune că el și-a desăvârșit-o la Roma, unde a urmat cursurile Sf. Justin Martirul și Filosoful. Despre cultura teologică a Sfântului Irineu vorbește foarte

frumos Pr. I. G. Coman[12]. În al treilea rând, putem explica și rămânerea lui la Roma, și apoi trecerea în Galia, la Lugdunum, acest lucru fiind o hotărâre matură, pe care a luat-o personal, dacă nu cumva a fost o însărcinare dată de Sf. Policarp la cererea bătrânului episcop Pothin. În acest caz, Sf. Policarp nu putea trimite în Galia un adolescent, sau un tânăr încă necopt în cele ce priveau misiunea și teologia creștină.

De importanță deosebită pentru noi nu este data exactă la care s-a născut Sf. Irineu, ci ceea ce el reprezintă pentru istoria Bisericii creștine, mai ales datorită strânsei legături pe care a avut-o cu Sf. Policarp. Faptul că a crescut în nemijlocita apropiere a Sfântului Policarp este un lucru care i-a marcat nu numai întreaga viață, dar și opera și gândirea, certitudinea credinței fiindu-i dată de o persoană care a deținut mărturii directe despre Mântuitorul Iisus Hristos, după cum mărturisește el însuși:

"Policarp nu numai că a fost instruit de Apostoli și avut legături cu mulți dintre cei care Îl văzuseră pe Hristos, ci a fost numit episcop al Bisericii din Smyrna de către Apostoli. L-am văzut când am fost tânăr, căci el a trăit foarte mult timp și a suferit cu măreție martiriul la adânci bătrânețe. Întotdeauna a învățat acele lucruri pe care le-a aflat de la Apostoli – pe care Biserica le transmite și care singurele sunt adevărate. Bisericile din Asia mărturisesc acest lucru până în ziua de azi, la fel ca și succesorii lui Policarp".[13]

12. *Op. cit.*, p. 17
13. *Contra ereziilor*, cartea 3, cap. 3.

De altfel, Sf. Irineu ţine să reitereze şi să înveder-eze legătura strânsă pe care a avut-o cu Sf. Policarp. Scriindu-i lui Florinus, el relatează: "...Aşadar pot vorbi chiar şi despre locul unde fericitul Policarp stătea şi ne învăţa, cum intra şi ieşea, ţinuta vieţii sale, înfăţişarea trupului, cum îi învăţa pe oameni, cum descria legăturile sale cu Ioan şi cu ceilalţi care L-au văzut pe Domnul şi care au fost lucrurile auzite de la ei despre Domnul şi despre minunile şi învăţăturile lor şi cum Policarp le-a primit de la martorii oculari ai vieţii Cuvântului, prezentându-le pe toate în legătură cu Scripturile Sfinte"[14].

Aceasta nu este singura mărturie pe care Sf. Irineu o dă pentru a dovedi legătura sa cu Sf. Policarp. În tratatul său *Contra ereziilor*, ne istoriseşte despre întâlnirea, într-o baie publică din Efes, dintre Sf. Policarp şi ereticul Cerint. Văzându-l pe Cerint în baie, Sf. Policarp ar fi ieşit în grabă, strigând: "Să fugim, ca nu cumva baia să se prăbuşească, deoarece Cerint, duşmanul adevărului, este înlăuntru".[15] Datorită stilului direct în care este redactată întâmplarea de faţă şi a informaţiei detaliate, am putea crede că, şi de această dată, Sf. Irineu ar fi fost martor ocular al acestei întâmplări şi prin urmare l-ar fi însoţit cu ocazia călătoriei la Efes.[16]

În jurul anului 155, când a avut loc călătoria la Roma a Sf. Policarp, unitatea Bisericii era ameninţată din interior, aşa cum am spus mai sus, şi de problema sărbătoririi Sfintelor Paşti. Pentru a evita o ruptură care

14. Eusebiu, *op.cit.*
15. *Ibidem.*
16. Jack Sparks, *op.cit.*, p. 13.

putea deveni catastrofală pentru Biserică, Sf. Policarp se îndreaptă spre Roma, pentru a se sfătui cu episcopul Romei, Anicet (c.154 - c.166). De altfel, modul în care Sf. Irineu descrie întâlnirea dintre cei doi episcopi ne dă certitudinea că el a fost prezent la discuţiile referitoare la data sărbătoririi Paştilor, care au avut loc cu acea ocazie:

"Când fericitul Policarp a vizitat Roma, în timpul lui Anicet, ei au avut mici deosebiri de păreri în legătura cu aceasta (data sărbătoririi Paştilor, n. t.), precum şi asupra altor probleme. Totuşi, ei au căzut de îndată la înţelegere, nedorind să se certe în privinţa acestei probleme. Anicet nu l-a putut convinge pe Policarp să schimbe ceea ce el a respectat întotdeauna împreună cu Ioan, ucenicul Domnului; dar nici Policarp nu l-a putut convinge pe Anicet să schimbe, căci el zicea că trebuie să urmeze obiceiurile prezbiterilor care l-au precedat. În pofida acestor deosebiri, ei au rămas în comuniune unul cu altul, iar Anicet, ca semn limpede de respect, l-a invitat pe Policarp să oficieze Euharistia în biserică.

Ei s-au despărţit în pace, şi Biserica a rămas în pace, indiferent de ziua în care s-ar fi sărbătorit (Paştele)".[17]

Dacă venirea Sf. Irineu la Roma poate fi explicată prin aceea că el a fost unul dintre însoţitorii Sf. Policarp, iar rămânerea lui, să zicem, ar fi fost consecinţa dorinţei de a-şi aprofunda cunoştinţele sale teologice şi filosofice sub îndrumarea Sf. Iustin Martirul şi Filosoful, motivul plecării lui în Galia rămâne însă un mister.

17. Eusebiu, *op. cit.*, 5, 24.

Jack Sparks pune venirea în Galia a Sf. Irineu pe seama vechilor legături care au existat între diversele cetăți de pe coasta Asiei Mici și cele din Galia de Sud, în special între Smyrna și Massilia (mai târziu, Marseilles).[18] În această ordine de idei, el ne informează că, în secolul al VI-lea î.Hr., locuitorii cetății grecești Phocaea, care se afla la aproximativ 35 km nord-vest de Smyrna, au întemeiat o colonie la gurile Ronului, pe nume Massalia, devenită mai târziu Massilia, și în cele din urmă Marseilles. Această colonie a crescut cu timpul în bogăție și faimă, mai ales datorită relațiilor de familie dintre locuitorii ei și cei din ținutul de origine, adică din Asia Mică, ajungând în cele din urmă un important centru comercial. Prin aceste legături de familie, susține el, s-ar fi răspândit în Galia creștinismul din Asia Mică. La fel, argumentează el, între Lyon (Lugdunum) și Smyrna au existat relații foarte bune, deoarece și Lyonul, construit inițial la vărsarea Saonului în Ron, a fost întemeiat tot de un grup de greci cu filiații în Asia Mică. La acest nucleu, romanii au adus, în anul 43 î.Hr., un grup de coloni din Vienna, cetate galo-romană situată la aproximativ 35 km spre sud. Astfel s-a constituit nucleul cetății Lyon, care a devenit unul dintre cele mai mari centre ale Galiei, și mai apoi ale Franței. Generalul roman Marcus Vipsanius Agrippa (63 î.Hr. - 12 d.Hr.) a construit drumuri, deschizând Lyonul spre restul Imperiului roman. În anul 13 d. Hr., Lyonul ajunge capitala Galiei. Este distrus de foc în anul 59 d.Hr., dar cetatea a fost reconstruită cu rapiditate de către împăratul Nero.[19]

18. *Op. cit.*, p. 14.
19. Pentru aceste informații, Sparks, *op.cit.*, p. 14-15.

Cât privește credința creștină, aceasta pare a fi fost adusă aici în mare parte de grecii din Asia Mică. De aceea, cele două cetăți pot fi considerate fiice duhovnicești ale Bisericilor din Asia Mică. Că acest lucru a fost așa, este suficient să ne gândim la faptul că primul episcop al Lyonului, Sf. Pothin, a fost trimis acolo de Sf. Policarp către mijlocul secolului al II-lea,[20] iar al doilea, Sf. Irineu, a venit tot din părțile Smyrnei.

Legăturile strânse de familie sau rudenie, dar și cele spirituale, dintre cetățenii și Bisericile celor două cetăți din Galia, Massilia și Lyon, cu cele din Asia Mică, Smyrna și Phocaea, au facilitat prezența unui număr destul de mare de creștini greci și creștini asiatici, stârnind invidia și suspiciunea galo-romanilor păgâni. La rândul lui, împăratul roman Marc Aureliu nu îi vedea cu ochi buni pe creștinii din Galia, care refuzau să se închine împăratului, și pornește o aspră persecuție împotriva lor în 177. Prigoana a fost deosebit de grea, mai ales la Lyon, unde au suferit moarte martirică 48 de creștini. Dintre aceștia, jumătate au fost greci, iar restul galo-romani. Printre cei care au suferit moarte martirică s-a aflat Sf. Pothin, episcopul Lyonului. Despre această persecuție aflăm din *Scrisoarea comunităților din Vienna și Lyon adresată creștinilor din Asia și Frigia*, scrisă probabil chiar de Sf. Irineu. Această scrisoare este considerată de Ernest Renan ca fiind "unul dintre cele mai extraordinare documente, pe care orice literatură s-ar mândri să-l aibă; este certifi-

20. Legenda potrivit căreia Pothin ar fi fost înscăunat episcop de către Sf. Clement datează din sec. al XII-lea și este fără nici un temei istoric.

catul de botez al creştinismului din Franţa". Ample paragrafe din această scrisoare s-au păstrat în *Istoria Bisericească* a lui Eusebiu (V.I şi urm.).

În consecinţă, nu putem spune cu certitudine cum a ajuns Sf. Irineu la Lyon[21] şi care au fost motivele care l-au determinat să-şi părăsească ţinutul natal. Literatura de specialitate îl situează mereu în anturajul Sf. Policarp. Am văzut că el însuşi vorbeşte de faptul că a crescut în nemijlocita apropiere a marelui martir. De aceea credem că este totuşi posibil ca el să fi fost trimis acolo tot de Sf. Policarp, la cererea bătrânului episcop Pothin. Fiind înaintat în vârstă (dacă în clipa morţii sale martirice, în anul 177, avea 90 de ani, înseamnă că la anul 155, când se crede că a avut loc vizita la Roma a Sf. Policarp, el avea 68 de ani şi deci se considera suficient de bătrân pentru a solicita un ajutor) şi aflând de venirea la Roma a Sf. Policarp, el îi va fi cerut o persoană de nădejde care să-i continue misiunea. Cel care a fost la îndemână şi va fi întrunit condiţiile a fost fără îndoială Sf. Irineu. Mai este posibil ca la baza cererii episcopului Pothin să fi fost şi dorinţa de a menţine vii legăturile cu Biserica mamă din Asia Mică.

Dacă Sf. Irineu nu a fost trimis la Lyon de către Sf. Policarp, atunci este posibil ca el să fi rămas la Roma pentru a-şi desăvârşi studiile sub îndrumarea Sf. Justin

---

21. Ideea unor mişcări de "du-te-vino" ale trupelor romane, sugerată de † Irineu Bistriţeanul nu ni se pare verosimilă, deşi mişcări de populaţie ar fi putut să aibă loc. Galia nu era la acea vreme un teritoriu care să exercite o atracţie deosebită. Noi păstrăm totuşi ipoteza filiaţiei dintre cetăţile menţionate în acest caz, din Galia, şi cele din Asia Mică.

Martirul și Filosoful. Aici va fi rămas până în jurul anului 165, când Sf. Justin a suferit moarte de martir, în urma denunțului făcut de filosoful cinic Crescens și, bineînțeles, a refuzului său ferm de a aduce sacrificii păgâne. Dezmembrarea școlii prin moartea Sf. Justin l-ar fi determinat să caute adăpost în sânul comunității din Lyon, unde e posibil să fi avut legături de rudenie sau alte cunoștințe de familie sau prieteni.

Oricare ar fi fost motivele venirii Sf. Irineu la Lyon, prezența lui acolo nu a fost una pasivă. Activitatea pe care a desfășurat-o în sânul comunității creștine lyoneze a fost extrem de bogată și fructuoasă, impunându-l ca pe unul dintre cei mai de seamă membri ai ei. Așa se face că, atunci când a izbucnit din nou controversa montanistă, el va fi ales ca reprezentant al acestei comunități și trimis la Roma. Iar ca dovadă a valorii sale, el ducea cu sine o scrisoare de recomandare către Elefterie (175-189), episcopul Romei, din partea episcopului Pothin și a comunității din Lyon, în care era prezentat ca "zelos urmaș al legământului lui Hristos" și "prezbiter în Biserică".[22] Misiunea la Roma fiind îndeplinită, el revine la Lyon. Aici află o comunitate înspăimântată și decimată. Între timp avusese loc persecuția creștinilor din Lyon (177). Mulți creștini au apostaziat pentru a scăpa cu viață. Dintre aceștia, o parte au fost reprimiți în sânul Bisericii.

Persecutarea creștinilor era la acea vreme ridicată la rang de politică imperială. Deși despre Marc Aureliu se spune că era un împărat *bun* și *uman*, datorită modului blând în care își trata dușmanii învinși, el era

22. Eusebiu, *op.cit.*, cartea 5, cap. 4.

totuşi un împărat păgân, cu resentimente profunde faţă de creştini. Ca justificare pentru persecuţii, creştinii erau acuzaţi de ateism, canibalism şi incest. Acuza de ateism era motivată prin faptul că refuzau să se închine zeilor romani şi să practice cultul împăratului; cea de canibalism se datora necunoaşterii şi zvonurilor legate de Sfânta Euharistie, iar cea de incest era cauzată tot de necunoaştere şi de răstălmăcirile privind dragostea creştină şi relaţiile interumane în sânul comunităţilor creştine.

După trecerea martirică la cele veşnice a Sf. Pothin, la cârma Bisericii din Galia vine Sf. Irineu, fiind numit episcop probabil în anul 177 d. Hr. sau 178 d. Hr. Prima lui grijă va fi fost să întărească comunitatea creştină nu numai din Lyon, ci din întreg teritoriul Galiei. În acest sens, el va trimite misionari care să propovăduiască învăţătura lui Hristos printre galo-celţi şi greco-romanii păgâni din Galia[23], ba, mai mult, el însuşi s-a angajat în această lucrare misionară.

Pe lângă grija faţă de Biserica locală, Sf. Irineu a fost mereu preocupat de unitatea întregii Biserici creştine de pretutindeni. În anul 190, când la Roma era episcop Victor, primul vorbitor de limbă latină pe scaunul Romei, izbucneşte din nou conflictul legat de data sărbătoririi Paştilor. Dacă Anicet a izbutit să ajungă la înţelegere cu Sf. Policarp în ceea ce priveşte obiceiul Bisericilor din Asia Mică de a sărbători Paştile, Victor (189-198) a hotărât să intervină în forţă şi să impună practica Bisericii din Roma, susţinând că această sărbătoare trebuie ţinută numai duminica.

23. Cf. † Irineu Bistriţeanul, *op.cit.*, p. 17-19.

Policrat, episcopul din Efes, protestează, adresându-i episcopului Romei o lungă scrisoare, în care vorbește despre vechimea practicii Bisericilor din Asia Mică și încheie, zicând: "Cei mai mari decât mine au zis: Mai degrabă trebuie să ne supunem lui Dumnezeu decât omului". Protestul lui Policrat l-a supărat pe Victor, care excomunică Bisericile din Asia Mică și încearcă să convingă toate celelalte Biserici să rupă comuniunea cu ele. Această hotărâre stârnește nemulțumirea celorlalte Biserici. Sf. Irineu va ține și el un sinod local în Galia, care hotărăște că duminica este într-adevăr ziua potrivită pentru sărbătorirea Paștilor, dar respinge decizia luată de Victor, ca fiind excesivă. Totodată, el îi atrage atenția episcopului Victor că nu se cuvine ca Bisericile să fie sfâșiate între ele din pricina păstrării unor obiceiuri mai vechi, argumentând că nu exista uniformitate nici în ceea ce privea observarea postului, în ce zi să înceapă și cât să dureze, dar nimeni nu a încercat vreodată să excomunice pe cineva din pricina acestor deosebiri. În plus, pentru a dovedi că o înțelegere este posibilă, el relatează întâlnirea dintre Sf. Policarp și Anicet, pe care am descris-o mai sus.

În pofida faptului că pacea a fost restabilită, problema sărbătoririi Paștilor a rămas deschisă. Ea va fi rezolvată abia la primul sinod ecumenic de la Niceea, din 325, însă nu definitiv, Bisericile creștine adoptând diverse metode de calculare a datei Sfintelor Paști. Controversa mai dăinuie chiar și în zilele noastre, cu nuanțe specifice, și face parte din dialogul actual ecumenic dintre Bisericile creștine.

În ceea ce îl privește pe Sf. Irineu, datorită atitudinii sale ferme în favoarea unității Bisericii lui Hristos, va fi aclamat ca "făcător de pace", după cum ne informează Eusebiu, căci "el a îndemnat și a negociat pentru a se realiza pacea între Biserici ".[24]

Despre modul în care a trecut la cele veșnice Sf. Irineu, istoriografia creștină primară nu ne furnizează informații. Se crede totuși că el s-a săvârșit suferind moarte martirică în timpul persecuției lui Septimiu Sever, la anul 202. Informațiile în acest sens sunt mai târzii și ele ne sunt date de Fericitul Ieronim[25] și Grigorie de Tours[26]. De asemenea, nu se știe cu exactitate nici locul unde a fost înmormântat trupul Sf. Irineu. Grigorie de Tours este cel dintâi scriitor creștin care menționează faptul că Sf. Irineu a fost înmormântat în cripta bisericii Sf. Ioan din Lyon, sub altar, între Sf. Epipod și Sf. Alexandru.[27]

În pofida puținelor date pe care le deținem despre viața și activitatea Sf. Irineu, el ocupă un loc de seamă în istoria Bisericii creștine, după cum, pe drept, a subliniat marele patrolog român Pr. I. G. Coman, într-o magistrală sinteză, în care îi definește întreaga operă și personalitate:

"Trei serii de realizări au împodobit viața Sfântului Irineu: 1. lucrarea misionară de convertire a popoarelor păgâne din sudul Galiei, pe o rază destul de mare în jurul Lugdunului; 2. lupta împotriva gnosticismului, cu care prilej a elaborat o interesantă și bogată teolo-

24. *Op. cit.*, 5, 24, 17.
25. *De viris illustribus*, 35.
26. *Historia Francorum*, I, 27.
27. *In gloriam martyrum*, la † Irineu Bistrițeanul, *op.cit.*, p. 32.

gie, cu rădăcini în Apus şi în Răsărit; 3. străduinţa de împăcare a Bisericilor din Asia, reprezentate de episcopul Policrat al Efesului, cu Bisericile din Apus, reprezentate de episcopul Victor al Romei, în problema datei Paştilor..."[28]. Aceste întreite realizări ale Sfântului Irineu ar părea, la prima vedere, reduse ca extensie şi importanţă. Dacă însă le analizăm în profunzime, ne vom da seama că în ele regăsim chintesenţa a tot ceea ce trebuia să se facă pentru ca Biserica lui Hristos să se răspândească şi să dăinuie.

"Adevărat următor al Apostolilor, prin aceea că a ajutat să fie adus cuvântul lui Dumnezeu printre oamenii de diferite limbi şi tradiţii"[29], Sf. Irineu rămâne în istoria Bisericii creştine făclie mereu vie a "singurului şi unicului adevăr, primit de la Apostoli şi transmis prin Biserică", după cum el însuşi a mărturisit.[30]

3. Opera

Cu Sfântul Irineu, literatura creştină se află încă la începuturile ei. Cu toate acestea, nimic din ceea ce a rămas scris din opera sa nu lasă să se întrevadă paşii nesiguri inerenţi oricărui început. El scrie cu o deplină certitudine, izvorâtă din conştiinţa nestrămutată că adevărul pe care l-a primit de la predecesorii săi "este singurul şi unicul adevăr". De aceea, el l-a propovăduit, l-a apărat şi l-a demonstrat cu nespusă tărie,

28. *Op. cit.*, p. 19.
29. † Irineu Bistriţeanul, *op.cit.*, p. 17.
30. *Contra ereziilor* III, 3, 4.

împotriva tuturor atacurilor, după cum o arată cu prisosinţă opera sa scrisă.

Sf. Irineu a scris în limba greacă. Din nefericire, nici una dintre principalele sale lucrări care au supravieţuit vitregiei timpului nu s-a păstrat în original, ci numai în traduceri. Prima şi cea mai importantă: *Combaterea şi nimicirea ştiinţei cu nume mincinos*, s-a păstrat în traducere latină, iar cea de a doua, *Demonstraţia propovăduirii apostolice*, care face obiectul prezentei cărţi, în limba armeană.

a. *Combaterea şi nimicirea ştiinţei cu nume mincinos*,[31] îndeobşte numită *Adversus Haereses* (Contra ereziilor), a fost scrisă, cu oarecare probabilitate, în jurul anului 190, la solicitarea unui prieten dornic să cunoască cu exactitate sistemul gnostic al lui Valentin şi al lui Ptolemeu. Nu este vorba despre un tratat sistematic asupra gnosticismului, ci mai degrabă de o prezentare circumstanţială, informativă. De altfel, autorul însuşi era conştient de scăderile lucrării sale, atrăgând atenţia cititorului asupra lipsei de stil şi frumuseţe artistică. Cu toate acestea, ceea ce Sf. Irineu a pus în scris rămâne mărturie indelebilă a tăriei credinţei şi a dorinţei sale de apărare a ortodoxiei credinţei.

Scopul lucrării este prezentat de autor în chiar titlul lucrării, şi anume acela de a descoperi şi răsturna sau distruge acea gnoză sau cunoaştere care în mod mincinos sau fals se intitulează gnoză sau cunoaştere.

---

31. Traducerea titlului lucrării este preluată din Pr. I.G. Coman, *Patrologie*, 1956. O traducere mai apropiată de titlul original ar fi: *Descoperirea şi răsturnarea pseudonumitei gnoze*. Titlul grecesc este păstrat la Eusebiu, *Istoria Bisericească*, V, 7.

Lucrarea se împarte în cinci cărți. În prima carte, el detaliază cu precădere sistemul valentinian. Sf. Irineu nu face însă doar o simplă expunere a acestui sistem gnostic, deoarece el țese în structura materialului pe care îl expune și o atitudine polemică față de ideile pe care le promova Valentin. În continuare, el prezintă începuturile gnosticismului, vorbind despre corifeii acestei erezii: Valentin, Secundus, Ptolemeu, Marcus, Simon Magul, Menandru, Satornil, Vasilide, Carpocrate, Cerint, Cerdon, Marcion, Tațian, și despre Ebioniți, Nicolaiți, Barbeli, Ofiți, Cainiți. Totodată el subliniază și faptul că aceștia nu sunt singurii care s-au îndepărtat de adevăr într-un fel sau altul, numărul lor fiind mult mai mare.

Cartea a II-a respinge în cele 35 capitole ale sale, pe temeiuri raționale, doctrina valentiniană și marcionită despre Dumnezeu și lume, mai exact despre Demiurg sau Creator ca ființă inferioară, subordonată, în afara Pleromei, cu putere și cunoaștere limitate și separat de 'Tatăl' printr-o prăpastie infinită, și despre căderea lui Achamoth și formarea lumii de jos prin suferințele Sophiei, despre antiteza dintre Pleroma și Kenoma (teoria emanațiilor), despre învățătura gnostică referitoare la sufletele umane și împărțirea oamenilor în categorii (psihici și pnevmatici).

Cartea a III-a tratează în cele 25 capitole ale sale despre tradiția Apostolilor, cu specială privire asupra învățăturii Bisericii despre Dumnezeu și Hristos.

Cartea a IV-a, în 41 de capitole, abordează problema unității învățăturii întregii Scripturi, profetism, învățătura despre parabole.

Cartea a V-a, în 36 de capitole, tratează despre învierea trupului, doctrină respinsă de gnostici, despre identitatea dintre Demiurg şi Tatăl, atestată de episoadele vieţii lui Iisus, şi identitatea dintre Demiurg şi Tatăl, dovedită de făgăduinţele evanghelice. În încheiere, este abordată şi problema mileniului. Modul de prezentare a acestei teme i-a atras acuza de a fi fost hiliast.[32]

Această lucrare a Sf. Irineu deţine un loc de seamă în istoria gîndirii creştine nu numai pentru ortodoxia ei, ci mai ales pentru temele pe care le-a abordat. Reţinem aici faptul că el atestă aproape întreg canonul Sfintei Scripturi, menţionează numele a numeroase personalităţi ale Bisericii creştine, episcopi şi scriitori bisericeşti, printre care: primii 12 episcopi ai Romei, şi scriitori ca: Ignatie, Policarp, Herma, Justin, Papia, Taţian, din ale căror scrieri s-a inspirat ş. a.[33], şi, ceea ce dă culoare întregii sale opere, a făcut uz de textul Sfintei Scripturi ca autoritate supremă, deschizând drumul spre teologia şi literatura creştină patristică ce va urma.[34]

b. Cea de a doua lucrare amplă a Sf. Irineu şi care face obiectul prezentului volum este *Demonstraţia propovăduirii apostolice*. Această lucrare a fost cunos-

32. Quasten, *op.cit.*, p. 289.

33. I.G. Coman, *Patrologie*. Manual pentru uzul studenţilor Institutelor Teologice, Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1956, p. 74-75.

34. Pentru textul integral al tratatului *Adversus haereses*, vezi: Migne, *P.G.*, 7, 437-1224; W.W. Harvey, *Sancti Irenaei ep. Lugdunensis libros quinque haereses*, 2 vol., Cambridge, 1857; text latin şi francez: A. Rousseau, B.Hemmerdinger, L. Doutreleau ş.a., *Contre les hérésies*, "în Sources Chrétiennes", Paris; engleză: J. Keeble, *A Library of Fathers of the Holy Catholic Church*, vol. 42, Oxford, 1872; în germană: E. Kleba, în Bibliothek der Kirchenvaeter, 3-4, Kempten, 1912. Există şi o traducere în olandeză.

cută doar după titlul ei, din menţiunea făcută de către istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea în *Istoria Bisericească* (V, 26), până când, în 1904, a fost descoperită de arhimandritul Karapet Ter-Mekerttschian, într-un manuscris armean, păstrat în Biserica "Maica lui Dumnezeu" din Erevan. Manuscrisul respectiv cuprinde, pe lângă *Demonstraţia propovăduirii apostolice*, mai multe texte, ca de exemplu: cărţile IV şi V din *Adversus haereses* a Sf. Irineu, un extras dintr-o altă lucrare a Sf. Irineu: *Despre natura existenţei omului; Comentarii asupra unor rugăciuni şi imne ale Sf. Grigorie de Nazianz; Comentariu asupra unui fragment dintr-o scrisoare a Sf. Chiril din Alexandria către împăratul Teodosie; Un dialog între Sf. Vasile şi ereticul Apolinarie; Întrebări şi răspunsuri asupra credinţei*, de Sf. Vasile şi Sf. Grigorie de Nazianz; *O scrisoare a vartapetului Anania asupra explicării numerelor etc.*[35]

La câţiva ani după descoperirea manuscrisului, mai exact în 1907, *Demonstraţia* a fost tradusă şi publicată în limba germană. Traducerea germană, însoţită de textul armean, a fost îngrijită de către teologul german Adolf Harnack, care a împărţit textul în capitole.[36] O a doua ediţie a văzut lumina

35. Vezi pentru detalii: Graffin-Nau, *Patrologia Orientalis*, XII, p. 657-658; Irénée de Lyon, *Démonstration de la Prédication apostolique*, trad. L.M.Froidevaux, retip., în Sources Chrétiennes, nr. 62, Éditions du Cerf, Paris, 1917, p. 6-10.

36. *Des Heiligen Irenaeus Schrift zum Erweise der apostolischen Verkündigung*, herausgegeben und ins deutsche übersetzt von Lic. Dr. Karapet Ter Mekerttschian und Lic. Dr. Erwand Ter Miniassiantz. Mit einem Nachwort und Anmerkungen von A. Harnack. Collection: Texte und Untersuchungen, XXXI, 1, Leipzig, 1907.

tiparului în anul următor, 1908.[37] Au urmat apoi şi alte traduceri în rusă,[38] engleză,[39] franceză,[40] olandeză[41] şi italiană[42] etc. În limba română, textul este tradus acum pentru prima dată. Redarea în limba

37. În 1910 a urmat o nouă traducere: S. Weber, *Des hl. Irenaeus Schrift zum Erweise der apostolischen Verkündigung*, în *Bibliothek der Kirchenväter*, 4, Kempten, Muenchen, 1912.

38. Prof. Sagrada în *Revista lunară a Facultăţii de Teologie*, din St. Petersburg, 1907.

39. K. Ter Mekerttschian şi S.G.Wilson, *The Proof of the Apostolic Preaching with seven Fragments. Armenian Version edited and translated with the cooperation of H.R.M. Prince Max of Saxony*, în Graffin - Nau, Patrologia Orientalis, XII, Paris, 1919, p. 653-731; J. Armitage Robinson, *St. Irenaeus:Demonstration of the Apostolic Preaching*, Londra, 1920, J.P. Smith, St. Irenaeus, *Proof of the Apostolic Preaching* în *Ancient Christian Writers*, 16, Westminster (Maryland) şi London, 1952; Jack Sparks, *Saint Irenaios, The Preaching of the Apostles*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass., 1987. Vezi şi lista bibliografică de la sfârşitul cărţii.

40. Saint Irénée, *Démonstration de la Prédication apostolique*, traduite de l'armenien et annotée par J. Barthoulot, avec une introduction et des notes par J. Tixeront, în *Recherches de Science Religieuse*,t. VI, 1916 şi retipărită în Graffin - Nau, *Patrologia Orientalis*, XII, Paris, 1919, p. 747-803. Irénée de Lyon, *Démonstration de la prédication apostolique*. Nouvelle traduction de l'armenien avec introduction et notes par L.M. Froidevaux, în Sources Chrétiennes, nr. 62, Les Éditions du Cerf, Paris, 1958 cu retipăriri succesive. Irénée de Lyon, *Démonstration de la prédication apostolique*. Introduction, traduction et notes par Adelin Rousseau, în *Sources Chrétiennes*, nr. 406, Les Éditions du Cerf, Paris, 1955. Această ultimă lucrare cuprinde traducerea în limba latină a *Demonstraţiei* şi o traducere în franceză, cu ample note şi comentarii deosebit de utile. Pentru alte traduceri, vezi lista bibliografică de la sfârşitul cărţii

41. Irenaeus, *Aanwijzing der apostolische verkondiging*, bewerkt door H.U.Meyboom, Leyden, 1920.

42. U. Faldati, S. Ireneo, *Espozitione della Predicazione Apostolica*, Roma, 1923. Vezi bibliografia generală.

română a fost făcută în colaborare cu P.C. Arhimandrit Dr. Zareh Baronian, care a avut amabilitatea să colaționeze și să corecteze traducerea noastră, urmărind originalul în armeană, publicat în Graffin-Nau, Patrologia Orientalis, XII, p. 659-731.

Manuscrisul descoperit de Karapet Ter-Mekerttschian a fost copiat în secolul al XIII-lea, mai exact între anii 1270-1289, pentru Arhiepiscopul Ter Iohannes, fratele mai tânăr al împăratului armean Haitun I, care a domnit între anii 1226-1269. Arhiepiscopul Iohannes a fost hirotonit și numit episcop în 1259 și a decedat în 1289. Despre el se știe că a fost un mare iubitor de carte, dovadă în acest sens fiind multe alte manuscrise care i-au aparținut, printre care cel mai vechi manuscris complet al Bibliei în armeană, datând din anul 1270[43].

În ceea ce privește data traducerii în limba armeană a Demonstrației, părerile nu sunt unanime. Ca linie generală trebuie să reținem că, dacă manuscrisul a fost copiat în secolul al XIII-lea, fără îndoială el trebuie datat înainte de această perioadă. Descoperitorul manuscrisului susține că traducerea ar fi fost efectuată în secolele al VI-lea sau al VII-lea, mai exact în secolul al VI-lea, când problema celor două firi sau naturi ale lui Hristos a început a interesa Biserica creștină din Armenia. Cel puțin acest lucru pare a fi sugerat și de alte manuscrise, descoperite tot de el la mănăstirea Sf. Ștefan din Darahambi, pe malurile râului Arras în Azerbaidjan. Pe de altă parte, Conybeare este de părere că traducerea ar fi fost făcută în epoca de aur a literaturii clasice creștine armene[44],

43. Froidevaux, *op.cit.*, p. 13.
44. Vezi *P.O.*, XII, p. 656.

adică în sec. al V-lea. L. M. Froidevaux propune ca dată posibilă a traducerii sfârşitul secolului al VI-lea, legând această dată de activitatea grupului de traducători armeni care a activat în Bizanţ.[45] Aceeaşi datare este acceptată şi de A. Rousseau, care susţine că manuscrisul de la Erevan trebuie datat înaintea celui descoperit de episcopul Karapet Ter-Mekerttschian în Biserica Sf. Ştefan din Daraschamb în anul 1911, publicat în 1914 şi care datează cu certitudine din prima parte a secolului al VI-lea[46].

Fragmente extrase din *Demonstraţia propovăduirii apostolice* se regăsesc şi în Manuscrisul *Galata 54*, un voluminos florilegiu de texte patristice, care a aparţinut Mânăstirii Sf. Iacov din Ierusalim, în prezent păstrat în Biblioteca Patriarhiei armene din Istanbul[47] şi în manuscrisul descoperit la Mânăstirea Sf. Ştefan din Daraschamb[48], denumit *Pecetea credinţei*. Manuscrisul *Galata 54* datează din secolul al XIV-lea[49] şi cuprinde fragmente din *Adversus haereses* şi din *Demonstraţia propovăduirii apostolice*. Cu mici excepţii fragmentele urmează ordinea în care ele se regăsesc în opera lui Irineu. Acest florilegiu cuprinde texte din diverşi scriitori

---

45. În *op. cit.*, p.19 şi urm.

46. A. Rousseau, *op.cit.*, p. 20.

47. O descriere amănunţită a manuscrisului în Ch. Renou, *Irénée de Lyon. Nouveaux fragments arméniens de l'Adversus haereses et de l'Epideixis*, Turnhout, 1978.

48. Karapet Ter-Mekerttschian, *Pecetea credinţei Sfintei Biserici universale, a mărturisirilor Sfinţilor Părinţi ortodocşi şi inspiraţi, alcătuită în zilele Catolicosului Komitas*, Etchimiadzin, 1914 (în armeană), retipărit anastatic la Louvain în 1974.

49. A. Rousseau, *op.cit.*, p. 22.

creştini, greci, sirieni şi armeni. Cel de al doilea manuscris pe care l-am menţionat mai sus, *Pecetea credinţei*, datează din secolul al XIII-lea, însă a fost recopiat în 1629. Este vorba de o antologie de texte de inspiraţie monofizită, realizată în vremea Catolicosului Komitas (612-628), probabil la iniţiativa acestuia şi în legătură cu sinodul din 616[50]. *Pecetea credinţei* conţine şapte fragmente din Irineu, din care două din *Demonstraţia propovăduirii apostolice*. Toate acele fragmente au fost publicate în traducere germană[51].

Reţinem, aşa cum am făcut şi în cazul naşterii Sf. Irineu, că nu *data* traducerii în armeană a acestui text este importantă, ci faptul că a fost tradus şi că prin această traducere s-a păstrat una dintre cele mai interesante mărturii literare din istoria creştinismului primar. Chiar dacă *Demonstraţia* nu este un tratat teologic sistematic, prin conţinutul şi stilul ei, prin modul de abordare şi prezentare a mesajului creştin credem că ea dezvăluie întrucâtva modul în care Apostolii înşişi au prezentat şi propovăduit învăţătura creştină. De aceea recunoştinţa noastră se îndreaptă în mod deosebit către traducătorii armeni anonimi ai acestei lucrări, a căror osteneală nu a rămas zadarnică, dând roade peste veacuri.

Despre destinatarul lucrării ştim doar că îl chema Marcian şi că era dornic să aprofundeze şi să cunoască mai îndeaproape învăţătura creştină. Dacă acesta este

50. *Idem*, p. 26.

51. H. Jourdan, *Armenische Irenaeusfragmente mit deutscher Uebersetzung nach Dr W. Lüdtke zum Teil erstmalig herausgegeben und untersucht* (TU 36, 3), Leipzig, 1913.

una şi aceeaşi persoană cu autorul martirologiului Sf. Policarp, rămâne încă o necunoscută. Data aproximativă a scrierii este anul 195.[52]

Întrucât *Demonstraţia propovăduirii apostolice* vorbeşte de la sine, nu credem necesară o analiză aprofundată a conţinutului ei. Stilul cursiv, alert şi clar dă posibilitate cititorului, chiar şi celui neiniţiat în învăţătura creştină, să urmărească cu deosebită uşurinţă firul argumentului şi dezvoltarea ideilor doctrinei creştine. Lucrarea nu este nici apologetică şi nici polemică, ci mai degrabă o *expositio*, o prezentare pozitivă, cu argumente preponderent scripturare, dar şi raţionale, presărate ici şi colo, şi cu structuri de argumentare logice, pentru a-l satisface şi pe cititorul care caută elementul raţional, nu doar pe cel revelat. Conţinutul ei este împărţit în două părţi: expunere şi argumentare.

În prolog (cap. 1-2), Sf. Irineu dezvăluie tema lucrării şi insistă asupra necesităţii păstrării ortodoxiei credinţei, aceasta fiind credinţa transmisă de prezbiteri, deţinători ai peceţii botezului creştin. Credinţa nu trebuie păstrată doar la nivel teoretic; ea trebuie să se facă simţită în curăţia şi sfinţenia trupului şi a sufletului şi în dreptatea faţă de aproapele.

Prima parte (capitolele 3-42) expune temeiurile fundamentale ale propovăduirii apostolice: despre Dumnezeu Tatăl, Fiul întrupat şi Duhul profetic, de-

52. Pr. I. G. Coman, *Patrologie*, vol. II, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985, p. 23.

spre creație, istoria mântuirii în Vechiul Testament, întrupare și actul răscumpărării, despre propovăduirea învățăturii Domnului Iisus Hristos de către Apostoli și credința dată ca dar, pe care trebuie să o păstrăm cu grijă, despre paza unității în Duhul Sfânt, care ține vie în noi această credință. Reținem, ca idee fundamentală că scopul vieții în Hristos este de a urma "calea care duce spre Împărăția Cerurilor, unindu-l pe om cu Dumnezeu", deoarece "zestrea permanentă și statornică este de a participa la natura divină și de a fi ridicați deasupra tuturor lucrurilor care există" (cap. 3). Partea a doua (cap. 43-97) este o argumentare sau demonstrare a adevărurilor prezentate în prima parte, prin intermediul textelor cheie din Vechiul Testament și al profeților. Deși se revine adeseori asupra unor teme, logica textului este clară și precisă. Ceea ce predica apostolică învață despre Domnul Iisus Hristos este adevărat, deoarece Vechiul Testament și profeții cuprind aceste învățături, iar Iisus Hristos le-a împlinit. Iisus este Fiul lui Dumnezeu, consubstanțial cu Tatăl, născut înainte de veci. El se va arăta și va fi în mod egal regele iudeilor și al neamurilor (cap. 43-51). Timpul, locul, împrejurările nașterii, faptele și minunile, pătimirile, moartea, învierea, înălțarea la cer, ședera de-a dreapta Tatălui în slavă, toate au fost prevestite (cap. 52-85). Au mai fost profețite și cele ce urmau să se întâmple după înălțarea la cer a Domnului, și anume propovăduirea învățăturii creștine de către Apostoli, abolirea legii lui Moise, chemarea neamurilor, creșterea Bisericii, reînnoirea lăuntrică săvâr-

şită prin credinţa cea nouă şi mântuirea prin Hristos Iisus (cap. 86-97).

Capitolele 98-100 reprezintă concluzia finală: această credinţă, anunţată sau prevestită de către profeţi, împlinită de Iisus Hristos, propovăduită de Biserică, este adevărată. Prin urmare, toţi cei care fac deosebire între Creator şi Tatăl, care neagă întruparea Fiului sau resping Duhul profetic greşesc. De aceştia trebuie să ne ferim dacă dorim să dobândim mântuirea.

c. Pe lângă aceste două lucrări de seamă, există informaţii şi despre alte lucrări şi scrisori aparţinând Sf. Irineu, dintre care unele au fost pierdute în întregime, iar din altele s-au păstrat doar fragmente. Reţinem spre informare: *Despre cunoaştere,* menţionată de Eusebiu (*Ist. Bis.* 5, 26); scrisorile adresate lui *Florinus, Despre monarhie* sau *că Dumnezeu nu este autorul răului* (Eusebiu, *op. cit.*, 5, 20, 4-8); *Despre ogdoadă,* adresată tot lui Florinus (Eusebiu, *op.cit.*, 5, 20, 2); *Despre schismă,* adresată lui Blastus, care, asemenea lui Florinus, era înclinat a face tot felul de inovaţii (Eusebiu, *op.cit.*, 5, 20, 1). Mai amintim şi scrisorile adresate lui Victor, episcopul Romei, în problema Paştelui[53] sau a ereziei gnostice. În limba siriacă s-a păstrat un fragment dintr-o scrisoare în care Sf. Irineu îi atrage atenţia lui Victor că în Biserica lui circulă multe scrieri gnostice şi că unele dintre acestea au fost scrise de Florinus, preot în Biserica creştină, însă în acelaşi timp iniţiat în învăţăturile gnostice. Ceea ce îl făcea deosebit de periculos pe Florinus era calitatea

53. Pentru detalii: Quasten, *Patrology,* I, p. 293; Pr. I. G. Coman, *op.cit.*, p. 23-25.

lui de preot. Ascunzând-se în spatele acestei poziţii pe care o deţinea în Biserică, el inducea în eroare pe mulţi dintre cei ce ezitau sau nu cunoşteau bine credinţa creştină.[54]

4. Gândirea teologică a Sf. Irineu

O abordare oricât de sumară a gândirii teologice a Sf. Irineu trebuie să aibă în vedere faptul că el a ţinut de două lumi: una veche, greco-romană, şi alta nouă, lumea creştină. Această apartenenţă se va reflecta în modul specific de a percepe şi interpreta datul lumii vechi şi cel al lumii noi, evidenţiat prin acele "principii care accentuau unitatea în diversitate şi unitatea dintre cultura veche şi noua credinţă",[55] ceea ce a dus la realizarea unei sinteze bine echilibrate între spiritul religios şi cel intelectual al antichităţii greco-romane şi credinţa şi principiile doctrinare ale creştinismului. Metoda hermeneutică folosită de el i-a dat posibilitatea plasării creştinismului în perspectivă istorică. Căci el a studiat temeiurile religioase, filosofice, lingvistice şi politice ale creştinismului în contextul unei analize istorice, dezvăluind existenţa unei relaţii strânse între lumea fizică şi cea metafizică şi recunoscând totodată etape diferite, interdependente, în

54. Quasten, *Patrology*, I. p. 293; Irenaeus, *Ad Florinum*, în Eusebiu, *Ist. Bis.*, 5, 20, 4-8.

55. Demetrios J. Constantelos, "Irenaeos of Lyon and His Central Views on Human Nature", art. în *St. Vladimir's Theological Quarterly*, vol. 33, nr. 4/1989, p. 351.

dezvoltarea și evoluția revelației. El percepe revelația naturală, pe care o identifică cu legea naturală, ca fiind un instrument deosebit de important în lucrarea de auto-revelare a lui Dumnezeu în istorie. Cu toate acestea, revelația săvârșită de Logos este punctul culminant al epifaniei lui Dumnezeu, devenind astfel axiomatică pentru întreaga experiență religioasă a omenirii.

Sfântul Irineu este cunoscut în istoria gândirii creștine mai ales pentru tratatul său împotriva gnosticilor, reținut în literatura de specialitate sub denumirea de *Adversus haereses*, adică *Contra ereziilor*. În acest tratat avem cele mai exacte informații despre mișcările eretice care, în veacul al II-lea d. Hr., au pus în primejdie integritatea și unitatea tinerei Biserici creștine. Sf. Irineu nu s-a mulțumit însă să rețină numai informații despre aceste mișcări, ci a luat o atitudine fermă împotriva învățăturilor propovăduite de ele, apărând cu dârzenie adevărul credinței transmis prin Scriptură și tradiție. De aceea, antiteza pe care el o urmărește nu a fost cea dintre presupusele tabere ale petrinilor și paulinilor, sugerată de Baur și de școala de la Tübingen,[56] ci între Adevărul credinței creștine și neadevărul învățăturilor eretice sau al falsei gnoze. Adevărul, spunea el, nu poate fi decât unul singur. Ereticii propun însă mai multe învățături, plăsmuiri ale propriilor fantezii. Cum ar fi fost posibil ca adevărul să rămână ascuns atâta timp Bisericii, și să fie descoperit ca doctrină tainică numai unui grup

56. Richard Adelbert Lipsius, *Irenaeus*, art. în Smith - Wace, *op. cit.*, p. 266.

restrâns de indivizi? Spre deosebire de învățăturile ereticilor, învățătura Bisericii este accesibilă tuturor, învățați sau mai puțin învățați, fără nici o deosebire, stând la dispoziția tuturor celor care o caută cu asiduitate. "Biserica, susține el, deși dispersată în întreaga lume, păzește cu grijă aceeași credință, ca și cum ar sălăslui într-o singură casă; ea crede aceste lucruri în același chip, ca și cum ar avea un singur suflet și o singură inimă; la fel ea le propovăduiește și le învață și le transmite ca și cum ar avea o singură gură. Discursurile lumii sunt multe și divergente, însă forța tradiției noastre este una și aceeași".[57] Căci "tradiția pe care Apostolii au făcut-o cunoscută, așa cum este ea în întreaga lume, poate fi recunoscută în fiecare Biserică de către toți cei ce doresc să cunoască adevărul".[58] Lumina care vine de la Dumnezeu nu strălucește însă *și pentru eretici, deoarece ei L-au necinstit și L-au dis*prețuit.[59]

În altă ordine de idei, Sf. Irineu abordează aici o problemă care, în intensitatea ei, este încă actuală, și anume aceea a accesului la cunoașterea autentică a revelației. Nu orice ins poate interpreta, după voia inimii sau după propriul interes, datul revelat scripturistic. În cazul ivirii unor controverse, Sf. Irineu atrage atenția că pentru rezolvarea lor trebuie să recurgem la criterii hermeneutice precise, unul dintre acestea fiind tradiția apostolică orală care există chiar și la Bisericile din sânul popoarelor barbare, în ale căror inimi Duhul

57. *Adversus haereses*, I, 10, 2.
58. *Adversus haereses*, III, 3, 1.
59. cf. *Adversus haereses*, III, 24, 2.

a înscris, fără cerneală şi pergament, adevărul mântuitor străvechi.[60] Astfel, în timp ce învăţătura autentică a Bisericii poate fi urmărită prin succesiunea presbiterilor până la Apostoli, sectele şi doctrinele lor au o origine târzie. Înainte de Valentin nu au existat alţi valentinieni, nici marcioniţi înainte de Marcion etc. Aceşti fondatori de secte au apărut mai târziu, după Apostoli şi după episcopii cărora ei au încredinţat Biserica.[61] Spre deosebire de fals-numita gnoză (*pseudonymos gnosis*) a ereticilor, gnoza adevărată constă în învăţătura apostolilor şi în păstrarea învăţăturii vechi a Bisericii în întreaga lume.[62]

Sf. Irineu evidenţiază aici, pe de o parte, care este adevărata gnoză sau învăţătură a Bisericii şi cine sunt posesorii şi transmiţătorii autentici ai acestei învăţături, pe de altă parte. Adevărata gnoză este cea care a fost propovăduită de Apostoli şi consemnată de ucenicii lor şi de urmaşii acestora. Este gnoza transmisă de "bătrâni" (*presbyteroi* sau *presbytai*), adică de capii Bisericilor apostolice, care se aflau în legătură directă cu Apostolii sau cu ucenicii lor. Aceştia sunt garanţii şi transmiţătorii învăţăturii autentice. După cum Papias a consemnat tradiţiile "ucenicilor Domnului", tot aşa şi el, Irineu, face acelaşi lucru în cazul ucenicilor direcţi sau imediaţi ai acestora, cum au fost Papias sau Policarp etc. Urmând exemplul lui Hegesip, care a urmărit succesiunea celor care au păstorit Biserica încă din timpul apostolilor, Sf. Irineu, în opo-

60. *Adversus haereses*, III, 4, 1 şi 2.
61. *Ibidem* V, 20, 1.
62. *Ibidem* IV, 33, 7.

ziție cu învățăturile gnostice, apelează nu numai la învățătura străveche păstrată în Bisericile întemeiate de către Apostoli, ca Roma, Smyrna sau Efes etc., dar și la lista celor care le-au păstorit începând cu perioada apostolică.[63] Căci în viziunea sa, reprezentanții tradiției apostolice autentice a Bisericii sunt episcopii, ca succesori și păzitori sau iconomi ai învățăturilor lor. Ca succesori ai Apostolilor, episcopii sunt garanții unității Bisericii și ai păstrării învățăturii ei, deoarece episcopatul este legătura externă a unității Bisericii de pretutindeni.

Se impune o clarificare terminologică. Sf. Irineu, împreună cu Tertulian, Clement, Ipolit și alții, folosește titlurile oficiale de *presbyteroi* și *episkopoi* pentru a desemna alternativ aceleași persoane. Reținem totuși că *presbyteroi* sunt, în primul rând, "*Bătrânii*", adică, "cei din vechime" sau Părinții care reprezintă legătura imediată a Bisericii primare cu epoca apostolică. Mai apoi, această denumire sau titlu a fost transferat capilor sau șefilor de mai târziu ai Bisericii, în măsura în care, aflându-se în succesiune apostolică, au fost transmițători credincioși ai învățăturii care le-a fost încredințată. Adevărata succesiune apostolică neîntreruptă și *praeconium ecclesiae* le sunt atribuite acelorași persoane, sub denumirea de *presbyteroi* sau de *episkopoi*.[64] Cu alte cuvinte, "*successio episcopalis*" era atribuită "presbiterilor" (*presbyteroi*),[65] iar prin pres-

63. *Ibidem*, III, 3

64. *Ibidem*, III, 3, 2; comp. cu III, 2, 2; IV, 26, 2, 4, 5; *Ep. ad Victorem*, apud Eusebius, *Hist. Eccl.*, V, 24.

65. *Adversus haereses*, IV, 26, 2.

biteri nu se înțelegeau orice clerici obișnuiți, ci capii de Biserici, în special ai Bisericilor întemeiate de către Apostoli[66], iar aceștia erau episcopii. În acest sens, episcopii nu sunt simpli deținători ai unui oficiu dat lor prin alegere comunitară, a cărui funcție este să conducă doar comunitatea în rugăciune, ci un oficiu care aparține întregii Biserici, în care ei au fost rânduiți de către Apostoli, având deci datoria de a fi păzitorii unității de învățătură a Bisericii, ceea ce reprezintă de fapt continuarea funcției învățătorești apostolice. De aceea, episcopul este cel ce reprezintă întreaga Biserică, și nu o comunitate locală anume, ideea catholicității sau sobornicității Bisericii decurgând din oficiul episcopal. În episcop, Biserica se manifestă ca unitate organică. După cum, la început, Apostolii au fost "ecclesia repraesentativa", la fel și episcopii, ca succesori direcți ai Apostolilor, dețin acest rol.

Semnificația oficiului episcopal ține deci de succesiunea apostolică și, din această pricină, certitudinea adevăratei tradiții ține de legătura dintre Apostoli și episcopi. Iar mărturia acestei certitudini este propovăduirea unitară a învățăturii creștine în întreaga lume, în consens, de către toate Bisericile apostolice.[67]

Dar și ereticii, în speță ereticii gnostici, apelau la tradiția apostolică. Irineu ne spune că, ori de câte ori încerci să le dovedești erorile făcând apel la Biblie, ei acuză Biblia de eroare sau declară că interpretarea dată era greșită. Adevărul, susțineau ei, oarecum în același ton cu sectele contemporane nouă, poate fi

66. Cf. Lipsius, *op. cit.*, p. 272.
67. *Adv. haer.*, III. 3. 3.

afirmat doar de cei ce ştiu care este tradiţia adevărată.[68] Aici gnosticii se întâlneau cu Sf. Irineu, care susţinea şi el că doar atunci putem înţelege Scripturile, când suntem dominaţi şi îndrumaţi de tradiţia adevărată. Dar, spre deosebire de gnostici, care apelau la aşa-numita doctrină secretă apostolică, dar şi la tradiţii religioase, altele decât iudaică şi creştină, Sf. Irineu se străduieşte să descopere tradiţia adevărată în mărturisirea baptismală a întregii Biserici[69], care accentua credinţa într-un "singur Dumnezeu, Tată Atotputernic, creator al cerului şi al pământului" şi în "Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care s-a întrupat pentru a noastră mântuire". Aceasta este deci norma de credinţă (*kanon tes aletheias* sau *Regula fidei*) care se regăseşte în acele Biserici ce deţin succesiunea oficiului apostolic, adică episcopatul, Biserica fiind "vistieria" în care Apostolii au depozitat întreg adevărul, iar cei ce făgăduiesc orice altă cale spre viaţa veşnică, în afară de Biserică, sunt hoţi şi vicleni.[70] Ca vistierie a adevărului apostolic, Biserica nu deţine doar *charisma veritatis*, ci şi darurile profeţiei şi săvârşirii de minuni[71], fiindcă Duhul Sfânt este şi lucrează în Biserică. În viziunea Sf. Irineu, acest lucru este deosebit de important, deoarece, în virtutea acestor daruri, Biserica este garantul adevărului şi al mântuirii omului. Pentru el, cei ce pretind că Duhul Sfânt lucrează numai pentru secta sau gruparea lor, şi nu în întreaga Biserică, sunt "oameni care dau naştere la schisme,

68. *Ibidem*, III. 2.1.
69. *Ibidem*, I.9.4.
70. *Ibidem*, III.4.1
71. *Ibidem*, II. 32. 4; comp. III. 11.9.

goi de adevărata dragoste a lui Dumnezeu, căutând propriul avantaj mai degrabă decât unitatea Bisericii, rănind şi sfâşiind pentru motive josnice marele şi slăvitul trup al lui Hristos, şi, în măsura în care le stă în putinţă, dorind să îl distrugă, vorbind despre pace, însă săvârşind acte de război, cu adevărat umblând după fleacuri şi cu minciuni sfruntate. Căci nici o reformă pe care ei ar putea să o realizeze nu ar contrabalansa relele produse de schisma lor."[72]

Reţinem de aici că Sf. Irineu dădea o importanţă deosebită unităţii Bisericii, bazându-se pe presupunerea că Biserica, fiind singura vistierie a adevărului divin, este şi singurul garant demn de luat în seamă al mântuirii omului. Pentru el, Biserica este paradisul pământesc din ai cărei pomi putem să mâncăm cu toţii, pe când ereziile posedă doar pomul interzis al cunoaşterii, ale cărui roade sunt aducătoare de moarte.[73] Singure jertfele Bisericii, rugăciunile Bisericii şi lucrările Bisericii sunt sfinte,[74] căci credinţa Bisericii este singura credinţă care este adevărată şi mântuitoare[75] (înţelegem aici prin credinţă învăţătura şi practica sacramentală a Bisericii în totalitatea ei), iar creştin adevărat este cel care se conformează cu instituţiile şi normele Bisericii.[76]

Atitudinea pe care Sf. Irineu o are faţă de cei care propovăduiau o altă doctrină decât cea a Bisericii este deosebit de clară. El nu admite accesul la adevărul divin în afara tradiţiei Bisericii, singura depozitară a ade-

72. *Ibidem*, IV. 33. 7.
73. *Ibidem*, V. 20. 2.
74. *Ibidem*, IV. 18. 1 şi urm.; II. 32. 5.
75. *Ibidem*, III. Praef.
76. Cf. III.15. 2; V. 20.1.

vărului divin revelat şi prin urmare şi singura învăţătoare autentică a acestui adevăr, propovăduirea acestui adevăr fiind văzută în contextul lucrării generale sfinţitoare a ei; toate acestea, datorită legăturii care există între Duhul Sfânt şi Biserică. Pentru Sf. Irineu, Duhul Sfânt este *scala ascensionis ad Deum*, de care se împărtăşesc toţi credincioşii, totuşi îndrumarea Bisericii de către Duhul Sfânt este mediată de Apostoli, profeţi şi învăţători, iar toţi cei ce doresc să fie sub îndrumarea Duhului trebuie să vină la Biserică: "căci acolo unde este Biserica, acolo este Duhul lui Dumnezeu, iar acolo unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo este Biserica şi tot harul – Duhul, ba, mai mult, acolo este adevărul."[77]

Polemica dusă de Sf. Irineu nu a avut doar un caracter circumstanţial ci, aşa cum spunea istoricul dogmelor creştine, germanul Adolf Harnack, a contribuit la fixarea normelor apostolice ale Bisericii catolice (înţelegem prin Biserica catolică, aşa cum a făcut şi Harnack, Biserica creştină universală a primelor veacuri, şi nu romano-catolicismul actual, n.t.), punând temeliile unui sistem doctrinar creştin incipient,[78] ceea ce a făcut să fie îndeobşte privit ca "întemeietor al teologiei creştine".[79] În scrierile sale, el a îmbinat teologia apologetică şi polemică cu revizuirea teologică a mărturisirii de credinţă ocazionată de botez, preluând din Vechiul şi din Noul Testament materialul necesar care îi dădea posibilitatea dovedirii şi auten-

77. *Idem*, III, 24. 1.

78. A. Harnack, *Outlines of the History of Dogma*, trans. by Edwin Knox Mitchell, with an Introduction by Philip Rieff, Second Printing, 1959, Beacon Press, Beacon Hill, Boston, p. 130. În continuare vom cita: Harnack, *History of Dogma*.

79. Quasten, *Patrology*, I, p.294.

tificării învățăturii sale filosofice și teologice. În centrul gândirii sale, care se conforma tradiției Bisericii din vremea sa, el va plasa Adevărul mântuirii realizate de Hristos, străduindu-se să articuleze și speranțele eshatologice ale creștinismului primar.[80]

Temele doctrinare abordate de Sf. Irineu au o anvergură deosebită și privesc filosofia și teologia, antropologia, hamartologia, cosmologia, dar și alte aspecte doctrinare de mai mică importanță. În această ordine de idei, el sesizează, cu deosebită perspicacitate, că "mesajul creștin este indisolubil legat de istoria mântuirii" și că "opera de răscumpărare și istorică este centrată pe firul ce merge de la Vechiul Testament la Hristos".[81] Viziunea globală pe care o articulează era necesară, deoarece sectele și ereziile vremii, gnostice, dochetiste sau de altă natură, distorsionau aproape fiecare aspect doctrinar creștin. De exemplu, gnosticii propuneau o iconomie a mântuirii ce ținea de o ordine prestabilită, iar în această ordine, trupul uman nu își regăsea locul, ceea ce făcea ca omul să nu mai fie în totalitatea lui ontologică, trup și suflet, obiect al mântuirii. În plus, aceiași gnostici respingeau Vechiul Testament, înlocuind firul revelației divine cu elemente de filosofie și mitologie preluate din diverse contexte religioase extra vechitestamentare, cum ar fi filosofia și mitologia greacă, mitologia egipteană sau din alte sisteme religioase orientale, falsificând în acest mod ceea ce învățătura creștină avea de spus despre divinitate, despre cosmos și om, dar și despre cele viitoare, adică, despre timpurile eshatologice. Era

80. Harnack, *History of Dogma*, p. 130.
81. Cullman, O., *Christ und die Zeit*, ed. a 3-a, Zurich, 1962, p. 65.

deci nevoie de o clarificare, de o sistematizare şi mai ales de o punere în perspectivă ontic-temporală a lucrării de mântuire realizată de Domnul nostru Iisus Hristos prin întruparea, prin patimile, prin moartea şi prin învierea Sa. Sf. Irineu duce acest lucru la bun sfârşit, nu doar cu măiestria unui excelent gânditor, ci mai ales cu perspicacitatea şi pătrunderea celui care a trăit în chip nemijlocit adevărul creştin în dimensiunea lui istorică şi, mai presus de toate, în dimensiunea lui mistică. Aceste două dimensiuni, istorică şi mistică, constituie coordonatele de bază ale modului în care Sf. Irineu a articulat credinţa creştină. Departe de a realiza un sistem, în sens filosofic, el ordonează însă, prin coerenţa unei logici necesare oricărei doctrine ce se vrea inteligibilă, întreaga istorie a descoperirii de către Dumnezeu a voii Sale faţă de oameni, pentru a ajunge, apoteotic, la actul întrupării Fiului lui Dumnezeu, ca supremă descoperire sau revelare divină în favoarea omului şi la consecinţa directă a Întrupării, îndumnezeirea omului. De aceea, el vede Vechiul şi Noul Testament ca o unitate cronologică, sau mai degrabă ca parte integrantă a desfăşurării istorico-spaţiale a lucrării revelatoare a lui Dumnezeu în istorie, sub a cărei oblăduire are loc lucrarea de mântuire sau restaurare a omului, având mereu în perspectivă consecinţele şi implicaţiile ontologice şi valorice ale acestei lucrări. Din această pricină *topos*-ul în care a avut şi are loc lucrarea de mântuire a omului, adică Biserica, capătă valenţe deosebite şi în contextul cunoaşterii necesare pentru asumarea de către om a lucrării divine de răscumpărare. Aşa se face că el se va strădui să interpreteze Vechiul Testament potrivit normei de credinţă a Bisericii (*regula fidei Ecclesiae*).

Cele mai diverse texte din cartea Facerii sunt expuse în perspectivă creştină, fără denaturarea sensului lor religios sau istoric, insistând asupra primelor trei capitole, care sunt de o importanţă capitală pentru doctrina despre mântuire. Dacă în *Adversus haereses* textele pe care le alege sunt menite să dea un răspuns gnosticilor, în *Demonstraţia propovăduirii apostolice*, avem de a face cu o expunere în perspectivă scripturară a învăţăturii creştine, aşa cum ea reiese sau decurge natural din sensurile reale ale textelor biblice. Căci *Demonstraţia* nu este un tratat apologetic sau polemic, ci mai degrabă o expunere argumentativă a doctrinei creştine pe înţelesul tuturor.

Prin urmare, dimensiunea istorică a gîndirii Sf. Irineu trebuie văzută în perspectiva relaţiei pe care teologia Bisericii o avea cu gândirea iudaică, din care aceasta a izvorât, pe de o parte, dar şi cu gândirea păgână pe care a căutat să o convertească, pe de altă parte. Deoarece "atunci când Biserica a mărturisit ceea ce a crezut şi a învăţat, ea a făcut acest lucru ca răspuns la atacurile din lăuntru şi din afară la adresa mişcării creştine".[82] În altă ordine de idei, ansamblul istoric în care Biserica creştină s-a născut şi s-a dezvoltat este determinat, într-o oarecare măsură, şi de contextul ideologic, social şi spiritual existent la acea dată. Sf. Irineu a ţinut cont de acest context, folosindu-i valenţele, dar speculând totodată şi slăbiciunile, neajunsurile şi, bineînţeles, inconsecvenţele, fie că era vorba de matricea iudaică în care Biserica s-a plămădit, fie că angaja lumea păgână, ca *terra missionis*.

82. Jaroslav Pelikan, *The Emergence of the Catholic Tradition*, vol. I, Chicago, 1971, p. 11.

Adversus haereses rămâne cel mai elocvent exemplu în acest sens.

Abilitatea gânditorului, care a ştiut să discearnă substanţa adevărului în profuziunea ideologiilor şi elementelor mitologice, a fost dublată, în cazul Sf. Irineu, şi de certitudinea credinţei întemeiată nu numai pe mărturii istorice directe şi pe transmiterea unei învăţături cu certe valenţe universale, ci mai ales pe experienţa unei trăiri personale a adevărului creştin; de unde dimensiunea mistică a gândirii sale. Căci numai o persoană care a trăit adevărul creştin ca experienţă ultimă a comuniunii cu Dumnezeu ar putea să afirme, aşa cum a făcut Sf. Irineu, că "esenţa vieţii este participarea la Dumnezeu"; că "a participa la Dumnezeu este a-L cunoaşte pe Dumnezeu şi a te bucura de bunătatea Lui" şi că "oamenii Îl vor vedea pe Dumnezeu pentru ca să poată trăi, fiind făcuţi nemuritori prin vederea şi participarea chiar în Dumnezeu"[83], sau că: "zestrea noastră permanentă şi statornică este să putem participa la natura divină, fiind ridicaţi deasupra tuturor lucrurilor care există".[84] Numai o persoană care a trăit intimitatea comuniunii cu Dumnezeu putea să vadă şi să conceapă mântuirea omului ca "participare la Dumnezeu", ceea ce implică o transformare a naturii umane în asemănarea celei divine, a ceea ce este muritor, în nemuritor; nemurirea

83. *Adv. haer.*, IV, 20, 5, ed. Apostolike Diakonia tes Ekklesias tes Hellados, în *Library of the Greek Fathers and Ecclesiastical Writers*, vol. V, Atena, 1955, p. 154.

84. *Demonstraţia propovăduirii apostolice*, cap. 3.

fiind calitatea deosebitoare a Dumnezeirii, natura umană, participând la Dumnezeu, devine nemuritoare.

Este adevărat că ideea unirii omului cu divinitatea o regăsim în diverse structuri religioase orientale de tip panteist sau panenhenic, în cultele de mistere, precum şi în unele şcoli filosofice greceşti. În aceste contexte, unirea cu Divinitatea este văzută însă ca o absorbţie şi anihilare absolută a sufletului uman în divinitate, ca o identificare ontologică care duce la pierderea identităţii persoanei umane.

Pentru Sf. Irineu, lucrurile stau cu totul diferit. Unirea cu Dumnezeu sau participarea la natura divină nu reprezintă nici pe departe pierderea calităţilor individuale, ci ridicarea lor la un statut ontologic, postulat la crearea omului, şi definit ca asemănare cu Dumnezeu. Aceasta înseamnă că participarea la Dumnezeu nu poate fi luată ca identitate de fiinţă, ci doar ca o creştere, o maturizare a chipului divin din om, în funcţie de arhetipul absolut care este Dumnezeu. De altfel, el vede această perspectivă ontologică a mântuirii, îndumnezeirea făpturii umane prin participare la Dumnezeu, ca fiind consecinţa lucrării răscumpărătoare săvârşite de Domnul nostru Iisus Hristos, Logosul divin: *"Verbum Dei, Jesu(s) Christu(s) Dominu(s) nost(er) ... propter immensam suam dilectionem factus est quod summus nos uti nos perficeret esse quod est ipse"*.[85]

Fără îndoială, în actul întrupării rezidă cheia înţelegerii învăţăturii creştine. Domnul nostru Iisus Hristos nu S-a întrupat fără adânc temei, ci cu un scop anume,

---

85. *Adv. haer.*, V, Praef., 1120, apud Albert Dufourcq, *Saint Irénée*, ed. a 4-a, Libraire Victor Lecoffre, Paris, 1926, p. 123.

iar scopul a fost *"uti nos perficeret esse quod est ipse"*. De unde actul de îndumnezeire a omului ca lucrare divină în om, şi nicidecum ca postulare a unei identităţi ontologice ca dat structural. Dacă în religiile panteiste, omul este identic cu divinitatea, iar scopul lui este de a-şi redescoperi propria esenţă divină, în creştinism, relaţia între Dumnezeu şi om este văzută în perspectiva unei tensiuni de colaborare sau conlucrare."Dumnezeu, spune Sf. Irineu, l-a făcut pe om liber, cu putere proprie, alături de o voinţă proprie, pentru ca în mod voit, şi nu sub constrângerea Lui, să împlinească voinţa divină".[86] Este vorba de o sinergie theanthropică vitală pentru realizarea plenară a destinului pentru care omul a fost creat: de a fiinţa întru asemănare cu Dumnezeu. Pentru realizarea unei astfel de fiinţări, sau pentru asumarea asemănării, omului îi era necesară, pe de o parte, cunoaşterea acestei asemănări, iar pe de altă parte, avea nevoie de instrumentul care să-i faciliteze accederea la acest statut ontic. În ambele cazuri erau necesare atât descoperirea, cât şi lucrarea divină, căci, ca făptură creată, omul nu putea accede la ceea ce este necreat şi veşnic. Această descoperire şi lucrare au fost săvârşite de Iisus Hristos, care "a devenit mijlocitor între Dumnezeu şi om şi a adus la prietenie cele două părţi şi la înţelegere, prin înrudirea Lui cu ele. Hristos, Dumnezeu-Omul (theanthropos), l-a prezentat pe om lui Dumnezeu şi L-a făcut cunoscut omului pe Dumnezeu".[87] De aici necesitatea împerioasă a întrupării Domnului nostru Iisus Hristos, pe care o motivează astfel:

---

86. *Adv. haer.*, IV, 37, 1.
87. *Ibidem*, III, 18, 6-7.

"Aşadar El (Iisus Hristos, n. t.) l-a unit pe om cu Dumnezeu şi a săvârşit împăcarea şi comuniunea între Dumnezeu şi om, pentru că nu am fi putut primi legal în nici un alt mod participarea la nestricăciune, dacă nu ar fi venit El la noi. Căci dacă nestricăciunea ar fi rămas invizibilă şi imperceptibilă, nu ne-ar fi adus nici un folos. Acum, prin întrupare s-a făcut vizibilă, pentru ca să putem primi părtăşia acestei nestricăciuni (să devenim părtaşi ai nemuririi, n.t.). Şi pentru că în Adam, întâiul creat, am fost cu toţii încătuşaţi şi daţi morţii prin nesupunerea lui, a fost necesar ca moartea să fie nimicită prin supunerea Celui ce s-a făcut om pentru noi. Deoarece moartea a stăpânit peste trup, a fost necesar şi potrivit ca prin mijlocirea trupului să fie zdrobită, iar omul eliberat de sub stăpânirea ei. Astfel Cuvântul s-a făcut trup pentru ca prin trup, prin care păcatul a dobândit putere, sălăşluire şi domnie, moartea să fie sfărâmată şi să nu mai existe în noi. Din această pricină Domnul nostru a luat trup identic cu cel al primului om creat, ca să i se împotrivească, jertfit fiind pentru strămoşi, iar prin Adam să îl biruiască pe cel ce ne-a lovit prin Adam".[88] În altă ordine de idei, Cel ce urma să săvârşească medierea între Dumnezeu şi om în vederea realizării unirii lor, trebuia să aparţină în egală măsură celor două părţi,[89] fiindcă pentru a putea într-adevăr să Îl cunoaştem pe Dumnezeu şi să intrăm în comuniune cu Logosul divin, Învăţătorul nostru, era necesar să se fi înomenit, deoarece avem nevoie de un învăţător pe care să îl

88. *Demonstraţia propovăduirii apostolice* 31; cf. *Adv. haer.*, IV, 33,4.

89. Cf. *Adv. haer.*, IV, 18, 7.

putem vedea cu ochii noştri omeneşti şi a cărui voce să o putem auzi, pentru a putea să urmăm faptele Sale şi să împlinim cuvintele Sale.[90] Ceea ce Sf. Irineu vrea să spună, şi o face de altfel în mod explicit, este că, "pentru ca omul să se ridice la Dumnezeu, este necesar ca Dumnezeu să se coboare la om".[91] Ridicarea omului la Dumnezeu şi coborârea lui Dumnezeu la om au fost lucrări săvârşite de Hristos prin întruparea Sa. Hristos construieşte în acest fel un arc meta- dar şi temporal, care permite fiinţarea în comuniune a omului cu Dumnezeu. Iar pentru a include în această lucrare întreaga omenire, dând eficacitate universală consecinţelor întrupării Sale, El rezumă sau recapitulează în Sine tot ceea ce a aparţinut la origine esenţei şi destinului ultim al omului. Aşadar, Cel de al doilea Adam, venit la plinirea vremii, îl va asuma pe întâiul Adam, ducând astfel creaţia originară a lui Dumnezeu spre ţinta care i-a fost hărăzită de El.[92] Recapitularea (*anakephalaiosis*) tuturor în Hristos presupune necesitatea trecerii Sale prin toate etapele vieţii umane obişnuite, sfinţindu-le şi imprimând fiecăreia propria Lui asemănare.[93] Ba, mai mult, a fost necesar ca El să vină la plinirea vremii, pentru a-i duce pe toţi cei care dintru început au nădăjduit în El la viaţa veşnică, în comuniune cu Dumnezeu.[94] După cum Hristos a fost dinainte făurit în Adam,[95] tot aşa destinul lui Adam s-a împlinit

90. Cf. *Adv. haer.*, V, 1,1.
91. *Adv. haer.*, IV, 33, 4.
92. *Adv. haer.*, III, 18, 1; III, 22, 1, 3; III, 23, 1; IV, 38, 1; V, 1, 2 şi urm.; V, 14, 1; V, 23, 2; cf., IV, 40,3.
93. *Adv. haer.*, II, 22, 4; III, 18, 7.
94. *Adv. haer.*, IV, 22,1.
95. *Ibidem*, III, 22, 3.

în Hristos.[96] Iar Duhul lui Dumnezeu s-a pogorât asupra Fiului lui Dumnezeu întrupat, pentru a-şi făuri lăcaş în natura Lui umană[97], şi în acest fel omul să se obişnuiască a-L primi pe Dumnezeu în sine, iar Dumnezeu să se sălăşluiască în om.[98]

Doctrina despre recapitularea (*recapitulatio - anakephalaiosis*) neamului omenesc în Hristos merge mână în mână, în gândirea Sf. Irineu, cu o altă dimensiune a actului de răscumpărare, şi anume biruinţa asupra păcatului şi eliberarea celor ce se află în robia lui, şi a celui Rău, prin supunere faţă de Hristos. Biruinţa asupra păcatului şi eliberarea din robia lui erau lucrări necesare premergătoare unirii omului, astfel eliberat şi restaurat, cu Dumnezeu. Căci dacă nu ar fi fost înfăptuit acest lucru, atunci Dumnezeu ar fi fost învins, iar omul ar fi rămas pe mai departe rob al păcatului, al Celui-rău şi al morţii. Prin lucrarea Sa, Cel de al doilea Adam, adică Hristos, l-a învins pe cel care îl înşelase pe om – făgăduindu-i asemănarea cu Dumnezeu –, eliberându-l astfel pe omul înrobit.[99] Prin urmare, ceea ce a fost distrus prin neascultarea unui singur om, a fost restaurat prin ascultarea Unuia singur.[100] Primul Adam a fost *initium morientium*, Cel de al doilea Adam, *initium viventium*, iar Acesta trebuia să fie Dumnezeu şi om, nimic mai puţin, pentru a deveni mântuitor, adică, desăvârşitorul omenirii.[101] Căci numai Cel care a fost El Însuşi om ar fi putut să-l învingă pe duşmanul omu-

96. *Ibidem*, V, 1, 3.
97. *Ibidem*, III, 17, 1.
98. *Ibidem*, II, 20, 2.
99. *Ibidem*, III, 23 1; cf. 18, 7; IV, 21, 3.
100. *Ibidem*, III, 18, 7; 21, 10.
101. *Ibidem*, III, 22, 4; V, 1, 3.

lui şi să îl lege pe cel ce l-a legat pe om. În acest fel este determinată şi justeţea acestei biruinţe. Pe de altă parte, pentru ca mântuirea să fie sigură şi stabilă, era necesar ca actul de răscumpărare să fie împlinit de Dumnezeu.[102]

Hristos a trebuit să fie cu adevărat om, pentru a fi ispitit cu adevărat ca om; trebuia să se nască din femeie, pentru a elibera pe cei ce prin femeie au fost puşi sub puterea diavolului, şi să trăiască şi să sufere cu adevărat ca om, pentru ca să lupte şi să fie biruitor ca om. În plus, El trebuia să fie Logosul pentru a fi preamărit, pentru ca, fiind Cel Puternic, să-l învingă pe vrăjmaşul în a cărui putere se afla întregul neam omenesc[103] şi pentru ca omul să afle că a dobândit nemurirea nu prin sine, ci numai prin milostivirea lui Dumnezeu.[104]

Prin urmare, "recapitularea omenirii în Hristos constă nu numai în împlinirea destinului lui originar de către Începătorul noii omeniri, dar şi în luarea asupra Sa şi în ducerea la biruinţa finală, la sfârşitul timpului, a luptei care a făcut, la început, ca omul să cadă şi să fie învins. Biruinţa lui Dumnezeu întrupat este biruinţa omului, în măsura în care întreaga omenire este rezumată sau recapitulată în Hristos."[105]

Dar nu numai omul este obiectul întrupării. Sf. Irineu sugerează o dimensiune categoric cosmică a întrupării Fiului lui Dumnezeu, când zice: "Toate lucrurile au venit la fiinţă prin mâna Fiului, iar la plinirea vremii, pentru a strânge toate la un loc şi pentru a

102. *Ibidem*, III, 18, 7; V, 21, 3.
103. *Ibidem*, III, 18, 6,7; 19, 3; IV, 33, 4; V, 17, 3.
104. *Ibidem*, V, 21, 3.
105. R.A.Lipsius, *op.cit.*, în Smith-Wace, p. 278-279.

rezuma toate lucrurile, El a voit să se facă om printre oameni, vizibil și palpabil, pentru ca să distrugă moartea și să restabilească viața și împăcarea desăvârșită între Dumnezeu și om."[106] Chiar dacă relația între Dumnezeu și om ocupă un prim loc în actul întrupării, readucerea ei la starea de comuniune are implicații pentru întreaga creație, și aceasta datorită faptului că Cel ce săvârșește lucrarea de mântuire și răscumpărare este totodată și Cel ce le-a creat pe toate. În acest fel, lucrarea de mântuire pare a fi o extensiune a lucrării de creație, în sensul repunerii lumii create în făgașul natural care să o ducă la scopul ce i-a fost orândult. De aici implicațiile teologice ale întregii creații pentru viața și desăvârșirea omului, datoriile pe care omul le are față de lume, creația lui Dumnezeu, și bineînțeles față de semenii săi.

Îndumnezeirea omului, în viziunea Sf. Irineu, îmbrățișează concepția ioaneică despre Logos ca principiu al vieții, natura umană fiind făcută nemuritoare, adică îndumnezeită, prin legătura intimă dintre ea și natura divină a Cuvântului, realizată prin întrupare. De aceea, pentru Sf. Irineu întruparea nu este doar un simplu fapt istoric, ci devine temeiul destinului veșnic, divin al omului. Doar prin întruparea lui Dumnezeu ca om își poate omul atinge ținta ce i-a fost dinainte orânduită, în prestiința lui Dumnezeu, la creație. Desăvârșirea umanității în Hristos reprezintă în același timp realizarea adevăratei idei a umanității - Logosul asumându-și natura umană pentru ca, apoi, să-și asume și omul (*semet ipsum homini et hominem sibimet ipsi asimilans*). Vocabularul ales de Sf. Irineu în acest con-

106. *Demonstrația...*, 6.

text este precis şi echilibrat, pentru a nu cădea în greşeala pe care o făceau păgânii şi ereticii gnostici care anulau graniţa dintre Dumnezeu şi om. El vorbeşte de "participarea omului la slava lui Dumnezeu" (*participare gloriae Dei*), de alipire de Dumnezeu sau de aderare la Dumnezeu.[107] Postulatele ontologice date de Dumnezeu omului la facere, chipul şi asemănarea, se regăsesc în planul raţionalităţii existenţei omului. Prin natura sa, prin sufletul său nemuritor, omul este chip al lui Dumnezeu. Asemănarea, pe care şi Adam a posedat-o, fără îndoială potenţial, prin actul voluntar al bunătăţii Lui, este legată de destinul omului, iar realizarea acestei asemănări este efectuată de Duhul Sfânt.

Restabilirea postulatelor ontologice ale omului, *imago Dei* şi *similitudo Dei*, şi împlinirea lor prin întruparea lui Hristos fac posibilă mântuirea omului. Fiecare om are nevoie de mântuire, şi se poate mântui.

Mântuirea este posibilă deoarece a fost efectuată de Însuşi Fiul lui Dumnezeu, care l-a eliberat pe om de sclavia celui Rău, a păcatului şi a morţii, Hristos rezumând în Sine întreg neamul omenesc. Realizarea mântuirii este săvârşită însă de Duhul Sfânt în Iisus Hristos şi în Biserică, prin tainele ei; "taina (*sacramentum*) fiind apogeul recapitulării creaţiei în Hristos".[108] Dacă prin botez[109] omul este renăscut în Dumnezeu, primind harul divin spre mântuire, arhetipul acestei taine fiind

107. Quasten, *op.cit.*, p. 311.

108. Cf. *ibidem*.

109. Sf. Irineu este primul scriitor din istoria literaturii creştine care menţionează explicit botezul copiilor: „Căci El a venit să îi mântuiască pe toţi prin Sine - pe toţi, zic, care prin El sunt născuţi din nou în Dumnezeu - prunci şi copii şi băieţi şi tineri şi bătrâni". *Adv. haer.*, II. 22. 4.

arca lui Noe,[110] prin Sfânta Euharistie, mai exact prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, trupurile noastre pământești participă la nemurire[111]: "Căci așa cum pâinea cea din pământ, care primește invocarea lui Dumnezeu,[112] nu mai este pâine obișnuită, ci Euharistie, formată din două elemente, unul pământesc, și altul ceresc, tot așa și trupurile noastre, împărtășindu-se din Euharistie, nu mai sunt supuse putreziciunii, având nădejdea învierii veșnice."[113]

Dacă ar fi să definim în ansamblul ei gândirea Sf. Irineu, ar trebui să spunem că ea nu este altceva decât *o teologie a participării omului la viața divină*. Această participare a fost făcută posibilă prin actul întrupării Logosului: "Logosul s-a făcut om, pentru ca oamenii să poată deveni dumnezei."[114] Încercând să explice această participare a omului la viața divină, V. Lossky sugerează că "ea este cel mai bine exprimată prin conceptul de lumină."[115] Căci, folosind cuvintele Sfântului Irineu, "a vedea lumina înseamnă a fi în lumină și a participa la strălucirea ei; în același mod, a-L vedea pe Dumnezeu înseamnă a fi în El și a participa la măreția Lui dătătoare de viață. Prin urmare, cei care Îl văd pe Dumnezeu participă la viață."[116]

---

110. *Adv. haer.*, IV. 36.4.

111. *Idem*, IV. 18. 4 și urm.; 33. 2; V. 2. 2 și urm.

112. *Proslavomenos ten epiklesin tou theou*. Sf. Irineu face aici referire directă la *epiclează*, la rugăciunea de prefacere a darurilor din pâine și vin.

113. *Idem*, IV. 18. 5.

114. *Ibidem*, V, Pref.., *P.G.* 7, col. 1035.

115. Vladimir Lossky, *Vederea lui Dumnezeu*, trad. din l. engleză de Remus Rus, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p.34.

116. *Adv. haer.*, IV. 2. 5. col. 1035.

Efectul participării la viața divină nu este însă limitat în timp și spațiu. El se extinde dincolo, în veșnicie, fiind "un progres infinit în om și o arătare crescândă a lui Dumnezeu"[117] sau, cu vorbele Sf. Irineu, "chiar și în lumea ce va să vină, Dumnezeu va trebui mereu să îndrume, iar omul mereu să învețe de la Dumnezeu."[118] Chiar dacă Sf. Irineu nu folosește expresia ca atare, este vorba aici despre o *pedagogie eshatologică*, care se identifică în esență cu procesul de îndumnezeire. De acest lucru Sf. Irineu a fost conștient atunci când a plasat întreaga lucrare mântuitoare săvârșită de Mântuitorul nostru Iisus Hristos într-o perspectivă eshatologică. Din această pricină, nu este de mică importanță preocuparea pe care el o are față de problema celei de a doua veniri a Mântuitorului, adică a evenimentului eshatologic a cărui împlinire era considerată în vremea sa ca fiind iminentă. Această *pedagogie eshatologică* era concepută de el în strânsă legătură cu activitatea pe pământ a Domnului nostru Iisus Hristos, ca o continuare sau mai degrabă ca un deznodământ apoteotic, materializat, potrivit Apocalipsei, prin realizarea în plan ontologic a existenței unui pământ nou și a unui cer nou (21, 1), când "cei drepți vor domni pe pământ, crescând în vederea Domnului, și în acest mod se vor obișnui să primească slava lui Dumnezeu Tatăl."[119]

Dacă analizăm cu atenție cele afirmate de Sf. Irineu în acest context, vom observa că nu determinarea hiliastă are importanță, ci mai degrabă consecințele

117. V. Lossky, *op.cit.*, p. 34
118. *Adv. haer.*, II, 28, 2-3, col. 805.
119. *Ibidem*, V, 35, 1, col. 1218.

evenimentului eshatologic, asupra cărora el se concentrează. În centrul acestui eveniment regăsim, ca pivot central, învierea morților, act caracterizat de marele și regretatul nostru patrolog Pr. Ioan G. Coman ca fiind un "articol de credință fundamental pentru creștinii din epoca respectivă".[120] Este adevărat că în viziunea Sf. Irineu învierea din morți a celor drepți, care urmează celei de A Doua Veniri a Domnului, deschide perspectiva domniei acestora: drepții vor primi moștenirea făgăduită de către Dumnezeu părinților lor și vor domni peste această moștenire.[121] Această domnie, așa cum sugeram, nu angajează simpla "stăpânire" sau "domnie" a celor drepți peste cei nedrepți, ci preeminența ontologică și axiologică a celor drepți, pentru care va fi deschisă perspectiva ființării întru Dumnezeu, a îndumnezeirii după har. De aceea, nu este vorba aici despre o domnie în sensul propriu-zis al cuvântului, ci de punerea creației pe făgașul adevăratei ei ființări, ceea ce înseamnă "începutul nestricăciunii, o domnie în răstimpul căreia cei vrednici se vor obișnui puțin câte puțin să-L cunoască pe Dumnezeu"[122] și "vor crește în vederea Domnului, și în acest mod se vor obișnui să primească slava lui Dumnezeu Tatăl."[123]

Cea de A Doua Venire sau Parusia Domnului nostru Iisus Hristos aduce cu sine înnoirea tuturor lucrurilor, după cum se spune în Apocalipsă: *„Iată Eu fac toate lucrurile noi"* (21, 5). Înnoirea însă nu rămâne exterioară făpturilor umane, căci *„ceea ce a fost semănat întru stricăciune, va învia întru nestricăciune; se sea-*

120. *Op.cit.*, vol. 2, p. 45.
121. *Adv. haer.*, 5. 32. 1.
122. *Adv. haer.*, V, 32, 1, col. 1210.
123. Vezi nota 113.

mănă întru necinste, înviază întru slavă, se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere" şi, mai presus de toate, *„se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc*" (cf. I Cor. 15, 42-44). Ea implică restabilirea sau mai exact repunerea creaţiei pe făgaşul ei natural, ceea ce înseamnă în mod ultim angajarea ei fermă în procesul de transfigurare, asumarea urcuşului spiritual, a cărui ţintă finală este îndumnezeirea.

Această coordonată noutestamentară a înnoirii se regăseşte în gândirea Sf. Irineu, când spune: "Atunci, după cuvântul strămoşilor noştri, cei care sunt vrednici de sălaşurile cereşti vor trece la ceruri. Unii se vor bucura de desfătările raiului (aceasta se referă la paradisul pământesc). Alţii vor dobândi în cele din urmă măreţia Cetăţii (Ierusalimul ceresc care coboară din ceruri). Cu toate acestea, Mântuitorul va fi văzut pretutindeni, în măsura în care cei care Îl văd sunt vrednici de o astfel de vedere."[124]

Sf. Irineu reţine cu deosebită perspicacitate *spiritul vremii* concretizat, pe de o parte, în conştiinţa încă vie a prezenţei lucrării mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos în lume, şi certitudinea *revenirii* Sale întru tărie, pentru a răsplăti credinţa, suferinţa şi dăruirea tuturor celor care l-au urmat cu neabătută stăruinţă, pe de altă parte. Iar răsplata nu este altceva decât vederea tainei celei mai presus de taină, căci: "Cuvântul trup S-a făcut..., pentru ca tot ceea ce există să poată vedea... pe Împăratul lor; şi pentru ca lumina Tatălui să poată umple trupul Domnului, iar prin trupul Său să

124. *Ibidem*, V, 36, 1, col. 1222.

vină la noi, pentru ca omul să poată ajunge la nestricăciune, înveşmântat fiind în lumina Tatălui."[125]

Sfântul Irineu aparţine perioadei de început a teologiei creştine. El nu a avut la îndemână normele dogmatice ale învăţăturii creştine formulate în sinoadele locale sau în cele ecumenice, şi cu toate acestea, aşa cum spunea un mare patrolog apusean, "are meritul de a fi fost primul care a reuşit să formuleze în termeni dogmatici întreaga doctrină creştină."[126] "Reflecţiile sale teologice, conchide minunat P.S. Episcop-Vicar Irineu Pop-Bistriţeanul, care nu sunt niciodată abstracte sau reci, evidenţiază o acţiune şi sensibilitate harică, ce vivifică viaţa creştină şi o fertilizează cu toate darurile Logosului. Campania sa izbutită împotriva gnosticilor şi a lui Marcion are un impact formidabil asupra direcţiei viitoare a speculaţiei teologice. Prin enorma ei semnificaţie, teologia episcopului de Lyon ne îndreptăţeşte să-l aşezăm printre gânditorii creştini remarcabili."[127] Chiar dacă aflăm anumite ezitări în formularea pe care o dă învăţăturii creştine, Sf. Irineu rămâne un punct neîndoielnic de referinţă atât pentru istoria gândirii creştine, cât şi pentru istoria răspândirii Bisericii creştine, deoarece în el descoperim un teolog profund, dar şi un stăruitor şi dedicat misionar; iar în teologia lui, îndelungată în zile, aroma unei tinereţi perene şi contemporane.

Prof. Dr. REMUS RUS

---

125. *Ibidem*, IV, 20, 2, col. 1033. Problematica „învesmântării în lumina Tatălui" va deveni în gândirea teologică de mai târziu un element esenţial. Vezi: Sebastian Brock, *Efrem Sirul. I. Ochiul luminos. Viziunea spirituală a lumii la Sfântul Efrem Sirul* (trad. de Mircea Ielciu. Studiu introductiv, de diac. Ioan Ică jr.). *II. Imnele despre Paradis* (traducere Diac. Ioan Ică jr.), Editura Deisis, Sibiu 1998, p.101 şi urm.

126. Quasten, *op.cit.*, p.294.

127. *Op.cit.*, p. 4-5.

DEMONSTRAŢIA PROPOVĂDUIRII APOSTOLICE

1

Îndemn la credinţă

Cunoscând, dragul meu Marcian, dorinţa ta de a umbla întru cele dumnezeieşti, singura cale care îl duce pe om la viaţa veşnică, sunt părtaş al bucuriei tale şi mă rog ca, păstrându-ţi credinţa neîntinată, să fii bineplăcut lui Dumnezeu, Creatorul tău. Aş fi dorit, dacă era cu putinţă, să fi fost mereu împreună şi să ne ajutăm unul pe celălalt şi să luminăm viaţa din această lume, umplându-ne zilnic timpul cu discuţii aducătoare de pace. Însă, întrucât în momentul de faţă ne aflăm la distanţă unul de celălalt, nu voi pregeta să îţi vorbesc cât pot mai bine prin scris şi să îţi dezvălui, în puţine cuvinte, propovăduirea adevărului, pentru a te întări în credinţă.

Îţi trimit o prezentare a punctelor ei fundamentale, pentru ca din puţin să poţi înţelege mult şi să cuprinzi pe scurt întregul corp al adevărului şi ca să primeşti în puţine cuvinte demonstrarea lucrurilor lui Dumnezeu, pentru ca să ducă la mântuirea ta, ruşinându-i pe lăudăroşii cei falşi, iar celor care doresc să cunoască

cuvintele noastre sănătoase și dătătoare de viață să le poți propovădui cu îndrăzneală. Căci calea care este luminată cu lumină cerească este unică și îi conduce mai presus de toate pe cei ce văd, însă căile celor care nu văd sunt foarte întunecoase și opuse una alteia; iar calea cea una duce spre Împărăția Cerurilor, unindu-l pe om cu Dumnezeu[128], și celelalte duc la moarte, despărțindu-l pe om de Dumnezeu.

Prin urmare, este necesar pentru tine și pentru toți cei care se îngrijesc de mântuirea sufletelor lor să-și continue drumul cu ajutorul credinței, fără abatere, cu curaj și tărie, pentru ca nu cumva, slăbind sau neizbândind, să fiți supuși patimilor lumești, să vă depărtați de cale sau să pierdeți cele drepte.

2

Ascultare și curăție

Întrucât omul este o ființă vie compusă din trup și suflet[129], se cuvine și este necesar să țină seamă de acestea două, dar și pentru că amândouă pot fi prilej de poticnire. Prin urmare, sfințenia trupească este apărarea înfrânării împotriva tuturor lucrurilor rușinoase și a oricăror fapte nedrepte, iar sfințenia sufletului reprezintă păstrarea credinței față de Dumnezeu,

128. Unirea cu Dumnezeu este văzută de Sf. Irineu ca participare a omului la natura divină, ca act de îndumnezeire. Vezi cap. 3.

129. Sf. Irineu afirmă fără echivoc dihotomismul naturii umane. El va promova această doctrină în întreaga sa operă.

fără a adăuga ceva și fără a înlătura ceva din ea. Căci evlavia față de Dumnezeu se întunecă și se încețoșează atunci când trupul este întinat cu necurăție. În același fel, sufletul este rănit și pătat și nesănătos atunci când înșelăciunea pătrunde în el. Frumusețea și echilibrul evlaviei există atunci când adevărul se sălășluiește în suflet, iar sfințenia, în trup. Căci ce folos vom avea dacă știm cuvintele adevărului, dar ne pângărim trupul și ne umplem de faptele răului, sau ce folos vom dobândi de la sfințenia trupului atunci când adevărul nu este în suflet? Deoarece acestea două se desfată atunci când sunt unite și împreună se străduiesc să-l întoarcă pe om spre fața lui Dumnezeu.

Prin urmare, Duhul Sfânt zice prin gura lui David: *"Fericit bărbatul care nu umblă în sfatul necredincioșilor"*[130], adică în sfatul popoarelor care nu Îl cunosc pe Dumnezeu, deoarece ei sunt necredincioși, care nu se închină lui Dumnezeu cel care există cu adevărat. Din această pricină Cuvântul îi zice lui Moise: *"Eu sunt Cel ce sunt"*.[131] Așadar, cei care nu se închină Dumnezeului celui Viu sunt necredincioși. *"Și în calea păcătoșilor nu a stat"*[132] - păcătoși sunt aceia care au cunoașterea lui Dumnezeu, însă nu păzesc poruncile Lui, adică, lepădații și disprețuitorii. *"Nici nu stă pe tronul celor hulitori"*[133] - hulitorii sunt cei care nu se pervertesc doar pe ei înșiși, dar și pe alții, prin învă-

130. Psalm 1, 1
131. Ieșire 3, 14.
132. Psalm 1,1.
133. Psalm 1,1.

ţăturile lor denaturate şi izvorâte dintr-un izvor rău. Căci "tron" înseamnă învăţătură[134]. Toţi ereticii sunt aşa. Ei stau pe tronul ciumei, iar cei ce primesc otrava învăţăturilor lor se pervertesc (sunt sau devin pervertiţi, n.t.).[135]

3

Calea spre îndumnezeire: păzirea normelor de credinţă şi a poruncilor dumnezeieşti

Prin urmare, pentru ca să nu suferim un astfel de lucru, suntem obligaţi să păstrăm[136] regula credinţei şi să păzim poruncile lui Dumnezeu, crezând în Dumnezeu şi având teamă de El, căci El este Domnul, şi să Îl iubim deoarece El este Tatăl. Căci dreapta trăire vine din credinţă, pentru că zice Isaia: *"Dacă nu credeţi, nu veţi înţelege"*.[137]

---

134. Adelin Rousseau traduce în latină: *cathedra enim symbolum scholae (didaskaleion) est.* În Irénée de Lyon, *Démonstration de la prédication apostolique.* Introduction, traduction et notes, par Adelin Rousseau, Sources Chrétiennes, no. 406, Paris, 1995, p. 86.

135. Acest capitol este deosebit de interesant pentru modul în care Sf. Irineu vede desăvârşirea omului. Atât trupul, cât şi sufletul trebuie să se afle într-o stare de vădită curăţie pentru a putea primi adevărul; căci numai prin conlucrarea trupului cu sufletul în curăţie, făptura umană poate să deţină adevărul şi să se întoarcă la Dumnezeu.

136. A. Rousseau introduce aici: *indeclinatam (aklines),* fără abatere.

137. Isaia 7, 9. Textul se întemeiază pe Septuaginta. În traducerea românească: „Dacă nu credeţi, veţi fi zdrobiţi".

Adevărul dă naştere credinţei, deoarece credinţa este întemeiată pe lucrurile care sunt reale, pentru a putea crede în fiinţă aşa cum este ea şi să credem în lucruri aşa cum există ele întotdeauna, ca să ne ţinem tari în convingerea noastră faţă de ele. Întrucât păstrătorul permanent al mântuirii noastre este chiar credinţa noastră, trebuie să avem mare grijă faţă de ea, ca să putem dobândi cu adevărat fiinţa cea reală.

Aşadar credinţa este temeiul acesteia, aşa cum prezbiterii, ucenicii Apostolilor, ne-au transmis-o nouă. Mai presus de toate ea ne îndeamnă să ne amintim că am primit botezul spre iertarea păcatelor, în numele lui Dumnezeu Tatăl şi în numele lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care s-a făcut trup, a murit şi a înviat, şi în numele Duhului Sfânt al lui Dumnezeu.

Acest botez este pecetea vieţii veşnice şi naşterea cea nouă în Dumnezeu, pentru a nu mai fi doar fii ai oamenilor muritori, ci ai veşnicului Dumnezeu[138], şi pentru ca zestrea noastră permanentă şi statornică să fie de a participa la natura divină şi de a fi ridicaţi deasupra tuturor lucrurilor care există.[139] Şi astfel fiecare

138. La A. Rousseau: *sempiterni et perpetui Deo*, p. 88.

139. Datorită dificultăţilor pe care le ridică limba armeană, această frază a fost tradusă diferit, ocolindu-se cu grijă ideea îndumnezeirii postulată aici de Sfântul Irineu. Vezi Jack N. Sparks, *Saint Irenaeos. The Preaching of the Apostles*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts, 1987, p. 27; Irénée de Lyon, *Démonstration de la prédication apostolique*. Nouvelle traduction de l'arménien avec introduction et notes par L.M. Froideveaux, Sources Chrétiennes, Paris, 1971, p. 32-33. În traducerea noastră am păstrat sensul dat de Karapet ter Mekerttschian şi S.G.Wilson (S. Irenaeus, *The Proof of the Apostolic Preaching...*, în

lucru Îi poate fi supus, iar fiecare lucru care Îi este supus Îi poate aparţine, căci Dumnezeu nu poate fi Domn, nici nu poate conduce altceva decât ceea ce este al Lui propriu. Din acest motiv, Dumnezeu poate fi Stăpân a toate, iar toate lucrurile Îi pot aparţine lui Dumnezeu.[140]

4

Dumnezeu, cauză supremă a lumii create

Aşadar, noi cei care existăm trebuie să fi avut originea fiinţei noastre într-o Cauză Mare, iar originea a toate este Dumnezeu; căci El nu a izvorât din altceva, ci fiecare lucru este de la El. Prin urmare, înainte de toate este necesar şi se cuvine să credem că există un singur Dumnezeu, Tatăl, care a creat şi a modelat toate lucrurile şi a adus la existenţă lucrurile care nu au fost; Cel ce cuprinde în Sine toate lucrurile, însă El singur este de necuprins. Iar printre toate lucrurile se află această lume, şi în această lume, omul. Aşadar lumea este creată de către Dumnezeu.

Patrologia Orientalis, vol. XII, Paris 1919, p. 662, şi Joseph Barthoulot, S.J. (Saint Irénée, *Démonstration de la prédication apostolique*, în *op.cit.*, p. 758). Vezi şi cap. 1, unde se face referire la unirea omului cu Dumnezeu.

140. Sf. Irineu clarifică aici rolul credinţei în procesul de realizare a mântuirii. Perspectiva ultimă a omului este, în concepţia sa, „participarea la natura divină", ceea ce înseamnă îndumnezeirea omului.

5

Cuvântul și Duhul[141]

Astfel s-a arătat că există un Dumnezeu, Tatăl, necreat, nevăzut, Creator a toate, care nu are nici un Dumnezeu care să îi fie superior sau inferior.[142] Dumnezeu este rațional[143] și prin urmare a creat toate lucrurile prin Cuvântul Său. Dumnezeu este duh și prin Duhul Său El a înfrumusețat toate lucrurile, după cum spune profetul: *"Cu Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor."*[144]

Astfel, întrucât Cuvântul pune temelie, adică dă substanță și conferă puterea existenței, iar Duhul formează și modelează diversele puteri, Cuvântul este numit pe drept și potrivit Fiul, iar Duhul, Înțelepciunea lui Dumnezeu.[145] De aceea Apostolul Pavel bine zice: *"Un Dumnezeu și Tatăl tuturor, Care este peste toate și prin toate și întru toți."*[146] Căci Cel care este "peste toate" este Tatăl, Cel care este "prin toate" este Cuvântul, căci prin El au venit toate de la Tatăl, iar Cel care este "întru

141. Același titlu se regăsește și la Sparks, *op.cit.*, p. 28. Sf. Irineu dovedește rațional existența celorlalte două ipostasuri: Fiul și Duhul Sfânt.

142. Cf. Isaia 43, 10 : "Înainte de Mine n-a fost Dumnezeu și nici după Mine nu va mai fi!"

143. *panavor* - inteligent, rațional, de la *pan* - *logos* - rațiune, cuvânt. (Baronian)

144. Psalm 32, 6.

145. Sf. Irineu identifică adeseori pe Cuvântul cu Fiul, iar pe Duhul cu Înțelepciunea lui Dumnezeu. Vezi cap. 10 al prezentei lucrări.

146. Efeseni 4, 7.

toţi" este Duhul care strigă Avva, Părinte[147] şi îl armonizează pe om întru asemănarea cu Dumnezeu.

Astfel Duhul dezvăluie Cuvântul, şi ca atare profeţii au vorbit despre Fiul lui Dumnezeu, iar Cuvântul dă expresie Duhului, şi prin urmare El este Cel care dă ştire profeţilor şi tot El, prin îndrumarea Sa, îl aduce pe om aproape de Tatăl.[148]

6

Sfânta Treime: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt

Iată, deci, ordinea credinţei noastre şi temelia zidirii şi sprijinul vieţuirii noastre: Dumnezeu Tatăl, necreat, necuprins, nevăzut, Dumnezeu unul, Creator a toate. Acesta este primul articol al credinţei noastre.

Iar cel de al doilea articol este: Cuvântul lui Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos Domnul nostru, Care a fost descoperit profeţilor, potrivit profeţiilor lor şi în măsura în care a fost în preorândurirea lui Dumnezeu. Toate lucrurile au venit la fiinţă prin mâna Fiului; iar la plinirea vremii, pentru a strânge toate la un loc şi pentru a rezuma toate lucrurile, El a voit să Se facă om printre oameni, vizibil şi palpabil, pentru ca să distrugă moartea şi să restabilească viaţa şi împăcarea desăvârşită între Dumnezeu şi om[149].

---

147. Galateni 4, 6.

148. Se poate urmări aici afirmarea lucrării sinergice a Persoanelor Sfintei Treimi mai întâi în opera de creaţie, şi apoi în cea de mântuire a omului.

149. Sf. Irineu propune învăţătura despre recapitularea în Hristos a întregii creaţii, inclusiv a omului.

Iar cel de al treilea articol este: Duhul Sfânt, prin Care profeții au profețit, iar Părinții au învățat lucrurile dumnezeiești și cei drepți au fost îndrumați pe calea dreptății, Care la sfârșitul vremii și într-un nou chip Se va revărsa peste oameni pretutindeni în lume, reînnoindu-l pe om pentru Dumnezeu.[150]

7

Botezul sau nașterea cea nouă în Hristos

Din această pricină, botezul nașterii noastre celei noi are loc sub aceste trei articole. Dumnezeu Tatăl ne este dăruit prin mijlocirea nașterii celei noi în Fiul Său, prin Duhul Sfânt. Căci cei care poartă în ei înșiși pe Duhul Sfânt sunt duși la Cuvântul care este Fiul, iar Fiul ne conduce la Tatăl. Tatăl ne face să primim nestricăciunea. Fără Duhul este cu neputință a-L vedea pe Cuvântul lui Dumnezeu, iar fără Fiul nimeni nu se poate apropia de Tatăl, deoarece Fiul este cunoașterea Tatălui, pe când cunoașterea Fiului lui Dumnezeu este de la Duhul Sfânt. Însă Fiul, prin buna plăcere a Tatălui, dă Duhul celui voit de Tatăl și după voința Lui.[151]

---

150. Cele trei articole menționate în acest capitol conțin esențialul învățăturii creștine despre Sfânta Treime și despre fiecare ipostas treimic în parte.

151. Capitolul 7 definește, cât se poate de limpede, modul în care Persoanele Sfintei Treimi conlucrează în vederea realizării făpturii celei noi restaurate în Hristos.

8

Persoana Tatălui

Prin Duhul, Tatăl este numit Cel Preaînalt, Cel Atotputernic și Domnul Oștirilor[152], pentru ca noi să Îl putem cunoaște pe Dumnezeu și să știm ceea ce este: Creatorul cerului și al pământului și al tuturor lucrurilor, Făcătorul îngerilor și al oamenilor și Domnul prin Care toate lucrurile au viață și de la Care toate lucrurile purced, milostiv, îndurător, atotmilosârd, bun, drept, Dumnezeul tuturor evreilor, neamurilor[153] și credincioșilor.

Pentru credincioși însă, El este Tată, deoarece în timpurile din urmă a dat legământul înfierii; pentru evrei, El este Domnul și Legiuitorul, deoarece între timp, când oamenii L-au uitat și L-au părăsit pe Dumnezeu și s-au răsculat, Dumnezeu i-a supus prin lege, pentru ca ei să poată învăța că au un Domn care este Creatorul și Făcătorul lor, Cel care le-a dat suflarea de viață și Căruia se cuvine să Îi aducem închinare zi și noapte. Dar și pentru neamuri[154] El este făcătorul și ocârmuitorul suprem.

În același timp, El este pentru toți dătător, împărat și judecător, căci nimeni nu va scăpa de judecata Lui, nici evreul, nici barbarul, nici credinciosul păcătos și nici îngerul. Însă cei ce nu cred în bunătatea Lui, în ziua Judecății vor cunoaște puterea Lui, după cum spune fericitul Apostol: *"Neștiind că bunătatea lui Dum-*

---

152. *Zorutească* - ceată, oștire. (Baronian).
153. *Hetanosaț* - păgânilor. (Baronian).
154. Vezi nota 153.

nezeu te îndeamnă la pocăinţă, dar după învârtoşarea ta şi după inima ta nepocăită, îţi aduni mânie în ziua mâniei şi a arătării dreptei judecăţi a lui Dumnezeu, Care va răsplăti fiecăruia după faptele lui."[155]

Acesta este El, Cel ce este numit în lege Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacov, Dumnezeul celor vii.[156] Iar înălţimea şi măreţia acestui Dumnezeu este de nedescris.[157]

9

Alcătuirea cerurilor

Lumea este înconjurată de şapte ceruri, în care se sălăşluiesc puterile, îngerii şi arhanghelii, dând închinare lui Dumnezeu Cel ce stăpâneşte toate şi întemeiază toate lucrurile, nu în sensul că El ar avea nevoie de ei, ci pentru ca ei să nu fie nelucrători, nefolositori şi nevrednici. Prin urmare, şi lucrarea Duhului lui Dumnezeu este de multe feluri, iar Isaia profetul socoteşte şapte slujiri ale Lui, prin mijlocirea cărora El Se va odihni peste Fiul lui Dumnezeu, Care este Cuvântul, atunci când El va să vină ca om, căci el zice: *"Şi Se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, duhul înţelepciunii şi al înţelegerii, duhul sfatului şi al tăriei,*

155. Romani 2, 4-6.

156. Ieşire 3, 6; Matei 22, 32.

157. Dumnezeu este creatorul lumii, şi în acelaşi timp El este Dumnezeul tuturor oamenilor; creştini, evrei sau păgâni, cu toţii se află sub stăpânirea lui Dumnezeu şi sub judecata Lui cea dreaptă.

duhul cunoştinţei şi al bunei-credinţe. Şi-L va umple pe El duhul temerii de Dumnezeu."[158]

Însă primul şi cel mai înalt dintre ceruri, care cuprinde în sine pe toate celelalte, este lăcaşul înţelepciunii, cel de al doilea după el este cel al înţelegerii, cel de al treilea – al sfatului, al patrulea – al coborârii de sus a puterii, al cincilea – al cunoaşterii, al şaselea – al evlaviei, al şaptelea, care este acest cer al nostru, plin de temerea de acel Duh care luminează cerul. Căci de la acestea a luat Moise chipul sfeşnicului cu şapte braţe[159] care a luminat mereu în sanctuar, deoarece slujba a fost făcută după modelul din ceruri, după cum Cuvântul îi zice: "*Vezi să faci acestea după modelul ce ţi s-a arătat în munte.*"[160]

10

Dumnezeu şi creaţia Sa

Însă acum acest Dumnezeu este preamărit de Cuvântul Său, Care este Fiul Său cel veşnic, şi de Duhul Sfânt, Care este înţelepciunea Tatălui a toate. Iar acele puteri ale Cuvântului şi Înţelepciunii, care sunt numiţi Heruvimi şi Serafimi, Îl laudă pe Dumnezeu cu glas neîncetat, şi toţi cei care îşi au existenţa în ceruri[161] Îl preamăresc pe Tatăl a toate. El a creat toată lumea prin Cuvântul Său; îngerii aparţin acestei lumi.[162]

158. Isaia 11, 2-3.
159. Sau *menorah*.
160. Ieşire 25, 40.
161. Sau toate făpturile cereşti.
162. Este vorba de lumea creată de către Dumnezeu.

Întregii lumi El i-a dat legea prin care fiecare lucru rămâne la locul lui și nu depășește hotarele date de Dumnezeu, fiecare împlinind sarcina care i-a fost poruncită.

11

Crearea omului

Cât despre om, El l-a creat cu propriile Sale mâini[163], luând din pământ cele mai curate și mai fine părticele, amestecând cu lutul o parte orânduită din puterea Sa.[164] Mai mult, El i-a dat făpturii chipul Său, pentru ca și cele vizibile să aibă chip dumnezeiesc, și pentru ca să poată trăi, i-a suflat în față suflul vieții,[165] pentru ca atât prin suflarea sa, cât și prin creația sa, omul să poată fi asemenea lui Dumnezeu. Însă omul a fost liber și independent, deoarece așa a fost creat de către Dumnezeu, pentru a putea stăpâni peste lucrurile care sunt pe pământ. Iar această mare lume creată, care a fost pregătită înainte de facerea omului, a fost dată omului drept locuință, având în ea toate, și tot aici au fost slujitorii lui Dumnezeu care au creat toate lucrurile, fiecare după munca sa. Tot aici și-a avut lăcașul Arhislujitorul, care a fost numit peste semenii săi slujitori. Slujitorii au fost îngerii, iar Arhislujitorul a fost Arhanghelul.

---

163. Mâinile lui Dumnezeu sunt, după Sf. Irineu, Fiul și Duhul Sfânt: „per manus Patris, id est per Filium et Spiritum, fit homo secundum similitudinem Dei" (*Adv. haer., V, 6, 1*).

164. Facere 2, 7.

165. Facere 2,7.

12

Omul în Rai

Apoi, făcându-l pe om stăpân peste pământ şi peste tot ceea ce este în el, în mod tainic El l-a numit stăpân peste cei care erau slujitori[166] în el (pe pământ, n.t.). Însă ei erau în plinătate, pe când stăpânul, adică omul, era mic, asemenea unui copil. A fost deci necesar şi s-a cuvenit ca el, în timp ce creştea, să ajungă la desăvârşire. Iar pentru ca hrana şi creşterea lui să fie plăcute şi uşoare, El (Dumnezeu) i-a pregătit un loc mai bun decât pământul. (Acel loc) excela în climă, frumuseţe, lumină, hrană, plante, fructe, ape şi în toate celelalte lucruri necesare vieţii, iar numele lui a fost Rai.[167] Iar Raiul era foarte frumos şi bun. Cuvântul lui Dumnezeu era mereu prin el (prin rai), plimbându-se şi vorbind cu omul despre viitor, pentru a-i imprima dinainte în minte cele ce se vor întâmpla, pentru ca El să poată trăi cu omul, să poată vorbi cu el, să Se sălăşluiască împreună cu oamenii, învăţându-i dreptatea. Omul însă era copil, fără o înţelegere perfectă, şi din această pricină a fost amăgit cu uşurinţă de Înşelător.[168]

---

166. Este vorba de îngeri, consideraţi în capitolul precedent slujitori.

167. Facere 2, 8.

168. Ideea propusă aici de Sf. Irineu este deosebit de interesantă. El afirmă că Dumnezeu l-a creat pe om copil şi că în Rai omul a avut timpul şi spaţiul propice pentru dezvoltarea sa. Diavolul s-a folosit de lipsa de maturitate a omului, l-a atras în cursă şi, înşelându-l, l-a făcut să păcătuiască. Deci lipsa de maturitate a omului, şi nu libertatea dată de Dumnezeu, pare a fi motivaţia sugerată de Sf. Irineu ca temei al păcatului.

13

Lucrarea lui Adam în Rai. Crearea Evei

Pe când omul umbla în Rai împreună cu Dumnezeu, El a adus înaintea lui toate animalele și i-a poruncit să le dea nume, și orice nume a dat Adam fiecărui suflet viu, acela a fost socotit ca nume al lui.[169] Iar El a dorit să îi facă omului un ajutor, căci a zis: *"Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el."*[170] Căci nu s-a găsit între toate animalele unul să îi fie egal și să îi corespundă și să fie asemenea lui, întru ajutor. Atunci Dumnezeu însuși l-a adus pe Adam în (stare de) răpire și a adus asupra lui un somn greu. Și după cum o lucrare purcede din alta, căci până atunci nu fusese somn în Rai, tot așa i s-a întâmplat și lui Adam prin voia lui Dumnezeu. Iar Dumnezeu a luat o coastă din Adam și a umplut locul ei cu carne, și a făcut-o pe femeie din coastă și astfel a dus-o înaintea lui Adam, iar el văzând-o a zis: *"Iată, aceasta-i os din oasele mele și carne din carnea mea; ea se va numi femeie, pentru că este luată din bărbatul său."*[171]

---

169. Facere 2, 19.
170. Facere 2, 18
171. Facere 2, 23.

14

Curăția protopărinților

Iar Adam și Eva, căci acesta a fost numele femeii, erau goi și nu se rușinau[172] fiindcă în ei erau simțămintele nepăcătoase ale copilăriei, iar ei nu înțelegeau nici unul dintre acele lucruri care sunt născute în suflet din pricina răului, prin concupiscență și dorințe rușinoase, deoarece la acea vreme ei își păstraseră natura sănătoasă, căci ceea ce fusese suflat în făptură a fost suflarea de viață. Însă cât timp suflarea a rămas în locul și ordinea cuvenite, nu aveau nici un fel de gânduri sau cunoașteri rele. Astfel, ei nu se rușinau când se sărutau și se îmbrățișau unul pe altul în curăție, aidoma copiilor.

15

Legea paradisiacă a vieții veșnice

Însă, pentru ca omul să nu gândească lucruri mari despre sine, nici să nu se preamărească ca și cum nu ar fi avut nici un stăpân, din pricina stăpânirii care i-a fost dată și a părtășiei cu Dumnezeu – Creatorul său, depășindu-și limitele, și pentru ca nu cumva să aibă cugetarea semeață înaintea lui Dumnezeu, o lege i-a fost dată din partea lui Dumnezeu, pentru ca el să știe că avea un stăpân, pe Domnul tuturor. Iar El i-a pus anumite opreliști. Dacă el (omul, n.t.) va păzi poruncile lui Dumnezeu, va rămâne întotdeauna așa cum era, adică nemuritor.

172. Facere 2, 25.

Dacă însă nu le va păzi, el va deveni muritor şi se va întoarce în pământul din care a fost luat[173]. Iar porunca a fost aceasta: *"Din toţi pomii din rai poţi să mănânci, iar din pomul cunoştinţei binelui şi răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreşit!"*.[174]

16

Înşelăciunea diavolului. Alungarea din Rai

Însă omul nu a păzit această poruncă şi a devenit neascultător faţă de Dumnezeu, fiind înşelat de îngerul (căzut, n.t.) care, din pricina multelor daruri pe care Dumnezeu le-a dat omului, a fost pizmaş şi l-a privit cu ochi răi, aşa că s-a distrus pe sine şi l-a făcut şi pe om păcătos, făcându-l să nu păzească poruncile lui Dumnezeu[175]. Astfel, prin neadevăr, îngerul devenind tatăl şi pricinuitorul păcatului, a fost lovit; luptând împotriva lui Dumnezeu, a ajuns să fie cauza alungării omului din Rai[176]. Şi din această pricină, arătată de natura sa, că s-a lepădat şi L-a părăsit pe Dumnezeu, el a fost numit în limba ebraică Satana, adică răzvrătit. Însă acelaşi mai este numit Calomniatorul[177].

---

173. Cf. Facere 2,7; 3, 19.
174. Facere 2, 16-17.
175. Facere 3, 1-6.
176. Cf. Ioan 8, 44.
177. *Bansarkow*, în gr. *kategoros* - acuzator.

Atunci Dumnezeu l-a blestemat pe şarpe, în care era Calomniatorul, iar blestemul a căzut asupra acelui animal şi asupra îngerului care era ascuns în el, adică, Satana. Pe om l-a alungat dinaintea feţei Sale, schimbîndu-i locul departe de Rai, căci Raiul nu primeşte nici un păcătos.

17

Trudă, durere şi păcat

Adam şi Eva fiind alungaţi din Rai, au ajuns la mare necaz şi nefericire, rătăcind pe pământ în durere şi grea osteneală şi zbucium. Căci sub razele soarelui omul a cultivat pământul, care i-a adus spini şi pălămidă, pedeapsa păcatului. Atunci Scriptura s-a împlinit. *"După aceea a cunoscut Adam pe Eva, femeia sa, şi ea, zămislind, a născut pe Cain şi după aceasta l-a născut pe Abel."*[178] Însă îngerul cel răzvrătit care l-a dus pe om la neascultare şi l-a făcut păcătos şi a fost cauza alungării lui din Rai, nemulţumit de prima sa lucrare, a săvârşit o a doua lucrare rea, asupra fraţilor. Căci el l-a umplut pe Cain cu propriul său duh şi l-a făcut ucigaşul fratelui său[179]. Şi aşa Abel a murit ucis de fratele său, arătându-se astfel primul chip de ucidere, dar şi cum cei răi îi vor ucide şi prigoni pe cei drepţi. Iar Dumnezeu mâniindu-Se foarte pe Cain, l-a blestemat, şi aşa se face că toţi urmaşii lui au fost prin

178. Facere 4, 1, 2.
179. Cf. Facere 4, 8; I Ioan 3, 12.

moștenire aidoma celui care i-a născut[180]. Însă Dumnezeu i-a ridicat lui Adam un alt fiu în locul lui Abel cel ucis[181].

18

Răspândirea răului prin însoțirea nefirească

Iar răul, continuându-se îndelung și răspândindu-se în lung și în lat, a pus stăpânire pe întregul neam omenesc, până când a mai rămas în el doar puțină sămânță dreaptă. Căci au avut loc uniri nefirești ale elementelor pe pământ, deoarece îngerii s-au unit cu fiicele oamenilor, din care s-au născut fii care, datorită mărimii lor, au fost numiți fiii pământului.[182] Ba, mai mult, îngerii au dat soțiilor lor sfaturi rele, căci le-au învățat puterile rădăcinilor și ale plantelor, și să folosească sulimanuri, le-au descoperit materialele prețioase, magia, ura, iubirea, concupiscența, patimile, regulile vrăjitoriei, astrologia și idolatria de orice fel, disprețuitoare de Dumnezeu care, intrând în lume, a răspândit răul pretutindeni, iar dreptatea s-a împuținat și s-a micșorat.

180. Facere 4, 17-24.
181. Cf. Facere 4, 25.
182. Facere 6, 2-4; Baruh 3, 26-28; Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah 16, 8.

19

Izbăvirea celor drepți și refacerea lumii

Așa a fost până când judecata lui Dumnezeu s-a abătut asupra pământului prin mijlocirea potopului, în a zecea generație de la Adam, încât Noe singur a fost găsit drept. Datorită dreptății sale, el a fost mântuit și a fost salvat împreună cu soția sa, cei trei fii ai săi și cele trei soții ale fiilor săi, fiind închiși în arcă[183] împreună cu animalele pe care Dumnezeu i-a poruncit lui Noe să le ia cu el; și când totul a pierit, atât oamenii cât și animalele care erau pe pământ, fiind salvat numai el și ceea ce a fost în arcă. Cei trei fii ai lui Noe au fost Sem, Ham și Iafet, prin care neamul omenesc a fost din nou înmulțit, căci oamenii de după potop se trag din ei.

20

Iarăși blestem

Dintre aceștia însă, unul a căzut sub blestem, iar doi au moștenit prin faptele lor binecuvântarea; căci cel mai tânăr dintre ei, care se chema Ham, și-a batjocorit tatăl, și pentru dușmănia și disprețul pe care le-a arătat tatălui său a fost pedepsit, pentru păcatul necredinței, și a căzut sub blestem. Același blestem el l-a adus asupra tuturor urmașilor săi și așa s-a întîmplat

183. Cf. Facere 6, 18 și urm.

că după el întreaga lui progenitură a fost blestemată şi a crescut şi s-a înmulţit în păcat; însă Sem şi Iafet, fraţii săi, pentru bunătatea arătată tatălui lor, au primit binecuvântarea. Iar blestemul cu care Noe, tatăl său, l-a blestemat pe Ham a fost acesta: *"Blestemat să fie copilul Ham, el să fie sluga fraţilor săi."*[184] Ajungând la vârsta bărbăţiei, el a avut urmaşi mulţi pe pământ, devenind nestăviliţi vreme de paisprezece generaţii, când Dumnezeu i-a secerat, ducându-i la judecată prin mâna poporului Său. Căci canaaneii, heteii, ferezeii, heveii, amoreii, iebuseii, ghergheseii, sodomiţii şi arabii şi locuitorii Feniciei şi toţi egiptenii şi lidienii sunt toţi descendenţii lui Ham care a căzut sub blestem, fiindcă blestemul s-a întins mult timp peste cei necredincioşi.

21

Binecuvântare şi alegere

După cum blestemul şi-a urmat cursul, tot aşa şi binecuvântarea şi-a urmat calea şi a crescut asupra neamului cel binecuvântat, asupra fiecăruia, potrivit locului său. Primul dintre ei, Sem, a fost binecuvântat prin aceste cuvinte: *"Binecuvântat să fie Domnul Dumnezeul lui Sem, iar Ham să-i fie rob."*[185] Tăria binecuvântării este aceasta: Dumnezeul şi Domnul tuturor s-a făcut Dumnezeu şi Domn al credincioşiei lui Sem, iar binecuvântarea crescând, a ajuns la

184. Facere 9, 25.
185. Facere 9, 26.

Avraam, care este în a zecea generație în ordine genealogică descendentă, și din această pricină îi este plăcut lui Dumnezeu și Tatăl tuturor să Se numească Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov[186]. Căci binecuvântarea lui Sem, întinzându-se, a ajuns la Avraam. Iar binecuvântarea lui Iafet a fost în acest mod: *"Să înmulțească Dumnezeu pe Iafet și să se sălășluiască acesta în casa lui Sem, iar Ham să îi fie slugă."*[187] Adică, la plinirea vremii, alesul Domnului a înflorit prin chemarea Neamurilor, când Dumnezeu a lărgit chemarea lor, așa încât *"În tot pământul a ieșit vestirea lor și la marginile lumii cuvintele lor."*[188] Această lărgire reprezintă chemarea Neamurilor, adică Biserica. Și *"fie ca el să se sălășluiască în casa lui Sem"*, adică în moștenirea părinților, prin Iisus Hristos, primind dreptul primului născut. Prin urmare, fiecare, în ordinea în care a fost binecuvântat, în aceeași ordine, prin mijlocirea seminției sale, a primit rodul binecuvântării.

22

Legământul

După potop, Dumnezeu a făcut legământ cu pământul întreg, cu toate viețuitoarele și toți oamenii, că nu va mai distruge prin potop vlăstarul pământului și le-a dat lor semn: *"Când voi aduce nori deasupra*

186. Ieșire 3, 6.
187. Facere 9, 27.
188. Psalm 18, 4; Romani 10, 18.

pământului, se va arăta curcubeul Meu în nori, și-Mi voi aduce aminte de legământul Meu, pe care l-am încheiat cu voi și cu tot sufletul viu și cu tot trupul, și nu va mai fi apa potop, spre pierzarea a toată făptura."[189] Iar El a schimbat hrana oamenilor, dându-le voie să mănânce carne, deoarece de la crearea lui Adam și până la potop oamenii s-au hrănit cu semințele și fructele copacilor și nu avuseseră îngăduința de a mânca carne. Și întrucât cei trei fii ai lui Noe au fost începutul neamului oamenilor, Dumnezeu i-a binecuvântat să crească și să se înmulțească, zicând: *"Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți! Groază și frică de voi să aibă toate fiarele pământului, toate păsările cerului, și să fie ele hrana voastră; la fel și ierburile verzi. Însă numai carne cu sânge, în care este viața ei să nu mâncați, căci Eu sângele vostru, în care este viața voastră, îl voi cere de la orice fiară și din mâna omului. De va vărsa cineva sânge de om, sângele aceluia de mână de om se va vărsa."*[190] Căci El l-a creat pe om după chipul lui Dumnezeu, iar chipul lui Dumnezeu este Fiul, în al Cărui chip a fost omul. Și așa S-a arătat El la plinirea vremii[191], pentru a putea descoperi că chipul era ca al Lui. După legământ, neamul omenesc s-a înmulțit și a crescut din cei trei, iar pe pământ a fost doar o singură limbă,[192] adică un singur grai.

---

189. Facere 9, 14-15.
190. Facere 9, 1-6.
191. Cf. 1 Petru 1, 20.
192. Facere 11, 1.

23

Turnul Babel. Înmulțirea limbilor

Și astfel, ridicându-se, au mers în ținuturile Răsăritului; și în timp ce se răspândeau pe pământ, au ajuns în ținutul Senaar[193], care era foarte întins. Acolo au început să facă un turn, cu ajutorul căruia să ajungă la cer, pentru a lăsa moștenire munca lor oamenilor care le vor urma. Construcția era din cărămizi arse și smoală, iar cutezanța neștiinței lor a crescut în măsura în care se înțelegeau între ei și, locuind într-un singur loc și din pricină că aveau o singură limbă,[194] aceasta i-a ajutat să înainteze potrivit scopului voinței lor. Dar pentru ca nu cumva munca lor să înainteze, Dumnezeu le-a împărțit limbile, că să nu se mai poată înțelege unul cu altul.[195] Astfel ei s-au împrăștiat și s-au răspândit și au ocupat pământul și s-au stabilit în grupuri, fiecare după limba lui. Așa au crescut diferitele neamuri și limbi pe pământ. Astfel trei neamuri omenești au pus stăpânire pe pământ, iar unul dintre ele se afla sub blestem, și două sub binecuvântare, binecuvântarea a ajuns mai întâi la Sem, al cărui neam s-a stabilit în Răsărit și a luat în stăpânire țara caldeilor.[196]

193. Facere 11, 2.
194. Cf. Facere 11, 2-4.
195. Cf. Facere 11, 5-9.
196. Cf. Facere 11, 18, 31.

24

Legământul cu Avraam

Şi trecând timpul, adică până la cea de a zecea generaţie după potop, a apărut Avraam, ca să poată căuta binecuvântarea care i-a fost dată de la strămoşul său şi pe Dumnezeul pe care îl aştepta. Din pricina îndemnului arzător al sufletului său, el a rătăcit pe întreg pământul căutând unde era Dumnezeu. Însă ostenind, şi-a încetat căutarea. Îndurându-Se de el, Dumnezeu, pe care singur îl căutase în tăcere, i S-a arătat lui Avraam şi, prin Cuvântul Său, ca printr-o rază de lumină, i S-a făcut cunoscut. Căci El i-a vorbit din ceruri şi i-a zis: *"Ieşi din pământul tău, din neamul tău şi din casa tatălui tău şi vino în pământul pe care ţi-l voi arăta Eu."*[197] Iar el a crezut vocea cerească, şi întrucât era la vârsta bărbăţiei, numărând şaptezeci de ani şi având soţie, el s-a ridicat şi a plecat cu ea din Mesopotamia, luând cu sine şi pe Lot, fiul fratelui său care murise. Iar când a ajuns în acel ţinut care se cheamă acum Iudeea, în care locuiau cele şapte seminţii din sămânţa lui Ham, Dumnezeu i S-a arătat în vedenie şi i-a zis: *"Îţi voi da ţie şi seminţiei tale după tine acest ţinut în stăpânire veşnică."*[198] Dar i-a mai spus şi că sămânţa sa va rătăci într-un pământ care nu va fi al ei şi că va suferi dureri şi ani de robie şi iar, la a patra generaţie, va reveni în pământul făgăduit lui Avraam, iar Dumnezeu va pedepsi neamul care a ţinut-o

197. Facere 12, 1; Fapte 7, 3.
198. Facere 12, 7.

în robie.[199] Iar pentru ca Avraam să cunoască slava seminției sale, dar și înmulțirea ei, Dumnezeu l-a scos afară noaptea și i-a zis: *"Privește la cer și vezi stelele, dacă poți să le numeri, atât de mulți vor fi urmașii tăi."*[200] Iar Dumnezeu, văzând că sufletul lui era neîndoit și neclintit, i-a dat mărturie prin Duhul Sfânt, zicând în Scriptură: *"Iar Avraam a crezut și i s-a socotit aceasta ca dreptate"*.[201] Când a primit această mărturie, Avraam era încă necircumcis, iar pentru ca măreția credinței sale să poată fi cunoscută, El i-a dat tăierea împrejur, în locul netăierii împrejur, ca pecete a credinței din starea de netăiere împrejur.[202] După aceasta, i s-a născut fiul său Isaac din Sara – care era stearpă –, potrivit făgăduinței lui Dumnezeu.[203] El a fost tăiat împrejur după cum a spus Dumnezeu în legământ. Din Isaac s-a născut Iacov.[204] Așadar, prima binecuvântare a lui Sem a coborât asupra lui Avraam, și de la Avraam la Isaac, și de la Isaac la Iacov, ca moștenire a Duhului[205] împărțită între ei. Prin urmare, El a fost numit Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov.[206] Lui Iacov i s-au născut doisprezece fii, după care au fost numite cele douăsprezece triburi ale lui Israel.[207]

---

199. Cf. Facere 15, 13-16; Fapte 7, 6 și urm.
200. Facere 15, 5.
201. Facere 15, 6; Romani 4,3.
202. Romani 4, 11
203. Cf. Fapte 8, 8; Facere 21, 1-4.
204. Cf. Facere 25, 25.
205. Cf. Romani 9, 7-13; Facere 21, 12; 25, 23; Maleahi 1,2.
206. Ieșire 3, 6.
207. Cf. Facere 35, 23-26; Fapte 7,8.

25

Aşezarea în Egipt şi ieşirea

Iar când foametea s-a întins peste întreaga ţară, s-a întâmplat că hrană mai era doar în pământul Egiptului. Atunci Iacov, mutându-se cu întreaga lui familie, s-a aşezat în Egipt[208], şi numărul celor care au plecat cu el a fost de 75[209]. Însă în răstimpul a 400 de ani, după cum s-a prezis mai înainte, ei au ajuns la 660.000, şi întrucât erau asupriţi foarte şi loviţi de grea robie şi gemând, au strigat către Dumnezeu, Dumnezeul părinţilor lor, Avraam, Isaac şi Iacov. El i-a scos din Egipt prin mâna lui Moise şi Aaron, lovindu-i pe egipteni cu cele zece plăgi. În timpul ultimei plăgi, El a trimis îngerul morţii şi a ucis pe tot întâiul născut al oamenilor şi al animalelor[210]. De aceasta israeliţii au fost izbăviţi prin jertfirea mielului fără meteahnă, care arată suferinţele lui Hristos ca în ghicitură, şi prin sângele lui, cu care li s-a poruncit să-şi ungă casele, ca ei să poată fi păziţi nevătămaţi. Numele acestei taine este *Pathos*[211], care este cauza eliberării. Şi despărţind Marea Roşie, El i-a scos pe fiii lui Israel, cu mare grijă, în pustie, iar egiptenii care i-au urmărit au intrat

208. Facere 41, 54; 45, 5 şi urm.; Fapte 7, 11-15.
209. Cf. Facere 46, 27; Ieşire 1, 1-5; Fapte 7, 14.
210. Ieşire 7, 12.
211. Traducătorul armean a redat cuvântul grecesc *pasha* prin cuvântul armean *girk* - suferinţă. Ieşire 12. A. Rousseau crede însă ce este vroba despre *Paşte*, nota C. 25, n.1, p. 261-262 şi p. 121.

în mare şi au pierit cu toţii. Această judecată a lui Dumnezeu a venit asupra acelora care pe nedrept au asuprit sămânţa lui Avraam.[212]

26

Şederea în pustie. Legea

În pustie, Moise a primit Legea de la Dumnezeu, cele zece cuvinte pe table de piatră, scrise de degetul lui Dumnezeu.[213] Însă degetul lui Dumnezeu este Cel ce purcede de la Tatăl, Duhul Sfânt,[214] iar poruncile şi legile le-a dat spre păstrare fiilor lui Israel. Şi a făcut cortul mărturiei prin porunca lui Dumnezeu, ca model văzut pe pământ al lucrurilor spirituale şi nevăzute din cer. Aceasta a fost reprezentarea modelului Bisericii şi proorocirea lucrurilor viitoare. În el se aflau vase şi altare şi chivotul în care el a pus tablele legii.[215] Şi l-a orânduit pe Aaron şi pe fiii acestuia preoţi, dând neamului lor întreaga preoţie,[216] iar ei erau dintre fiii lui Levi. Iar pe acest trib întreg l-a pus înainte, după porunca lui Dumnezeu, ca să slujească la templul lui Dumnezeu. Lor le-a dat legea levitică, arătându-le cum şi în ce fel trebuie şi ar trebui să fie cei care se află întotdeauna în slujba templului lui Dumnezeu.[217]

---

212. Ieşire 14.
213. Ieşire 31, 18; 34, 28.213. Ieşire 31, 18; 34, 28.
214. Cf. Matei 12, 28; Luca 11, 20.
215. Ieşire 25 şi urm.
216. Cf. Ieşire 28, 11; Numeri 3, 10.
217. Numeri 1, 48-53; 3, 5-12.

27

Urmarea necredinței

Iar când s-au apropiat de pământul pe care Dumnezeu l-a făgăduit lui Avraam și seminției sale, Moise, alegând câte unul din fiecare trib, i-a trimis să iscodească țara și cetățile de acolo și pe locuitorii cetăților.[218] Apoi Dumnezeu i-a descoperit lui acel nume care singur îi va putea salva pe cei care cred în El. Iar Moise a schimbat numele lui Osia, fiul lui Navi, unul din cei trimiși, și l-a numit Isus[219], și l-a trimis cu tăria numelui, încredințat că va reveni în siguranță din pricina îndrumării numelui, așa cum s-a și întâmplat. După ce au mers, ei au văzut și cercetat, și din nou s-au întors și au adus cu ei ciorchini de struguri mari. Iar câteva dintre cele douăsprezece iscoade au semănat în întreaga adunare mare frică zicând că erau cetăți mari cu ziduri și că uriașii, fiii pământului, locuiau acolo, așa că ei nu vor putea să ia pământul acela.

Iar când s-a întâmplat aceasta, întreaga adunare a început să plângă, îndoindu-se că exista un Dumnezeu Care să le poată da tărie pentru a-i aduce pe toți la supunere.[220] De asemenea, au vorbit de rău pământul, ca nefiind un pământ bun, nici un pământ pentru care merita să se primejduiască.[221] Însă dintre cei doisprezece, doi – Isus, fiul lui Navi, și Caleb, fiul lui Iefone – și-au rupt veșmintele din pricina răului care s-a

218. Cf. Numeri 13, 2-3.
219. Numeri 13, 17.
220. Cf. Numeri 13, 22 - 14, 4.
221. Cf. Numeri 13, 33.

întâmplat și au implorat poporul să nu se descurajeze și să nu se lase pradă deznădejdii, fiindcă Dumnezeu îi va oblădui pe toți cu mâna Lui, iar pământul era foarte bun.[222]

Când poporul nu s-a plecat și a rămas în aceeași necredință, Dumnezeu l-a întors și i-a schimbat cursul călătoriei, pentru ca să mai rătăcească, iar El S-a mâniat și i-a pedepsit în pustie. Și tot atâtea zile câte iscoadele au mers să iscodească pământul, iar acestea au fost patruzeci, El, punând un an pentru o zi, i-a ținut patruzeci de ani în pustietate, așa că nici unul dintre cei care aveau vârsta și mintea desăvârșite nu a fost socotit vrednic să intre în pământul (făgăduit, n.t.), din pricina necredinței, cu excepția celor doi care au mărturisit despre moștenire, Isus, fiul lui Navi, și Caleb, fiul lui Iefone, și toți cei care erau copii și nu au știut să deosebească mâna lor dreaptă de stânga lor.[223] Iar întreg poporul necredincios a murit și a pierit în pustie, puțin câte puțin, suferind pedeapsa dreaptă a necredinței lor. Iar copiii au crescut în cei patruzeci de ani și au înlocuit numărul celor morți.

28

Ultimele povățuiri ale lui Moise

După ce s-au sfârșit cei patruzeci de ani, poporul s-a apropiat de Iordan și și-a ridicat tabăra în dreptul Ierihonului. Adunându-și Moise poporul aici, într-un

222. Cf. Numeri 14,6-9.
223. Cf. Numeri 14, 26-38.

singur loc, le-a amintit toate lucrurile, istorisind faptele măreţe pe care Dumnezeu le-a făcut până în acel moment, pregătindu-i şi învăţându-i pe cei ce crescuseră în pustie să se teamă de Dumnezeu şi să păzească poruncile lui Dumnezeu, orânduind totodată o lege nouă, prin adaosuri la cea dintâi, iar aceasta a fost numită *Legea a doua* (Deuteronom), în care sunt înscrise multe profeţii despre Domnul nostru Iisus Hristos şi despre popor şi despre chemarea neamurilor şi despre împărăţie.

29

Intrarea în Ţara Făgăduinţei

Iar după ce Moise şi-a sfârşit cuvântul, Dumnezeu i-a zis lui: *"Suie-te în munte şi mori, căci nu tu vei face ca poporul Meu să intre în ţară".*[224] Şi, după cuvântul lui Dumnezeu, el a murit, iar în locul lui a venit Iisus, fiul lui Nun.[225] Acesta, trecând apa Iordanului, a condus poporul în acea ţară[226], şi distrugând şi împrăştiind cele şapte neamuri care trăiau acolo, a împărţit-o poporului.[227] Acolo s-a aflat Ierusalimul pământesc, unde au trăit regele David şi fiul său, Solomon, care a construit templul în numele lui Dumnezeu, după asemănarea cortului pe care Moise l-a făcut după chipul celor cereşti.[228]

224. Deuteronom 32, 49 şi urm.
225. Deuteronom 34, 5. Iisus, fiul lui Navi.
226. Iosua 3, 14-17.
227. Cf. Iosua 1, 11.
228. Cf. Evrei 8, 5.

30

Profeții și Domnul nostru Iisus Hristos

Lor le-au fost trimiși de la Dumnezeu profeți prin mijlocirea Duhului Sfânt, care au îndemnat poporul și l-au întors spre Dumnezeul părinților lor, Stăpânul a toate, și au fost vestitorii descoperirii Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Ei au făcut cunoscut că trupul Său se va trage din sămânța lui David, pentru ca astfel să fie chemat, după trup, fiul lui David care a fost fiul lui Avraam, printr-o lungă succesiune. Iar după duh, El a fost Fiul lui Dumnezeu, fiind dintru cele dintâi cu Tatăl, născut înainte de crearea lumii și descoperit ca om lumii întregi la plinirea vremii, ca să reînnoiască pentru a doua oară în propria Sa Persoană, ca Logos al lui Dumnezeu, toate lucrurile care sunt în cer și pe pământ.[229]

31

Ținta Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu

Așadar El (Cuvîntul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, n. t.) l-a unit pe om cu Dumnezeu și a săvârșit împăcarea și comuniunea între Dumnezeu și om, pentru că nu am fi putut primi, după Lege, în nici un alt mod participarea la nestricăciune, dacă nu ar fi venit El la noi. Căci dacă nestricăciunea ar fi rămas nevăzută și imperceptibilă, nu ne-ar fi fost de nici un folos. Acum, prin Întrupare s-a făcut văzută, pentru ca să putem

229. Efeseni 1, 10.

primi părtășia acestei nestricăciuni (să devenim părtași ai nemuririi, n.t.).[230] Și pentru că în Adam, întâiul creat, am fost cu toții încătușați și dați morții prin nesupunerea lui, a fost necesar ca moartea să fie sfărâmată prin supunerea Celui care S-a făcut om pentru noi. Deoarece moartea a stăpânit peste trup, a fost necesar și potrivit ca prin mijlocirea trupului să fie zdrobită, iar omul eliberat de sub stăpânirea ei. Astfel Cuvântul s-a făcut trup[231] pentru ca prin trup, prin care păcatul a dobândit putere, sălășluire și domnie, moartea să fie sfărâmată și să nu mai existe în noi. Din această pricină, Domnul nostru a luat trup identic cu cel al primului om creat, ca să i Se împotrivească morții, jertfit fiind pentru strămoși, iar prin Adam să îl biruie pe cel care ne-a lovit prin Adam.[232]

32

Adam cel vechi și Adam cel Nou. De ce nașterea feciorelnică?

Dar de unde vine ființa primului om creat? Din voința și înțelepciunea lui Dumnezeu și din pământ feciorelnic. *"Căci Domnul Dumnezeu nu trimisese ploaie pe pământ,* spune Scriptura, *și nu era nici un om care să lucreze pământul."*[233] Iar Dumnezeu a luat țărână din pământul care era încă feciorelnic și l-a

230. Cf. I Timotei 1, 10.
231. Ioan 1, 14
232. Cf. Romani 6, 6.
233. Facere 2, 5.

creat pe om ca începătură a omenirii. Pentru a-l reînnoi pe om, Domnul a primit însă aceeaşi iconomie a întrupării şi S-a întrupat din Fecioară prin voinţa şi înţelepciunea lui Dumnezeu, pentru a arăta şi El o întrupare asemănătoare cu cea a lui Adam şi să fie aşa cum se scrisese mai înainte[234] "om după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu".[235]

33

Reînnoirea Evei în Fecioara Maria

Şi după cum prin fecioara care a fost neascultătoare, omul a fost lovit şi a căzut, tot aşa prin Fecioara care a ascultat cuvântul lui Dumnezeu, prin viaţa ce a izvorât, viaţa a fost din nou născută în om. Căci Domnul a venit să caute oaia cea rătăcită, iar oaia cea rătăcită era omul;[236] de aceea El nu a făcut o altă creaţie, ci a venit în aceeaşi creaţie, din care era neamul lui Adam, păstrând asemănarea făpturii. Căci se cuvenea, ba chiar a fost necesar ca, făcând pentru Adam un nou început în Hristos, moartea să fie înghiţită de nemurire,[237] iar pentru reînnoirea Evei în Maria, o fecioară să devină mijlocitoare pentru o fecioară, neascultarea fecioarei să fie desfiinţată şi înlăturată prin ascultarea Fecioarei, iar păcatul, care a venit prin pom,[238] să fie şters prin pomul ascultării.

234. *Ab initio* - la început,după A. Rousseau.
235. Facere 1, 26.
236. Cf. Matei 15, 24; Luca 19, 10; I Petru 2, 25.
237. I Corinteni 15, 53; II Corinteni 5, 4.
238. Facere 3, 6.

Ascultând de această poruncă a lui Dumnezeu, Fiul Omului S-a lăsat pironit pe lemn, distrugând cunoașterea păcatului, aducând cunoașterea binelui și făcând sigură primirea lui. Căci răul este neascultarea de Dumnezeu, după cum ascultarea de Dumnezeu este binele.

34

Reînnoirea firii prin Cruce

Pentru aceasta Cuvântul vorbește prin profetul Isaia, descoperind mai înainte cele ce urmau a se împlini – căci ei se numesc profeți deoarece prevestesc viitorul –, așadar prin el Cuvântul spune: *"Eu nu M-am împotrivit și nici nu M-am dat înapoi. Spatele l-am dat spre bătăi și obrajii Mei spre pălmuiri, și fața Mea nu am ferit-o de rușinea scuipărilor"*.[239] Prin ascultare, care a fost ascultare până la moarte,[240] El, spânzurând pe lemn, a înlăturat vechea neascultare legată de lemn. Întrucât a fost Fiul lui Dumnezeu, Stăpânul a toate, Care în chip nevăzut este prezent pretutindeni printre noi în întreaga lume, și îi umple lungimea, lățimea, înălțimea și adâncimea,[241] și întrucât prin Cuvântul lui Dumnezeu fiecare lucru își primește orânduirea, tot așa în acestea Fiul lui Dumnezeu a fost răstignit, punând semnul crucii pe toate lucrurile. Căci după cum s-a cuvenit, a fost necesar ca El să Se facă văzut, pentru a face văzută răstignirea Lui în toate

239. Cf. Isaia 50, 5-6.
240. Filipeni 2, 8.
241. Cf. Efeseni 3, 18.

lucrurile, ca puterea Lui să poată fi în chip văzut arătată prin mijloace vizibile, fiindcă El este Cel care luminează înălțimile, adică, cerul, și umple adâncurile, adică ceea ce este sub pământ, și întinde lungimea de la Răsărit până la Apus și stăpânește întinderea Nordului și cuprinsul Sudului, Care îi cheamă pe cei împrăștiați în toate părțile la cunoașterea lui Dumnezeu.[242]

35

Plinirea legământului avraamic

Așa a fost împlinită făgăduința dată lui Avraam, prin care Dumnezeu a făgăduit să înmulțească sămânța lui ca stelele cerului,[243] căci Hristos a împlinit aceasta născându-Se din Fecioara care era din sămânța lui Avraam, și făcându-i pe cei ce credeau în El să fie lumină în lume.[244] Prin aceeași credință El i-a îndreptat pe păgâni, alături de Avraam. *"Și a crezut Avraam pe Domnul și i s-a socotit ca dreptate"*.[245] În același mod, noi suntem îndreptați prin credința în Dumnezeu, căci dreptul prin credință va fi viu.[246] *"Pentru că făgăduința lui Avraam nu a fost prin lege,*[247] *ci prin dreptatea cea din credință"*. Deoarece

242. Cf. Eclesiasticul 24, 6-9; Ioan 12, 32; Ioan 11, 51 și urm.
243. Cf. Facere 15, 5.
244. Cf. Matei 5, 4; Filipeni 2, 15.
245. Facere 15, 6; Galateni 3, 6; Romani 4, 3; cf. Iacov 2, 23.
246. Cf. Avacum 2,4; Galateni 3, 7,11; Evrei 10,38; Romani 1, 17.
247. Romani 4, 13.

Avraam a fost îndreptat prin credinţă, prin urmare nu există lege pentru cei drepţi.[248] Aşadar, noi nu suntem îndreptaţi prin lege, ci prin acea credinţă despre care legea şi profeţii poartă mărturie, pe care Cuvântul lui Dumnezeu ne-o dă.[249]

36

Sămânţă din sămânţa lui David

El a împlinit făgăduinţele făcute lui David, căci Dumnezeu i-a făgăduit că din rodul *pântecelui* lui[250] va ridica un împărat veşnic, a Cărui împărăţie nu va avea sfârşit. Iar împăratul este acesta, adică Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care a devenit Fiul Omului, adică El S-a născut rod din Fecioara care era din sămânţa lui David. Din această pricină, făgăduinţa se referea la rodul pântecelui, care este în special naşterea prin zămislire dintr-o femeie, şi nu rodul coapselor sale, nici rodul şalelor sale, ceea ce ar fi o naştere specială dintr-un bărbat. Pentru ca astfel să poată fi arătată rodnicia lămurită, deosebită şi separată a pântecelui feciorelnic care coboară din David. El domneşte în veci peste casa lui David, iar împărăţia Lui nu va avea sfârşit.[251]

---

248. I Timotei 1, 9.
249. Cf. Romani 3, 21.
250. II Regi 7, 12 şi urm. ; Ps. 131, 11.
251. Cf. Luca 1, 32 şi urm.

37

De ce S-a întrupat Cuvântul lui Dumnezeu?

Astfel, El a săvârşit cu slavă mântuirea noastră, a împlinit făgăduinţa făcută părinţilor şi a şters vechea neascultare. Fiul lui Dumnezeu a devenit Fiul lui David, Fiul lui Avraam. Pentru a desăvârşi şi a reînnoi aceste lucruri în Sine, astfel încât să ne poată da nouă viaţă, Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut trup prin întrupare din Fecioară, ca să nimicească moartea şi să aducă omul la viaţă; căci am fost în legăturile păcatului şi am fost născuţi în păcat şi din cei care au trăit în moarte (în umbra morţii,n.t.).

38

Necesitatea Întrupării

Dumnezeu Tatăl a fost însă îmbelşugat în milostivire. El L-a trimis pe Cuvântul, Stăpânul, care a venit să ne mântuiască; El a venit în sălaşul nostru şi în locul în care am pierdut viaţa. El a dezlegat legăturile temniţei, iar lumina Lui s-a arătat şi a împrăştiat întunericul temniţei şi a curăţat naşterea noastră şi a nimicit moartea, dezlegând acele legături prin care fuseserăm legaţi. Şi ne-a arătat Învierea,[252] El Însuşi fiind primul născut din morţi [253] şi a înălţat cu Sine pe

252. II Timotei 1, 10.
253. Coloseni 1, 18; Apocalipsă 1, 5.

omul cel căzut, ridicându-l în înălțimea celor mai înalte ceruri, la dreapta slavei Tatălui. Dumnezeu a făgăduit prin profeți, zicând: *"Și voi ridica cortul lui David care a căzut la pământ"*[254], adică trupul care era din David. Iar Domnul nostru Iisus Hristos a săvârșit aceasta într-adevăr, desăvârșind mântuirea noastră, pentru ca să ne poată înălța cu adevărat, izbăvindu-ne pentru Tatăl. Iar dacă cineva nu primește (acceptă, n.t.) că El s-a născut din Fecioară, cum poate să primească învierea Sa din morți? Căci dacă fără a se fi născut, El s-ar fi sculat din morți, nu putem folosi termenul de înviere în cazul celui care nu a fost născut, fiindcă ceea ce nu poate fi născut și este nemuritor și nu a trecut prin naștere, nu poate trece prin moarte. Căci Cel ce nu a avut început de la om, cum ar putea ajunge la sfârșit (omenesc, n.t.)?

39

Cel întâi născut din morți

Dacă nu s-a născut, atunci nu a murit, iar dacă nu a murit, atunci nu a înviat din morți, iar dacă nu a înviat din morți, atunci nu a biruit moartea, nici nu a distrus împărăția ei. Iar dacă nu a biruit moartea, cum i-ar putea ridica la viață pe cei care au căzut dintru început sub moarte?[255] Însă cei ce pun departe de om mântuirea și nu cred că Dumnezeu îi va învia din morți, ei

254. Amos 9, 11; Fapte 15, 16.
255. I Corinteni 15, 12-17.

sunt cei ce urăsc şi naşterea Domnului, pe care a El a îndurat-o pentru noi. Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut trup pentru ca să arate învierea trupului şi să meargă la cer înaintea tuturor, căci Cuvântul, Cel întâi născut, întâiul născut al Sfatului lui Dumnezeu, a împlinit toate lucrurile, a trecut prin toate şi a dat legea pe pământ. Întrucât a fost Întâiul născut din Fecioară, bărbat drept, sfânt, credincios, bun, bineplăcut lui Dumnezeu, desăvârşit în toate, Care îi mântuieşte din iad pe toţi cei ce îl urmează, El este primul născut din morţi şi îndrumătorul de seamă spre viaţă în Dumnezeu.[256]

40

Comuniunea cu Dumnezeu şi viaţa întru nestricăciune prin Hristos

Prin urmare, Cuvântul lui Dumnezeu are întâietate peste toate[257], căci El este cu adevărat om, sfătuitor minunat, Dumnezeu puternic,[258] Cel ce îl cheamă pe om iară şi iară la comuniunea cu Dumnezeu, pentru ca prin această unire să putem primi participarea (să devenim părtaşi, n.t.) la nestricăciune.[259] Deci Cel ce a fost propovăduit prin Lege de către Moise şi de profeţii Dumnezeului cel Preaînalt şi Atotputernic, Fiul

256. Cf. Coloseni 1, 18; Apocalipsă 1, 5.
257. Cf. Coloseni 1, 18
258. Isaia 9, 6.
259. Cf. II Petru 1, 4.

Tatălui a toate, de la Care sunt toate, Care a vorbit lui Moise, El a venit în Iudeea, fiind sămânța lui Dumnezeu prin Duhul Sfânt și născându-Se din Fecioara Maria, care era din sămânța lui Avraam și David, Iisus – Unsul lui Dumnezeu S-a arătat pe Sine ca fiind Cel ce a fost vestit mai înainte de către profeți.

41

Chemarea neamurilor și întemeierea Bisericii

Înaintemergătorul Său, Ioan Botezătorul, a pregătit și a rânduit mai înainte poporul să primească Cuvântul vieții, făcând cunoscut că Cel asupra căruia a coborât Duhul lui Dumnezeu, atingându-i trupul, este Hristos.[260] Ucenicii Săi, martori ai faptelor Sale bune, ai învățăturii, pătimirii, morții și învierii și ai ridicării cu trupul la cer după învierea Lui cea trupească, sunt Apostolii care, cu puterea Duhului Sfânt, au fost trimiși de El în lumea întreagă ca să cheme neamurile, arătând oamenilor calea vieții, pentru a-i întoarce de la idoli, de la păcatele trupești și zgârcenie, curățindu-le sufletele și trupurile prin apa Botezului și Duhul Sfânt; Duhul Sfânt, pe Care L-au primit de la Domnul pentru a-L împărtăși și dărui celor ce au crezut;[261] și, făcând astfel, au întemeiat Biserica.[262] Prin credință, nădejde

260. Cf. Isaia 11, 1; Ioan 1, 32 și urm.
261. Cf. Ioan 3, 5.
262. Sau Bisericile, sens acceptabil din punct de vedere gramatical. Sf. Irineu vorbește adeseori despre Biserici, având în vedere Bisericile locale.

și dragoste au dat tărie chemării neamurilor, care a fost vestită mai înainte de către profeți, potrivit îndurării lui Dumnezeu, care era asupra lor. Prin slujirea de care au dat dovadă, i-au primit pe cei ce au crezut în Domnul și L-au iubit, în făgăduința părinților și în sfințenie, dreptate și răbdare, care duc la viața veșnică prin învierea din morți. Căci Dumnezeu a făgăduit să dăruiască înviere tuturor prin Cel ce a murit și a înviat din nou, Iisus Hristos, pe Care l-a încredințat să domnească peste toate lucrurile, să stăpânească și să judece pe cei vii și cei morți. Și i-au îndemnat prin cuvântul adevărului să păstreze trupul nepătat, iar sufletul nestricat pentru înviere.

42

Lucrarea Duhului

Dar pentru a se păzi astfel, era necesar ca Duhul Sfânt să Se sălășluiască în credincioși așa cum este dat la Botez de către El (Iisus Hristos, n.t.), și să fie păstrat de cel care-L primește și care trăiește în adevăr, sfințenie, dreptate și răbdare. Căci învierea vine pentru cei credincioși prin acest Duh, trupul primind din nou sufletul și, unit cu el, este ridicat prin puterea Duhului Sfânt pentru a intra în Împărăția lui Dumnezeu. Iată primul rod al binecuvântării lui Iafet în chemarea neamurilor, dezvăluit prin mijlocirea Bisericii, care aștepta să primească sălaș în casa lui Sem, potrivit făgăduinței lui Dumnezeu.[263] Pentru ca să fie

263. Cf. Facere 9, 27, și cap. 21 mai sus.

așa, Duhul Sfânt s-a făcut cunoscut prin profeți, în așa fel încât credința să se statornicească cu adevărat în ei, adică în adevărații închinători ai lui Dumnezeu. Căci ceea ce a fost cu neputință pentru firea noastră și ca urmare ar fi dus la necredință în om, Dumnezeu a făcut cunoscut mai înainte prin profeți, adică prevestind-o cu mult timp mai înainte, și în cele din urmă prin împlinirea ei așa cum Dumnezeu a prevestit, pentru ca să cunoaștem că Dumnezeu a fost Cel care ne-a descoperit mai înainte mântuirea noastră.

43

Cuvântul cel dintru început[264]

Trebuie și se cuvine să credem în Dumnezeu (Care este) în toate lucrurile, căci Dumnezeu este adevărat în toate, și tot la fel (trebuie să credem) că Fiul lui Dumnezeu există și că nu a existat doar înainte de manifestarea Lui în lume, ci înainte de crearea lumii, așa cum a spus mai întâi Moise, când a zis în evreiește: *"BARESITH BARA ELOVIM BASAN BENOWAM SAMENTH ARET"* (textul corect este: *Bereșit bara Elohim haşamaim vecet haaret*, n.t.), iar aceasta a fost tradus în armeană: "La început Fiul, iar după aceea Dumnezeu a întemeiat cerul și pământul".[265] La fel și pro-

264. Cu acest capitol începe cea de a doua parte a tratatului Sf. Irineu, în care reliefează argumentele profeților și cele mai elocvente prefigurări referitoare la viața și activitatea Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

265. Traducătorul armean a redat verbul *bara - a făcut, a creat*, prin *fiu* - de la *bar*. A. Rousseau a redat în latină: *Filius in principio; creavit Deus postea caelum et terram*, p. 146.

fetul Ieremia mărturisește acest lucru: *"Înainte de luceafăr Te-am născut, iar numele Tău a fost înainte de soare"*.[266] Aceasta a fost înainte de crearea lumii, căci o dată cu lumea au fost și aștrii. Și din nou zice: "Fericit este cel ce a existat înainte de a se face om".[267] Pentru că înainte de crearea lumii, Fiul a fost pentru Dumnezeu la început, iar pentru noi, după ce S-a arătat. Înainte de aceasta, El nu a fost pentru noi, căci nu L-am cunoscut. Despre aceasta a vorbit ucenicul Său Ioan, spunând cine este Fiul lui Dumnezeu, Care, înainte ca lumea să fie, era cu Tatăl și prin Care toate lucrurile au fost create: *"La început a fost Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut"*[268], arătând în chip de netăgăduit că Fiul a fost Cuvântul, Care la început fusese la Tatăl și prin Care toate au fost create.

44

Arătarea Dumnezeirii la stejarul din Mamvri

Și iarăși Moise vorbește despre Fiul lui Dumnezeu, Care S-a apropiat să vorbească cu Avraam. Dumnezeu i S-a arătat la amiază lângă stejarul din Mamvri, iar el a ridicat privirea și a văzut Trei Bărbați care stăteau înaintea lui, iar el s-a închinat până la pământ înaintea

266. Psalm 109, 3 și 71, 17.

267. Citatul nu este din Ieremia. Aceeași idee este însă afirmată și de Lactanțiu, în tratatul său *Divinae Institutiones*, 4, 8.8, apud Sparks, *op. cit.*, nota 6, p. 94.

268. Ioan 1, 1-3.

Lor și a zis: *"Doamne, de am aflat har înaintea Ta"*.[269] Iar în ceea ce urmează el vorbește cu Domnul, iar Domnul cu el. Doi dintre aceștia au fost îngeri, unul a fost Fiul lui Dumnezeu, cu care Avraam a vorbit, mijlocind pentru sodomiți, ca ei să nu fie nimiciți dacă între ei s-ar găsi zece bărbați drepți; și, în timp ce vorbeau, cei doi îngeri au coborât la Sodoma, iar Lot i-a primit. După aceasta, Scripturile spun: *"Atunci Domnul a slobozit peste Sodoma și Gomora ploaie de pucioasă și foc din cer de la Domnul"*[270], adică, Fiul, Care a vorbit cu Avraam. Căci El era Domnul; El a primit puterea de a pedepsi pe sodomiți de la Domnul din cer, de la Tatăl, Care domnește peste toate. Avraam însă a fost profet și a văzut cele care trebuiau să se întâmple: că Fiul lui Dumnezeu era Cel ce trebuia să vorbească omului și să mănânce cu el și să săvârșească judecata, după ce a primit putere de la Tatăl, Care domnește peste toate, pentru a-i pedepsi pe sodomiți.

45

Fiul lui Dumnezeu este Cel ce S-a arătat lui Iacov

Și mergând în Mesopotamia, Iacov L-a văzut pe Cel ce stătea în capul scării, adică pomul ce se înălțase între cer și pământ. Căci prin El, cei ce cred în El se ridică la cer, căci pătimirile Sale sunt înălțarea noastră la cele de sus. Toate aceste vederi sunt manifestări ale

269. Facere 18, 1-3.
270. Facere 19, 24.

Fiului lui Dumnezeu: cum vorbește cu oamenii și cum trăiește cu ei. Nu este, oare, Tatăl a toate, Cel ce nu poate fi văzut de lume și Care este Creatorul a toate, Care zice: *"Cerul este tronul Meu și pământul așternut picioarelor Mele. Ce casă Îmi veți zidi Mie, sau care este locul odihnei Mele?"*.[271] Iar Cel ce cuprinde uscatul în mâna Sa și cerurile în palmă[272] a fost Cel care a stat în loc strâmt și a vorbit lui Avraam; însă Cuvântul lui Dumnezeu a fost întotdeauna cu omenirea și a descoperit mai înainte cele ce se vor întâmpla în viitor și i-a învățat pe oameni cele dumnezeiești.

46

Lucrarea tainică a Cuvântului lui Dumnezeu în pustie

Acesta este Cel ce a vorbit în rug cu Moise și a zis: *"Am văzut necazul poporului Meu în Egipt și M-am pogorât să-l izbăvesc"*.[273] Acesta este Cel ce urcă și coboară spre mântuirea celor năpăstuiți, scoțându-ne de sub stăpânirea egiptenilor, adică de sub orice idolatrie și necredință, și eliberându-ne din Marea Roșie, adică din neștiința pierzătoare a păgânilor și din tulburarea amară a blasfemiilor lor. Căci Cuvântul lui Dumnezeu a făcut cu ei cele ce ne privesc pe noi, arătând atunci cele ce vor fi, printr-o pildă, iar acum

271. Fapte 7, 49; Isaia 47, 1.
272. Isaia 40, 12.
273. Ieșire 3, 7-8.

ne scoate în realitate de sub robia grea a păgânilor, iar în pustie face să curgă din belșug râuri de apă din stâncă; iar stânca este El.[274] Și a lăsat să curgă douăsprezece izvoare, adică învățătura celor doisprezece Apostoli.[275] Iar cei necredincioși au murit și au pierit în pustie, iar pe cei ce au crezut în El și au fost prunci doar în răutate,[276] i-a dus întru moștenirea părinților. Nu Moise este cel ce ne conduce la moștenire, ci Iisus; Cel ce ne salvează de Amalec, întinzându-Și mâinile, și ne conduce și ne arată Împărăția Tatălui.[277]

47

Fiul, Domn a toate și Mijlocitor la Tatăl

Prin urmare, Tatăl este Domn și Fiul este Domn, iar Tatăl este Dumnezeu și Fiul este Dumnezeu; căci ceea ce este născut din Dumnezeu este Dumnezeu, și astfel, potrivit esenței și puterii ființei Lui, Se arată un Dumnezeu care este totuși în iconomia mântuirii atât Fiu, cât și Tată. Întrucât Tatăl tuturor lucrurilor este nevăzut și neajuns pentru făpturi, este necesar ca aceia care sunt orânduiți să se apropie de Dumnezeu, să primească harul de a se apropia de Tatăl prin mijlocirea Fiului.[278] În mod limpede David vorbește astfel

274. Cf. I Corinteni 10, 4.
275. Cf. Ieșire 15, 22.
276. Cf. I Corinteni 14, 20.
277. Ieșire 17, 9-11.
278. Cf. Efeseni 2, 18; 3, 12.

despre Tatăl şi Fiul: *"Scaunul Tău, Dumnezeule, în veacul veacului...Iubit-ai dreptatea şi ai urât nedreptatea; pentru aceasta Te-a uns pe Tine, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei, mai mult decât pe părtaşii Tăi".*[279] Întrucât este Dumnezeu, Fiul primeşte de la Tatăl, Care este Dumnezeu, tronul veşniciei şi untdelemnul ungerii mai mult decât părtaşii Lui. Iar untdelemnul ungerii este Duhul cu Care El a fost uns, iar părtaşii Lui sunt profeţii şi dreptii şi Apostolii şi toţi cei care primesc intrarea în Împărăţia Sa, adică cei care sunt ucenicii Lui.

48

Domnul Îşi prevesteşte preamărirea

Iar David zice iarăşi: *"Zis-a Domnul Domnului meu: «Şezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale». Toiagul puterii ţi-l va trimite din Sion, zicând: «Stăpâneşte în mijlocul vrăjmaşilor Tăi. Cu Tine este poporul Tău în ziua puterii Tale, întru strălucirile sfinţilor Tăi. Din pântece mai înainte de luceafăr Te-am născut». Juratu-S-a Domnul şi nu-I va părea rău: «Tu eşti preot în veac, după rânduiala lui Melhisedec». Domnul este de-a dreapta Ta; sfărâmat-a în ziua mâniei Sale împăraţi. Judeca-va între neamuri; va umple totul de ruini; va zdrobi capetele multora pe pământ. Din pârâu pe cale va bea; pentru aceasta va înălţa capul".*[280] Prin aceasta,

279. Psalm, 44, 8-9.
280. Psalm 109, 1-7.

El a arătat că a fost înainte de toate lucrurile, că i-a biruit pe păgâni şi că îi judecă pe toţi oamenii şi chiar şi pe împăraţi, care acum Îl urăsc şi Îi persecută Numele, căci ei sunt duşmanii Lui. Iar numirea lui de preot veşnic al lui Dumnezeu înseamnă nemurirea Lui. Căci El a zis aceasta: *"Din pârâu pe cale va bea, pentru aceasta va înălţa capul"*; El vesteşte preamărirea omenităţii Sale din starea de umilinţă şi necinstire.

49

Hristos, Fiul lui Dumnezeu

Şi iarăşi profetul Isaia spune: *"Aşa zice Domnul Dumnezeu Domnului meu uns pe care Îl ţine de mâna Lui cea dreaptă, ca să aducă în supunere faţă de El toate neamurile"*[281]; iar mai departe, Hristos este numit Fiul lui Dumnezeu şi Împărat al tuturor popoarelor, adică al tuturor oamenilor. Şi David mai zice că El este numit şi este Fiul lui Dumnezeu şi Împărat al popoarelor: *"Domnul a zis către Mine: «Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut!» Cere de la Mine şi-Ţi voi da neamurile moştenirea Ta şi stăpânirea Ta până la marginile pământului"*.[282] Aceste lucruri nu sunt spuse despre David, pentru că el nu a domnit peste neamuri, nici peste întreg pământul, ci doar peste evrei. Prin urmare, este limpede că făgăduinţa dată celui uns de a stăpâni marginile pământului are lega-

281. Isaia 45, 1
282. Psalm 2, 7.

tură cu Fiul lui Dumnezeu, pe Care David Îl mărturisește ca Domn al său, zicând: *"Domnul a zis Domnului meu: Șezi de-a dreapta Mea"*.[283] Și așa mai departe, după cum am zis mai înainte. Căci el se referă la Tatăl, Care se adresează Fiului, după cum am arătat puțin mai înainte, în cazul lui Isaia, care zice și el: *"Dumnezeu Îi zice Domnului meu uns, să Îi supună Lui neamurile"*.[284] Deoarece aceeași făgăduință, că El va fi împărat, este făcută de doi profeți, cuvântul lui Dumnezeu este adresat în consecință uneia și aceleiași Persoane, adică lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Căci David spune: *"Domnul zice către Mine"*.[285] Este necesar să se spună că Cel ce vorbește despre El nu este David și nici unul dintre ceilalți profeți, căci nu omul este cel ce vorbește în profeție, ci Duhul lui Dumnezeu care, luând chipul și înfățișarea persoanelor prezente, vorbește prin profeți, iar uneori El Însuși prezintă cuvântul ca venind de la Hristos, și în alte dăți, ca de la Tatăl.

50

Hristos vorbește despre Sine prin profeți

Într-un chip foarte potrivit, Hristos spune prin David că Tatăl vorbește cu El, și tot prin profeți El mai spune în mod adecvat alte lucruri despre Sine. Printre alte lucruri, El zice următoarele prin Isaia: *"Și astfel*

283. Psalm 109, 1.
284. Isaia 45, 1.
285. Psalm 2, 7.

zice Domnul, Cel care M-a zidit pe Mine, slujitorul Său, din pântece, să întorc pe Iacov către El și să strâng la un loc pe Israel, și voi fi preamărit înaintea Domnului, iar Dumnezeul Meu va fi tăria Mea. Mi-a zis: Lucru mare va fi pentru Tine să fii numit slujitorul Meu, să ridici și să aduci la un loc semințiile lui Iacov și să-i întorci pe cei ce au fost împrăștiați ai lui Israel. Te voi face lumina popoarelor, ca să duci mântuirea până la marginile pământului."[286]

51

Fiul lui Dumnezeu din veci, Mântuitorul tuturor

Aici este limpede că înainte de a fi toate Fiul lui Dumnezeu era preexistent, deoarece Tatăl vorbește cu El; și pentru că, înainte de nașterea Sa, El S-a arătat oamenilor, și doar după aceea trebuia să fie născut om printre oameni, dar și că Dumnezeu Însuși Îl zămislește din pântece, înseamnă că trebuie să fie născut de la Duhul lui Dumnezeu și că este Domnul tuturor oamenilor și Mântuitorul celor credincioși, evrei sau alte neamuri; căci poporul evreilor este numit Israel în limba ebraică deoarece Iacov, părintele lor, a fost numit mai întâi Israel,[287] iar "neamurile" este un nume pentru toți oamenii. Iar Fiul Se numește pe Sine "slujitorul", din pricina supunerii Sale față de Tatăl, căci tot așa, între oameni, fiul este slujitorul tatălui său![288]

286. Isaia 49, 5-6.
287. Cf. Facere 32, 28.
288. Cf. Galateni 4, 1.

52

Hristos în Scripturi[289]

Aşadar Scriptura spune limpede că Fiul lui Dumnezeu, Care a existat înainte de toate lumile, este Hristos Care este cu Tatăl,[290] *şi fiind cu Tatăl mai este şi foarte aproape de om, intim cu el şi unit,*[291] *şi împărat a toate, deoarece Tatăl l-a supus toate*[292]*, şi că este Mântuitorul tuturor celor ce cred în El.*[293] *Întrucât este foarte dificil să examinăm toate Scripturile, trebuie să înţelegeţi şi altele care vorbesc la fel, crezând în Hristos şi cerând de la Dumnezeu înţelepciune şi înţelegere, pentru a cunoaşte ceea ce s-a zis prin profeţi.*

53

Isaia despre Hristos: "Iată, Fecioara va purta în pântece..."

Iar Isaia mai spune că acest Hristos care a fost cu Tatăl, fiind Cuvântul Tatălui, Se va întrupa şi va fi om şi va suferi naşterea şi Se va naşte din Fecioară şi va umbla printre oameni, întruparea Lui fiind lucrarea Tatălui a toate: *"Pentru aceasta Domnul Însuşi vă va da un semn: Iată, Fecioara va purta în pântece şi va*

289. Naşterea ca om a Mântuitorului.
290. Cf. Ioan 13, 3; Ioan 14, 7, 9-11; Ioan 20, 17, 21.
291. Cf. Ioan 1, 14; Filipeni 1, 7,8; Evrei 2, 9-10.
292. Cf. Matei 28, 18; I Corinteni 15, 23-28; Efeseni 1, 20-22.
293. Cf. Ioan 3, 16, 17; Ioan 11, 25-27; Fapte 16, 31.

naște Fiu și vor chema numele lui, Emanuel. El se va hrăni cu lapte și miere. Înainte de a putea ști răul, El va alege binele. Căci mai înainte de a cunoaște binele sau răul, El nu se supune răului, ci alege binele".[294] El ne descoperă că trebuie să Se nască din fecioară, iar că urmează a fi om cu adevărat se vede și este prezis prin aceea că va mânca și prin faptul că I s-a zis "copil" și pentru că I s-a dat un nume. Nouă ni se pare a fi greșeală pentru Cel născut; El are un nume dublu. În limba ebraică Mesia înseamnă Hristos, iar Iisus înseamnă Mântuitor (în limba noastră armeană),[295] iar cele două nume semnifică lucrările ce sunt împlinite de El. Căci El a fost numit Hristos deoarece Tatăl a uns și a înfrumusețat totul prin El și în întruparea Lui ca om, deoarece a fost uns cu Duhul lui Dumnezeu și al Tatălui Său! După cum El Însuși spune despre Sine, prin Isaia: "*Duhul Domnului este peste Mine, că El M-a uns să binevestesc săracilor*".[296] Și "Mântuitor", pentru că a devenit pricina mântuirii celor care au fost izbăviți prin El, la acea vreme, de orice boală și de moarte. De asemenea, tot El este și Cel ce dăruiește mântuirea viitoare și veșnică tuturor celor care mai târziu (după aceea, n.t.) au crezut în El.

---

294. Isaia 7, 14-16.

295. Cuvintele puse în paranteză au fost introduse de traducătorul armean și nu aparțin Sf. Irineu.

296. Isaia 61, 1.

54

Emanuel – Dumnezeu cu noi

Prin urmare, El este Mântuitorul, căci Emanuel se traduce "Dumnezeu cu noi"[297], sau ca speranță anunțată de profet, cuvântul (Emanuel) este egal cu "Dumnezeu va fi cu noi". Descoperirea veștii celei bune este de asemenea în concordanță cu această interpretare. Căci el zice: *"Iată, Fecioara va purta în pântece și va naște Fiu, iar El va fi Dumnezeu este cu noi"*[298], și, în același timp, uimit de (acest) lucru, el mai anunță că Dumnezeu va fi cu noi. Și vorbind despre nașterea Lui, același profet zice într-un alt loc: *"Înainte de a se zvârcoli în dureri de naștere, ea a născut; înainte de a simți chinul, ea a născut un fiu"*.[299] În aceste cuvinte este descoperită nașterea neașteptată și de nepătruns din fecioară. Și, din nou, același profet zice: *"Căci Prunc S-a născut nouă, și un Fiu s-a dat nouă și se cheamă numele Lui: Sfetnic minunat, Dumnezeu puternic"*.[300]

55

Sfetnicul minunat al Tatălui

El Îl numește "Sfetnic minunat" sau "al Tatălui", deoarece prin aceasta se arată că Tatăl trebuie să săvârșească toate lucrurile împreună cu El, așa cum se arată în cartea ce dintâi a lui Moise, care este numită

297. Cf. Matei 1, 23.
298. Isaia 7, 14.
299. Isaia 66, 7.
300. Isaia 9,5.

Facerea: *"Iar Dumnezeu a zis: Să facem om după chipul și asemănarea noastră"*.[301] Deci aici apare că Tatăl vorbește cu Fiul și, prin urmare El este sfetnicul minunat al Tatălui. Dar El mai este și sfetnicul nostru, fiind cu noi și îndemnându-ne, fără a ne constrânge ca Dumnezeu, deși El este Dumnezeu puternic. Iar El ne cheamă să dăm la o parte neștiința și să primim cunoașterea, să ne lepădăm de greșeală și să venim la adevăr, să respingem stricăciunea, ca să avem nestricăciunea.

56

Credință și Împărăție

Și din nou Isaia zice: *"Iar ei vor dori să fie arși cu foc. Căci Prunc ni S-a născut și Fiu ne-a fost dat, iar stăpânirea Lui este pe umărul Lui și se cheamă numele lui: Înger de mare sfat. Pentru că voi aduce pace peste domnitori și iarăși pace și liniște peste El. Căci stăpânirea Lui este mare, iar pacea Lui este fără măsură, ca să aibă bunăstare tronul lui David și împărăția lui să o împlinească și să o întărească și să o întemeieze după aceasta prin judecată și dreptate, de acum și până în veac"*.[302] Prin aceste cuvinte se arată că Fiul lui Dumnezeu Se va naște și va fi Împărat veșnic. Iar cuvintele: *"Iar ei vor dori să fie arși cu foc"* se referă la cei care nu au crezut în El și au făcut cu El

301. Facere 1, 26.
302. Isaia 9, 4-6.

ceea ce au făcut. Cu alte cuvinte, în ziua judecății ei vor striga: "Ar fi fost mai bine dacă am fi fost arși înainte de nașterea Fiului lui Dumnezeu, decât să nu fi crezut în El, la nașterea Sa!". Căci pentru cei care au murit înainte de arătarea lui Hristos, mai există speranța că la judecată, după înviere, ar putea să dobândească mântuire, adică cei ce s-au temut de Dumnezeu și au murit în curăție și au avut în ei pe Duhul Sfânt, cum au fost patriarhii, profeții și drepții. Însă cei care, după arătarea lui Hristos, nu au crezut în El, vor avea parte de judecata răzbunării. *"Căci stăpânirea va fi pe umerii Lui"*, vorbește în mod figurat despre crucea pe care au fost pironite brațele Sale. Căci crucea care a fost și este pentru El osândă,[303] prin El, pentru noi, crucea, spune el, este stăpânirea Lui, adică semnul Împărăției Sale. Și zice el: *"Înger de mare sfat"*, adică al Tatălui pe Care El ni L-a descoperit nouă.

57

Hristos, Domn și Mântuitor: "Sceptru nu va lipsi din Iuda"

Iar că Fiul lui Dumnezeu urma să Se nască și cum urma să fie născut și să Se arate ca Hristos, ni se dezvăluie din ceea ce a fost spus, dar și după cum a fost mai întâi proorocit de către profeți. Pe lângă aceasta, s-a prevestit în ce țară și în sânul cărui popor urma să Se nască și să Se arate. În Facerea, Moise

303. Deuteronom 21, 23; I Corinteni 1, 23.

vorbește în acest mod despre astfel de (proorociri): *"Sceptru nu va lipsi din Iuda, nici cârmuitor din coapsele sale, până ce va veni Cel ce va fi trimis, iar El va fi așteptarea popoarelor. Spăla-va în vin haina Sa, iar veșmântul Său în sângele strugurelui"*.[304] Însă Iuda, strămoșul evreilor, a fost fiul lui Iacov, de la care și-au primit numele, iar între ei nu a lipsit stăpânitor sau conducător până la venirea lui Hristos. Însă la plinirea vremii, puterea tolbei cu săgeți le-a fost luată. Pământul evreilor a fost dat în stăpânire romanilor, iar după aceea nu au mai avut un conducător sau stăpân aparte. Căci a venit Cel căruia I-a fost menită Împărăția cerului, Cel care Și-a spălat haina în vin, iar veșmântul Său în sângele strugurelui. Însă haina și veșmântul Său sunt cei ce cred în El și pe care El i-a curățit, mântuindu-ne prin sângele Său. Iar sângele Său este numit sângele vinului deoarece, după cum sângele vinului nu este pregătit de om, ci Dumnezeu îl face, iar cei ce îl beau se bucură,[305] tot așa, nu omul a fost cel ce a pregătit întruparea și sângele Lui, ci Dumnezeu. Dumnezeu Însuși a dat mărturie[306] despre Fecioară, adică despre Emanuel cel ce (s-a născut, n.t.) din Fecioară, Care îi înveselește pe toți cei ce beau din El,[307] cu alte cuvinte, cei ce primesc Duhul Său ca bucurie veșnică.[308] Din această pricină, El este așteptarea neamurilor care nădăjduiesc în El,[309] fiindcă noi așteptăm ca El să întemeieze Împărăția.

304. Facere 49, 10,11.
305. Psalm 103, 15.
306. Cf Isaia 7, 14.
307. Facere 49, 12; Psalm 103, 15.
308. Cf. Isaia 35, 10.
309. Isaia 11, 1-10.

58

Arătarea stelei: "O stea răsare din Iacov"

Şi iarăşi Moise zice: *"O stea răsare din Iacov; un ocârmuitor se ridică din Israel"*.[310] Aceasta arată limpede că în ceea ce priveşte iconomia întrupării Sale, trebuie să fie dintre evrei şi din tribul lui Iacov şi Iuda. Coborându-Se din cer, S-a născut şi a primit participarea la această iconomie. Căci o stea a apărut în ceruri; "ocârmuitor" se spune despre împărat, căci El este împăratul tuturor celor mântuiţi. Însă la vremea naşterii Sale, steaua s-a arătat Magilor care locuiau în Răsărit, prin care ei au ştiut că Hristos S-a născut, şi au venit în Iudeea conduşi de stea, până când steaua s-a arătat la Betleem, unde S-a născut Hristos. Iar când au intrat în casa unde era copilul înfăşat în scutece, ea a stat deasupra capului Lui pentru a arăta Magilor pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu.[311]

59

Mlădiţa din trunchiul lui Iesei

Ba, mai mult, Isaia însuşi mai zice: *"O Mlădiţă va ieşi din tulpina lui Iesei şi floare din rădăcina lui. Şi Se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, duhul înţelepciunii şi al înţelegerii, duhul sfatului şi al tăriei, duhul*

310. Numeri 24, 17.
311. Cf. Matei 2, 1-12.

cunoştinţei şi al bunei-credinţe. Şi-L va umple pe El duhul temerii de Dumnezeu. Şi va judeca nu după înfăţişarea cea din afară şi nici nu va da hotărârea Sa după cele ce se zvonesc, ci va judeca pe cei săraci întru dreptate şi după lege va mustra pe sărmanii din ţară. Pe cel aprig îl va bate cu toiagul gurii Sale şi cu suflarea buzelor Lui va omorî pe cel fără de lege. Dreptatea va fi ca o cingătoare pentru rărunchii Lui şi credincioşia ca un brâu pentru coapsele Lui. Atunci lupul va locui laolaltă cu mielul şi leopardul se va culca lângă căprioară; şi viţelul şi puiul de leu vor mânca împreună şi un copil îşi va pune mâna în gaura unei năpârci şi pe culcuşul viperelor, iar ele nu îl vor răni. Şi în vremea aceea Mlădiţa rădăcinii lui Iesei se va ridica pentru a stăpâni peste neamuri, neamurile se vor încrede în El, iar învierea Lui va fi întru slavă."[312] Prin acestea zice că El Se va naşte din cel ce va izvorî din seminţia lui David şi Avraam. Căci Iesei a fost coborâtor din Avraam şi tatăl lui David, iar Fecioara, care a fost din neamul lui şi L-a zămislit pe Hristos, este "toiagul". Din această pricină Moise a arătat minunile înaintea faraonului prin toiag, iar printre oameni, toiagul este semnul stăpânirii. Iar "floarea" indică trupul Său, după cum am spus mai înainte, deoarece a crescut prin Duhul.

312. Isaia 11, 1-10.

60

Dreapta judecată și îndurarea lui Dumnezeu

Iar cuvintele: *"nu va da hotărârea Sa după cele ce se zvonesc"*, și celelalte[313], arată în mod cert cu atât mai mult dumnezeirea Sa. Căci judecătorul nepărtinitor și cu respect față de oameni, care nu cinstește pe cei de vază și dă celor săraci ceea ce merită în mod egal și în proporția cuvenită, este în concordanță cu dreptatea supremă și preaînaltă a lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu nu este influențat de nici o persoană, nici nu este mișcat decât de cel drept. Și a avea îndurare este un atribut special al lui Dumnezeu, Care prin îndurarea Sa dă mântuirea. Iar El este Cel ce lovește pământul cu cuvântul Său și îi ucide pe cei răi doar prin cuvântul Său. Aceasta Îi aparține lui Dumnezeu, Care face toate lucrurile prin cuvântul Său. Iar cuvintele: *"dreptatea va fi ca o cingătoare pentru rărunchii Lui și credincioșia ca un brâu pentru coapsele Lui"*[314], arată că El are chip omenesc ca înfățișare, dar arată și dreptatea Lui reală, supremă.

---

313. Isaia 11, 3-4: "și va judeca nu după înfățișarea cea din afară și nici nu va da hotărârea Sa după cele ce se zvonesc, ci va judeca pe cei săraci întru dreptate și după lege va mustra pe sărmanii din țară".

314. Isaia 11, 5.

61

Restaurarea prin Hristos a firii căzute

Iar în ceea ce privește diversele specii de animale care sunt vrăjmașe de la natură și dușmane unul altuia, care se vor aduna în armonie și blândețe și pace[315], Presbiterii spun că așa trebuie să fie în realitate la venirea lui Hristos, când El va domni peste toate. Însă el arată în mod figurat că semințiile care sunt deosebitoare, și la fel și oamenii, sunt adunate împreună prin numele lui Hristos în pace armonioasă. Căci drepții la un loc, care sunt asemuiți viteilor, mieilor, iezilor și pruncilor, care nu vatămă pe nimeni, dar și cei care mai înainte au avut înfățișarea unor animale sălbatice și purtare de animale prin silniciile lor, sunt bărbați și femei, iar unii dintre aceștia au fost aidoma lupilor sau leilor, înșfăcându-i pe cei slabi și luptându-se cu egalii lor. Iar femeile au fost aidoma leoparzilor și viperelor, care prin otrava lor ucigătoare au ucis, din plăcere, chiar și pe cei iubiți. Aceștia, adunați fiind în numele Lui, vor avea prin harul lui Dumnezeu o purtare dreaptă, schimbându-și natura lor neînfrânată și sălbatică. Și iată, aceasta s-a întâmplat: căci cei care au fost cândva foarte răi și nu au lăsat neîmplinită nici o faptă de nedreptate, învățând despre Hristos și crezând în El, au devenit credincioși și au fost schimbați în așa fel încât au ajuns la cele mai mari forme ale dreptății. Așadar, credința în Hristos, Fiul lui Dum-

315. Isaia 11, 6 și urm.

nezeu, produce o schimbare deosebit de mare în cei ce cred în El! Iar El a înviat ca să domnească peste popoare, după cum spune profetul, deoarece trebuia să se întâmple ca prin moarte să învieze şi să fie mărturisit şi crezut că este Fiul lui Dumnezeu şi Împărat. Prin urmare, el zice: *"iar învierea Lui va fi cinste"*, adică slavă, deoarece El a fost preamărit ca Dumnezeu după ce a înviat.

62

Înţelesuri hristologice

Pentru aceasta profetul spune din nou: *"În ziua aceea voi ridica cortul cel căzut al lui David"*[316], adică trupul lui Hristos, care s-a născut din David, după cum am spus mai înainte. Este limpede că aici este făcută cunoscută învierea Lui din morţi, după moartea Lui, deoarece trupul este numit cort.[317] Prin aceasta se face referire la Hristos, Care, după trup, a fost din seminţia lui David, şi este proclamat Fiu al luii Dumnezeu, şi că după moarte El Se va scula din nou; că, după înfăţişare, va fi om, însă după putere – Dumnezeu, întrucât trebuie să fie judecătorul întregii lumi şi singurul săvârşitor al dreptăţii şi Mântuitor – Scriptura face cunoscute toate acestea.

316. Amos 9, 11.
317. Cf. II Corinteni 5, 1; I Petru 1, 13 şi urm.

63

Profeţia lui Miheia despre locul naşterii lui Mesia

Iar la rândul lui, profetul Miheia numeşte locul unde Hristos Se va naşte, adică în Betleemul lui Iuda, zicând: "*Şi tu, Betleeme al lui Iuda, nu eşti mic printre cei de seamă din Iuda, căci din tine va ieşi Stăpânitor care va păstori poporul Meu, Israel*".[318] Iar Betleemul este ţinutul lui David, aşa că nu doar datorită Fecioarei care L-a născut El a fost descendent al lui David, ci şi pentru că S-a născut în Betleem, ţara lui David.

64

Vlăstar din seminţia lui David

Din nou David spune că Hristos trebuie să Se nască din sămânţa lui: "Juratu-S-a Domnul lui David adevărul şi nu-l va lepăda: «*Din rodul pântecelui tău voi pune pe scaunul tău, de vor păzi fiii tăi legământul Meu şi mărturiile acestea ale Mele, care le-am jurat lor şi seminţiei lor până în veac*»."[319] Însă nici unul dintre fiii lui David nu a domnit în veci, iar împărăţia lor nu a fost pe vecie, deoarece a fost distrusă, doar acest Împărat Care S-a născut din David, adică Hristos, a făcut aceasta (a domnit, n.t.). Toate aceste mărturii arată în cuvinte limpezi coborârea Lui după trup şi seminţia şi locul unde trebuie să Se nască, pentru ca

318. Miheia 5, 1.
319. Psalm 131, 11-12.

nu cumva oamenii să caute naşterea Fiului lui Dumnezeu la neamuri sau în alt loc decât Betleemul Iudeei, din sămânţa lui Avraam şi a lui David.

65

Isaia despre Intrarea în Ierusalim

Iar profetul Isaia descrie cum Şi-a făcut intrarea în Ierusalim, care era capitala Iudeii, şi unde erau tronul regelui şi templul lui Dumnezeu: *"Ziceţi fiicelor Sionului: iată Împăratul vostru vine smerit şi călare pe asin, un mânz, un asin tânăr"*.[320] Pentru că aşa, călare pe mânzul unui asine, El a intrat în Ierusalim, când mulţimile şi-au întins pe jos veşmintele, iar El a păşit peste ele.[321] Prin *"Fiica Sionului"*, el (Zaharia, n.t.) numeşte Ierusalimul.

66

Ce au profeţit profeţii?

Profeţii au prevestit că Fiul lui Dumnezeu trebuie să Se nască, şi cum trebuie să Se nască, şi unde trebuie să Se nască, şi că Hristos este Împărat veşnic. La fel, ei au mai prevestit că va fi dintre oameni, că îi va vindeca pe cei care i-a vindecat, că îi va învia din morţi pe cei pe care i-a înviat şi că va fi urât şi disprețuit şi prigonit şi ucis şi răstignit, aşa cum a fost urât, şi disprețuit, şi ucis.

320. Zaharia 9, 9.
321. Cf. Matei 21, 6-8.

67

Vindecătorul trupurilor și al sufletelor noastre[322]

Să vorbim acum despre vindecările Sale. Isaia zice astfel: *"El a luat asupra Sa durerile noastre și cu suferințele noastre S-a împovărat"*,[323] adică El le-a luat și le-a îndepărtat, căci există pasaje în care Duhul lui Dumnezeu relatează prin profeți cele ce vor avea loc în viitor ca fiind deja împlinite. Căci ceea ce a fost deja hotărât de Dumnezeu și decis cum să fie, este socotit ca și cum a avut loc deja. Iar Duhul împărtășește cuvântul privind înainte și văzând timpul în care profeția va ajunge la împlinire. Și așa, cu referire la modul de vindecare, el ne aduce aminte zicând: *"În vremea aceea cei surzi vor auzi cuvântul cărții și ochii celor orbi vor vedea prin întuneric și prin ceață"*.[324] Și din nou același zice: *"Întăriți-vă voi, mâini slabe și genunchi neputincioși și slăbănogi. Întăriți-vă cei slabi la inimă și la cuget. Întăriți-vă și nu vă temeți. Iată Dumnezeul nostru, cu răsplată va face judecată. El va veni și ne va mântui. Atunci se vor deschide ochii celor orbi și urechile celor surzi vor auzi! Atunci va sări șchiopul precum cerbul și limpede va fi limba gângavilor"*.[325] Iar în legătură cu cei morți că, trebuie să învie, el zice: *"Așadar, morții vor învia și trupurile lor vor învia"*.[326] Pentru împlinirea acestor lucruri trebuie să credem că El este Fiul lui Dumnezeu.

---

322. În continuare sunt prezentate minunile, Patimile și preamărirea Fiului lui Dumnezeu.
323. Isaia 53, 4 și Matei 8, 17.
324. Isaia 29, 18.
325. Isaia 35, 3-6.
326. Isaia 26, 19.

68

Pătimirile lui Hristos

Iar că El va fi disprețuit și va pătimi, și în cele din urmă va fi ucis, Isaia zice: *"Iată că Fiul Meu va fi cunoscut, El va fi preamărit și se va proslăvi. Așa cum mulți se vor mira de Tine, tot astfel chipul Tău va fi fără slavă înaintea oamenilor. Multe popoare vor fi uimite de El, iar regii își vor închide gurile, căci acum vor vedea ceea ce nu li s-a spus despre El, iar cei ce nu au auzit de El vor înțelege. Doamne, cine a crezut cuvântul nostru? Și brațul Domnului cui se va descoperi? Am rostit cuvântul nostru înaintea Lui, ca un copil, ca o rădăcină în pământul setos. Nu avea nici chip, nici slavă și când L-am văzut nu avea înfățișare sau frumusețe. Iar înfățișarea Lui era de disprețuit și mai prejos de a altor oameni: om al durerilor și cunoscător al suferințelor, unul înaintea Căruia să-ți acoperi fața; disprețuit și nebăgat în seamă. El a luat păcatele noastre și S-a împovărat cu durerile noastre, iar noi socoteam că era în dureri, și sub lovituri, și în suferință. El însă era rănit de nedreptățile noastre și chinuit pentru păcatele noastre; pentru pacea noastră pedeapsă a fost asupra Lui, iar prin rănile Lui noi am fost vindecați."*[327] Din aceasta reiese cu claritate că El a fost chinuit, după cum spune David: *"și am fost chinuit"*[328]; David însă nu a fost niciodată chinuit, dar Hristos a fost, atunci când s-a dat porunca de a fi

327. Isaia 52, 13 - 53, 5.
328. Cf. Psalm 37, 17.

răstignit. Şi iarăşi acest Cuvânt al lui Dumnezeu zice prin Isaia: *"Spatele l-am dat spre loviri şi obrajii Mei spre pălmuiri, şi faţa Mea nu am ferit-o de ruşinea lovirilor"*.[329] Iar Ieremia profetul spune acelaşi lucru în acest fel: *"El Îşi va da obrazul spre lovire şi va fi umplut de ocară"*.[330] Hristos a îndurat toate acestea.

69

"Întru smerenia Lui, judecata Lui s-a ridicat"

Isaia continuă iarăşi, după cum urmează: *"Prin rănile Lui noi toţi ne-am vindecat. Toţi umblam rătăciţi ca nişte oi. Omul şi-a rătăcit calea sa, iar Domnul a făcut să cadă asupra Lui fărădelegile noastre"*.[331] Aşadar este limpede că, prin voinţa Tatălui, aceste lucruri I s-au întâmplat pentru mântuirea noastră. Prin urmare, proorocul mai vorbeşte şi despre suferinţele Sale: *"Nu Şi-a deschis gura; ca o oaie spre junghiere S-a adus, ca un miel fără glas înaintea celui ce îl tunde, aşa nu Şi-a deschis gura Sa"*.[332] Iată cum este arătată acceptarea de bunăvoie de către El a morţii. Însă cuvintele profetului: *"Întru smerenia Lui judecata Lui s-a ridicat"*,[333] descoperă arătarea Lui în smerenie. Judecata I-a fost ridicată după chipul smereniei Sale. Ridicarea judecăţii Sale a fost pentru unii mântuire, iar pentru alţii,

329. Isaia 50, 6.
330. Plângerile lui Ieremia 3, 30.
331. Isaia 53, 5, 6.
332. Isaia 53, 7.
333. Isaia 53, 8.

chinul morții. Căci ridicarea ei este spre folosul unora, și împotriva altora. Prin urmare, judecata este, pentru cei ce sunt supuși ei, chinul morții, iar pentru alții, de la care a fost ridicată, izbăvirea de ea (de moarte, n.t.). Iar cei care L-au răstignit au adus asupra lor judecata, căci ei L-au tratat astfel întrucât nu au crezut în El. Așa se face că prin judecata care au adus-o asupra lor, au murit în chinuri. Iar judecata a fost ridicată de la cei credincioși, iar ei nu mai sunt sub ea. Iar judecata, care trebuie să fie prin foc, este nimicirea necredincioșilor la sfârșitul lumii acesteia.

70

"Neamul Lui cine îl va spune?"

După aceea el (Isaia, n.t.) zice: *"neamul Lui cine îl va spune"*.[334] Acest lucru s-a zis spre îndreptarea noastră, ca nu cumva, din pricina dușmanilor Lui și a durerii suferințelor Lui, să Îl socotim ca pe un om prea neînsemnat și umil. Pentru că El, Care a suferit toate acestea, are un neam despre care nu se poate vorbi, căci neamul Lui are o obârșie de nedescris și de nerostit, adică pe Tatăl Lui. Să știți deci că Cel ce a îndurat astfel de suferințe are o astfel de obârșie, și să nu Îl disprețuiți din pricina suferințelor pe care le-a îndurat pentru voi, cu anume scop, ci să vă temeți de El, datorită obârșiei Lui.

334. Isaia 53, 8.

71

În umbra lui Hristos

În alt loc, Ieremia[335] zice: *"Duhul vieţii noastre, Domnul Hristos! Şi cum a fost luat în plasele lor, despre care am zis: «La umbra Lui vom vieţui printre popoare»"*.[336] Iar Scripturile arată că Hristos, fiind duh dumnezeiesc, trebuia să devină om al suferinţei, şi arată o oarecare surprindere şi uimire faţă de suferinţele Lui. Căci El trebuie să îndure astfel de suferinţe, pentru ca în umbra Lui să putem trăi,[337] după cum am spus, iar trupul Lui este numit umbră. Căci după cum o umbră este produsă de un corp, tot aşa şi trupul lui Hristos este din Duhul Său. Umbra însă mai arată starea de umilinţă şi de dispreţ faţă de trupul Său,[338] căci după cum o umbră, chiar a unui corp drept, cade la pământ şi la picioare, tot aşa trupul lui Hristos, căzând pe pământ prin suferinţele Sale, a fost oarecum călcat în picioare. Trupul lui Hristos este numit umbră, deoarece Duhul a coborât asupra lui şi l-a acoperit cu slavă. Şi de multe ori, când trecea Domnul, ei puneau în calea Lui pe cei cuprinşi de felurite boli, peste care căzând umbra Lui, erau vindecaţi.

---

335. Deşi manuscrisele de la Erevan şi cel de la Galata 54 fac referire la Ieremia, A. Rousseau este de părere că originalul grec al Sf. Irineu ar fi reţinut aici numele lui Isaia.

336. Plângerile lui Ieremia 4, 20.

337. Cf. Psalm 16, 8; Psalm 56, 2.

338. Cf. Isaia 53, 2 şi urm.

72

Prin suferință, la înviere întru nestricăciune

Şi din nou acelaşi profet (se referă) astfel la suferinţele lui Hristos: *"Iată cum dreptul piere şi nimeni nu ia aminte; iar oamenii drepţi sunt luaţi şi nimeni nu ştie, căci dreptul este luat din faţa nedreptăţii. El a fost luat din mijlocul nostru, iar la îngroparea lui va fi pace"*.[339] şi cine este cu desăvârşire drept în afară de Fiul lui Dumnezeu? Cine îi face cu desăvârşire drepţi pe cei ce cred în El, care, ca şi El, sunt persecutaţi şi ucişi? Zicând însă: "la îngroparea lui va fi pace", ni se face cunoscut cum a murit El pentru mântuirea noastră, căci în pace este mântuire. Iar prin moartea Sa, cei care au fost mai înainte duşmanii Lui şi potrivnicii unii faţă de alţii, crezând împreună în El, vor avea pace între ei, devenind prieteni şi iubiţi prin comuniunea lor de credinţă cu El, exact aşa cum se întâmplă. Iar cuvintele: "a fost luat din mijlocul nostru", arată învierea Lui din morţi. Profetul vorbeşte în acest mod şi pentru că, după îngroparea Sa, nu S-a arătat ca un mort, căci prin moarte şi înviere trebuie să rămână nemuritor. *"Viaţă a cerut de la Tine şi I-ai dat Lui lungime de zile în veacul veacului"*.[340] Dar de ce oare zice el că a cerut viaţă, dacă trebuie să moară? Deoarece aici este declarată învierea Lui din morţi, iar prin primirea învierii din morţi El este nemuritor. Căci a primit viaţa pentru ca să poată învia,şi lungime de zile în vecii vecilor pentru ca să fie nestricăcios.

---

339. Isaia 57, 1, 2.
340. Psalm 20, 4.

73

Moarte și Înviere

Iar David vorbește din nou despre moartea și învierea lui Hristos: *"Eu m-am culcat și am adormit; sculatu-m-am, că Domnul mă va sprijini"*.[341] David nu spune aceasta despre sine, deoarece el nu a dobândit învierea după moarte, ci Duhul lui Hristos vorbește aici despre El, prin David, ca și în alte dăți, prin alți profeți: "Eu m-am culcat și am adormit; sculatu-m-am, că Domnul mă va sprijini"; somnul este numit moarte, deoarece El a înviat.

74

Hristos dat morții de conducătorii poporului

Și din nou David vorbește astfel despre patimile lui Hristos: *"Pentru ce s-au întărâtat neamurile și popoarele au cugetat deșertăciuni? S-au ridicat împărații pământului și căpeteniile s-au adunat împreună împotriva Domnului și a Unsului Său"*.[342] Căci Irod, împăratul evreilor, și Pontius Pilat, guvernator sub Claudius Caesar, s-au adunat, L-au condamnat să fie răstignit; fiindcă Irod s-a temut că El (Hristos, n.t.) va fi un rege pământesc și va fi alungat de către El din împărăția sa. Pilat însă, constrâns de Irod, și de evreii care erau cu el, împotriva voinței sale L-a dat morții. Căci dacă nu ar fi făcut acest lucru s-ar fi spus că a uneltit împotriva Cezarului, eliberând un om care se intitulase rege.

341. Psalm 3, 5.
342. Psalm 2, 1-2.

75

Suferința prin voia Tatălui

Și iarăși, în legătură cu suferințele lui Hristos același profet zice: *"Dar tu ai lepădat, ai defăimat și ai aruncat pe Unsul Tău. Stricat-ai legământul robului Tău, batjocorit-ai pe pământ sfințenia lui. Doborât-ai toate gardurile lui, făcut-ai întăriturile lui ruină. Jefuitu-l-au pe el toți cei ce treceau pe cale, ajuns-a ocară vecinilor săi. Înălțat-ai dreapta vrăjmașilor lui, veselit-ai pe toți dușmanii lui. Luat-ai puterea sabiei lui și nu l-ai ajutat în vreme de război. Nimicit-ai curățenia lui și scaunul lui la pământ l-ai doborât. Micșorat-ai zilele vieții lui, umplutu-l-ai de rușine."*[343] Că trebuia să îndure toate aceste lucruri, și aceasta prin voința Tatălui, este arătat aici limpede, deoarece prin voința Tatălui a fost rânduit ca El să îndure aceste suferințe.

76

Împrăștierea turmei

Iar Zaharia vorbește astfel: *"Sabie, deșteaptă-te împotriva păstorului Meu și împotriva tovarășului Meu"*.[344] Iar acest lucru s-a întâmplat când El a fost prins de către evrei, fiindcă toți ucenicii Lui L-au părăsit, temându-se desigur că vor fi uciși împreună cu El. Căci ei încă nu credeau în El cu tărie, până când nu L-au văzut după învierea Lui din morți.

343. Psalm 88, 37-44.
344. Zaharia 13, 7.

77

Hristos între Ponţiu Pilat şi Irod

Şi iarăşi zice El în cei doisprezece profeţi: *"Bate-voi păstorul şi oile turmei se vor risipi"*[345], *"şi legându-L pe el Îl vor duce regelui"*[346]. Căci Pontius Pilat era guvernatorul Iudeii şi la acea vreme îl ura pe Irod, regele evreilor. Însă când Hristos a fost legat şi adus înaintea lui, Pilat L-a trimis la Irod, îngăduindu-i să cerceteze şi să cunoască tot ceea ce dorea despre El. El a aflat în Hristos bun prilej de împăcare cu regele.

78

Coborârea la iad

Iar prin Ieremia, El Îşi face astfel cunoscută moartea şi coborârea la iad, zicând: *"Domnul, Sfântul lui Israel, Şi-a adus aminte de morţii Lui, de cei care odinioară au adormit în ţărâna pământului şi a coborât la ei pentru a le propovădui vestea cea bună şi a-i slobozi"*.[347] Sunt arătate clar aici motivele morţii Sale, deoarece coborârea Lui la iad a fost mântuirea celor morţi.

---

345. Zaharia 13, 7.

346. Osea 10, 6 (după Septuaginta).

347. Textul nu se găseşte la Ieremia. A mai fost citat însă şi de Sf. Iustin Martirul şi Filosoful (*Dialog.* LXXII, 4). Vezi Isaia 26, 19: „Morţii tăi vor trăi şi trupurile lor vor învia". I Petru 4, 6: "Că spre aceasta s-a binevestit morţilor, ca să fie judecaţi ca oameni, după trup, dar să vieze, după Dumnezeu, cu duhul".

79

Răstignirea, în profeții

Și iarăși, Isaia vorbește astfel despre cruce: *"Tins-am mâinile Mele în toată vremea către un popor răzvrătit și nesupus"*[348], căci aceasta semnifică crucea. Într-un mod mult mai lămurit David spune: *"Că M-au înconjurat câini mulți, adunarea celor vicleni M-a împresurat. Străpuns-au mâinile și picioarele Mele"*.[349] Și din nou zice: *"Făcutu-s-a inima Mea ca ceara ce se topește în mijlocul pântecelui Meu"*.[350] Și din nou zice: *"Izbăvește de sabie sufletul Meu, iar trupul Meu de cuie, căci adunarea celor vicleni s-a ridicat împotriva Mea"*.[351] Prin aceasta El arată tot atât de limpede ca lumina că trebuie să fie răstignit. La rândul lui, Moise zice același lucru în fața poporului: *"Viața Ta va fi mereu în primejdie înaintea ochilor Tăi; vei tremura ziua și noaptea și nu vei fi sigur de viața Ta"*.[352]

80

Aruncarea sorților

Și iarăși David zice: *"S-au uitat la Mine; au împărțit între ei hainele Mele și pentru cămașa Mea au aruncat sorți"*.[353] Căci după ce L-au răstignit, soldații au împăr-

348. Isaia 65, 2.
349. Psalm 21, 17-18.
350. Psalm 21, 15.
351. Psalm 21, 22, 17.
352. Deuteronom 28, 66.
353. Psalm 21, 19-20.

ţit între ei veşmintele Lui şi, după cum era obiceiul, l-au rupt veşmintele în bucăţi. Pentru cămaşă, întrucât era ţesută de sus, şi nu cusută, au aruncat sorţi, ca să poată fi luată de cel căruia i-au căzut (sorţii, n.t.).

81

Preţul trădării: "Şi au luat treizeci de arginţi"

Şi iarăşi profetul Ieremia zice: *"Şi au luat cei treizeci de arginţi, preţul Celui preţuit, pe care L-au preţuit fiii lui Israel, şi i-au dat pe Ţarina Olarului, după cum mi-a spus mie Domnul"*.[353bis] Fiind unul din ucenicii lui Hristos, Iuda a făcut o înţelegere cu evreii şi a făcut cu ei un legământ, atunci când a văzut că ei voiau să-L ucidă, şi aceasta pentru că El îl mustrase. Şi a primit treizeci de stateri[354] (specifici) ţării şi L-a dat lor pe Iisus. Mai târziu, căindu-se de ceea ce a făcut, el a înapoiat conducătorilor evreilor argintul şi s-a spânzurat. Ei însă, socotind că nu se cuvine a pune în vistierie ceea ce fusese preţul sângelui, au cumpărat cu arginţii respectivi un loc care aparţinea unui olar, pentru a-i îngropa acolo pe străini.

353bis. Matei 27, 9-10; cf. Fer. 32, 9; Zah. 11, 12-13.

354. Este vorba de moneda legală folosită la Templu, adică, tetradrahma feniciană. Vezi: Irénée de Lyon, *Démonstration de la predication apostolique*, retip., trad. de L.M.Froidevaux, în Sources chrétiennes, Paris, 1971, pag. 148, nota 2.

82

Fiere şi oţet

Iar după ce L-au răstignit, El a dorit să bea, iar ei I-au dat să bea fiere amestecată cu oţet. Despre chiar acest lucru a vorbit David: *"Şi Mi-au dat spre mâncarea Mea fiere şi în setea Mea M-au adăpat cu oţet"*.[355]

83

Înălţarea la cer

Iar cât trebuia să învie din morţi şi să Se înalţe la cer, David ne spune că astfel: *"Carele lui Dumnezeu sunt mii de mii; Domnul în mijlocul lor, pe Sinai, în lăcaşul Său cel sfânt. Suitu-S-a în cele de sus, a înrobit robia, luând a dat daruri oamenilor"*.[356] Robia este distrugerea puterii îngerilor neascultători. Iar el (David, n. t.) a mai arătat şi în ce loc El trebuia să Se înalţe de la pământ la cer. Căci Domnul, spune el, S-a înălţat întru cele înalte din Sion. Pentru că Domnul S-a înălţat de pe muntele din faţa Ierusalimului, care a fost numit "al măslinilor", după învierea Sa din morţi, adunând de faţă pe toţi ucenicii Săi şi aducându-le aminte de cele ce aparţin Împărăţiei cerurilor; iar ei au văzut cum cerurile s-au deschis şi L-au primit.[357]

---

355. Psalm 68, 25.
356. Psalm 67, 18-19; Efeseni 4, 8.
357. Cf. Fapte 1, 9-12.

84

Împăratul slavei

Acelaşi lucru David îl spune iarăşi: *"Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre şi vă ridicaţi porţile cele veşnice şi va intra Împăratul slavei."*[358] Porţile cele veşnice sunt cerurile. Însă întrucât Cuvântul a coborât în chip tainic la făpturi, El nu a fost recunoscut de ele la coborâre. Dar pentru că El S-a făcut trup şi în mod văzut S-a înălţat la ceruri, iar căpeteniile L-au văzut, îngerii de jos i-au chemat pe cei de sus: *"Ridicaţi porţile voastre, ridicaţi porţile cele veşnice, iar Împăratul slavei va intra."* Iar ei au fost uimiţi şi au întrebat: *"Cine este El?"*. Iar cei care L-au văzut au mărturisit pentru a doua oară: *"Domnul cel tare şi puternic, El este Împăratul slavei."*[359]

85

"Şezi de-a dreapta Mea!"

Şi după ce a înviat şi S-a înălţat de-a dreapta Tatălui, El aşteaptă judecata rânduită de Tatăl, când va supune pe toţi duşmanii Săi, iar duşmanii Săi sunt cei care s-au răzvrătit, îngeri, arhangheli, puteri şi tronuri care au disprețuit adevărul.[360] Toate acestea David profetul ni le spune: *"Şezi de-a dreapta Mea, până ce*

358. Psalm 23, 7.
359. Psalm 23, 8.
360. Cf. Iuda 6, 2; II Petru 2, 4.

voi pune pe vrăjmaşii Tăi aşternut picioarelor Tale."[361] David mai spune că El S-a urcat la locul de unde a coborât: *"De la marginea cerului ieşirea Lui şi oprirea Lui până la marginea cerului."*[362] Iar judecata Lui o descrie, zicând: *"Şi nimeni nu poate să se ascundă de căldura Lui."*[363]

86

Vestirea adevărului în tot pământul

Dar aşa cum profeţii au prevestit că Fiul lui Dumnezeu trebuia să Se arate pe pământ, şi unde anume pe pământ, şi în ce fel şi formă trebuia să Se arate – toate aceste profeţii au fost luate de Domnul asupra Sa. Prin aceasta s-a adeverit credinţa noastră în El şi faptul că miezul propovăduirii este adevărat, adică mărturia Apostolilor, care au fost trimişi de către Domnul să vestească în întreaga lume că Fiul lui Dumnezeu a venit şi a îndurat suferinţă[364] pentru a nimici moartea şi ca să aducă viaţă trupurilor noastre.[365] Aşadar, lăsând la o parte duşmănia noastră faţă de Dumnezeu, vrăjmăşie care este răutate, vom putea primi împăcarea cu El, desăvârşind ceea ce Îi este bineplăcut.[366] Şi acest lucru a fost făcut cunoscut de

361. Psalm 109, 1.
362. Psalm 18, 7.
363. Ibidem.
364. Cf. Luca 24, 46; Ioan 12, 27; Fapte 3, 18.
365. Cf. Romani 14, 9; Evrei 2, 9-18.
366. Cf. Romani 5, 1; 8, 6.

către profeții care zic: *"Cât de frumoase sunt picioarele celor care vestesc pacea și a solilor de veste bună."*[367] Iar Isaia ne spune că ei trebuie să plece din Iudeea și din Ierusalim pentru ca să ne aducă cuvântul lui Dumnezeu, care este lege pentru noi: *"Căci din Sion va ieși legea și cuvântul Domnului din Ierusalim"*.[368] Iar că vor trebui să predice în toată lumea, zice David: *"În tot pământul a ieșit vestirea lor, și la marginile lumii cuvintele lor."*[369]

87

Porunca iubirii

Iar Isaia ne spune că omul trebuie să se mântuiască nu după mulțimea de vorbe a legii, ci, scurt, potrivit credinței și dragostei: *"Un cuvânt scurt întru dreptate, căci Dumnezeu va împlini acest cuvânt scurt în întreaga lume."*[370] Iar ca urmare, Apostolul Pavel zice: *"Iubirea este împlinirea legii"*[371], căci cel ce Îl iubește pe Dumnezeu, împlinește legea. Iar când a fost întrebat care este prima poruncă, Domnul a zis: *"Iubește pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta și cu toată puterea ta, iar a doua asemenea ei, să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți"*.[372]

---

367. Isaia 52, 7; Romani 10, 5.
368. Isaia 2,3.
369. Psalm 18, 4.
370. Isaia 10, 23 (Septuaginta). Cf. Romani 9, 28; 10, 18.
371. Romani 13, 10.
372. Marcu 12, 30-31; Matei 22, 37.

De aceste două porunci, spune El, depind legea și profeții. Dar prin credința noastră în El, El ne-a sporit iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele, făcându-ne temători de Dumnezeu, drepți și buni. Căci prin aceasta El a făcut cuprinzător cuvântul în lume.

88

Preamărirea lui Hristos și binecuvântarea slujitorilor lui Dumnezeu

Că după înălțarea Sa trebuia să fie preamărit mai presus de toate și că nimeni nu putea fi comparat sau asemuit Lui, Isaia zice în acest fel: *"Cine este cel ce judecă? Să îi stea în față. Cine e cel care acuză? Să se apropie de Fiul Domnului. Vai, vouă! Căci vă veți învechi ca un veșmânt, și molia vă va mânca și tot trupul va fi umilit și înjosit, doar Domnul singur va fi preaslăvit între cei slăviți"*.[373] Isaia mai zice că, în cele din urmă, cei care au slujit lui Dumnezeu vor fi mântuiți în numele Lui: *"Dar slujitorii Mei vor fi numiți cu alt nume. Cine se va binecuvânta pe pământ se va binecuvânta de Dumnezeul adevărului"*.[374] Isaia mai face cunoscut că El Însuși, nemijlocit, va săvârși această binecuvântare pentru noi și El Însuși ne va mântui prin sângele Său, zicând: *"Nu mijlocitor sau înger, ci Domnul Însuși le-a dat viață, căci iubindu-i și având grijă de ei, El Însuși i-a mântuit"*.[375]

373. Isaia 50, 8-9; 2, 11 și 17.
374. Isaia 65, 15-16.
375. Isaia 63, 9.

89

Legea lui Moise împlinită de Hristos

Isaia spune că (Domnul) nu dorește să-i întoarcă pe cei mântuiți la legea lui Moise, căci legea a fost împlinită de Hristos, și va mântui prin credință și iubire față de Fiul lui Dumnezeu, prin reînnoire datorată cuvântului, și zice: *"Nu vă mai amintiți de întâmplările trecute și nu mai luați în seamă lucrurile de altădată. Iată că Eu fac un lucru nou, el dă muguri, iar voi veți cunoaște. Croi-voi în deșert o cale, în loc de uscat, izvoare de apă ca să adăp seminția Mea și poporul Meu cel ales pe care l-am făcut pentru Mine, ca să proslăvească faptele Mele cele înalte"*.[376] Deșertul și pustietatea au domnit înainte de chemarea neamurilor, căci Cuvântul nu a pășit printre ele și nici Duhul Sfânt nu le-a adăpat; (Cuvântul) care a pregătit calea nouă a credincioșiei și dreptății și a făcut să curgă, ca niște râuri bogate, iar Duhul Sfânt să semene pe pământ, după cum a făgăduit prin profeți să reverse în cele din urmă Duhul pe fața pământului.[377]

90

Legământul cel nou

Chemarea noastră este însă prin înnoirea duhului, nu prin slova cea veche[378], după cum a prezis Ieremia: *"Iată vin zilele, zice Domnul, când voi încheia cu casa lui Israel și cu casa lui Iuda legământ nou, pe care*

376. Isaia 43, 19-21.
377. Cf. Ioel 2, 26-29; Isaia 44, 3; Fapte 2, 17 și urm.
378. Romani 7, 6.

l-am făcut cu părinţii lor în ziua în care i-am luat de mână ca să îi scot din pământul Egiptului. Pentru că ei nu au stăruit în legământ, nici Eu nu am rămas în legătură cu ei, zice Domnul. Dar iată legământul care îl voi încheia cu casa lui Israel, după zilele acelea, zice Domnul. Voi pune legea Mea în minţile lor şi o voi scrie în inimile lor şi voi fi Dumnezeul lor, iar ei vor fi poporul Meu. Şi nu se vor mai învăţa unul pe altul şi frate pe frate, zicând: «Cunoaşteţi pe Domnul», căci toţi Mă vor cunoaşte, de la cel mai mic până la cel mai mare, pentru că Eu voi ierta nedreptatea fărădelegilor lor, iar păcatul lor nu îl voi mai pomeni".[379]

91

Lepădarea de idoli

Că aceste făgăduinţe trebuie să fie moştenite la chemarea lor de către neamuri, cărora un nou legământ le-a fost descoperit, Isaia o declară în felul următor: *"Aşa zice Dumnezeul lui Israel: În ziua aceea, omul îşi va pune speranţa în Făcătorul său, iar ochii săi se vor întoarce spre Sfântul lui Israel, iar el nu va nădăjdui în templele idoleşti, lucrarea mâinilor lui, nici în făptura degetelor lui".*[380] Este limpede în toate privinţele că aceste lucruri sunt spuse celor care s-au lepădat de idoli şi şi-au pus încrederea în Dumnezeu-Creatorul nostru, prin Sfântul lui Israel, iar Sfântul lui Israel este Hristos.

379. Ieremia 31, 31-34; Evrei 8, 8-12.
380. Isaia 17, 6-8.

El S-a arătat oamenilor, iar ochii noştri, aţintiţi spre El, Îl văd. Nu mai avem nici o nădejde în templele idoleşti, nici în lucrările mâinilor noastre.

92

Hristos printre noi

Că trebuia să Se arate printre noi, atunci când Fiul lui Dumnezeu S-a făcut Fiul omului,şi că va fi găsit de noi, cei care mai înainte nu L-am cunoscut, Cuvântul însuşi spune în Isaia în acest fel: *"M-am arătat celor care nu M-au căutat, şi am fost găsit de cei ce nu Mă căutau. Şi am zis: Iată-Mă, iată-Mă aici, la un neam care nu chema numele Meu!"*[381]

93

Un nou popor sfânt

Că acest neam va trebui să fie un popor sfânt, este astfel descoperit de către Osea: *"Chema-voi poporul Meu pe cel ce nu este poporul Meu, şi iubită pe cea care nu era iubită. În acel loc unde ei nu erau numiţi poporul Meu, acolo se vor chema fii ai Dumnezeului Celui viu"*.[382] Acelaşi lucru este spus de Ioan Bote-

381. Isaia 65, 1; Romani 10, 20.

382. Osea 1, 10; 2, 25. Citatul este formulat după Romani 9, 25-26.

zătorul: *"Dumnezeu poate şi din pietrele acestea să ridice fii lui Avraam"*.[383] Căci inimile noastre eliberate de slujirea cea împietrită şi atrase de credinţă Îl văd pe Dumnezeu şi devin fii ai lui Avraam, care a fost îndreptat prin credinţă. În virtutea acestui lucru, Dumnezeu zice prin profetul Iezechiel: *"Şi le voi da lor altă inimă şi duh nou voi da lor; voi scoate din trupul lor inima cea de piatră şi le voi da inimă de carne, ca să urmeze poruncile Mele şi legile să le păzească şi să le împlinească; vor fi poporul Meu, iar Eu le voi fi Dumnezeu"*.[384]

94

Biserica lui Hristos

Deci, prin chemarea cea nouă are loc o schimbare a inimii la păgâni, prin Cuvântul lui Dumnezeu, Care S-a făcut trup şi Şi-a ridicat cortul printre oameni, după cum spune ucenicul Său Ioan: *"Cuvântul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit între noi"*.[385] Prin urmare, Biserica dă multe roade, adică cei ce sunt mântuiţi, pentru că nici mijlocitorul Moise, nici trimisul Ilie, ci Domnul însuşi dă viaţă, dăruind Bisericii mulţi fii, adunarea celor întâi-născuţi, după cum ne descoperă Isaia zicând: *"Veseleşte-te, cea stearpă, care nu năşteai"*. Iar cea stearpă este Biserica[386], care la început nu l-a adus lui

383. Matei 3, 9.
384. Iezechiel 11, 19-20.
385. Ioan 1, 14.
386. Prin Biserică nu se înţelege aici adunarea sau comunitatea evreilor.

Dumnezeu nici un fiu; *"Veselește-te, strigă, tu, cea care nu ai suferit în dureri de naștere, căci mai mulți sunt fiii celei părăsite, decât ai celei cu bărbat"*.[387] Iar bărbatul primei adunări (sinagoga) a fost legea[388].

95

Dumnezeu dăruiește moștenirea Sa popoarelor nepricepute

Moise mai zice însă în cea de a doua Lege (Deuteronom) că păgânii vor sta în frunte, iar poporul cel neascultător la urmă.[389] Și mai zice: *"Voi M-ați întărâtat la gelozie prin cel ce nu este Dumnezeu și M-ați mâniat cu idolul vostru, iar Eu vă voi face geloși prin cei ce nu sunt popor și vă voi aprinde mânia printr-un neam fără pricepere"*. [390] Căci ei L-au părăsit pe Dumnezeul Cel-ce-este și s-au închinat zeilor, care nu erau, și i-au ucis pe profeții lui Dumnezeu și au profețit prin Baal, care era idolul canaaniților.[391] Și necinstind pe Fiul lui Dumnezeu Cel-ce-este, L-au respins și l-au ales pe tâlharul Varava, care a fost dovedit de crimă. Ei s-au lepădat de Împăratul cel Veșnic, și au mărturisit un Cezar vremelnic ca împărat al lor. Prin urmare, i-a bineplăcut lui Dumnezeu să dăruiască moștenirea Sa

387. Isaia 54, 1; Galateni 4, 27.
388. A. Rousseau: *virum autem habebat prima synagoga legem* (p. 210).
389. Cf. Deuteronom 28, 44.
390. Deuteronom 32, 21; Romani 10, 19.
391. Cf. Ieremia 2, 8.

popoarelor nepricepute, care nu aparţineau cetăţii Domnului şi nu ştiau cine este Domnul. Deoarece prin această chemare a fost dată viaţă, iar Dumnezeu a semănat în noi din nou credinţa lui Avraam, noi nu trebuie să ne mai întoarcem la prima lege dată. Căci noi L-am primit pe Domnul Legii, Fiul lui Dumnezeu, şi prin credinţa noastră în El învăţăm să Îl iubim pe Dumnezeu cu toată inima noastră, iar pe semenii noştri, ca pe noi înşine. Iubirea de Dumnezeu alungă însă orice păcat, iar iubirea de semeni nu săvârşeşte nici un rău faţă de semeni.[392]

96

Nu există alt Domn decât Hristos

Prin urmare, legea nu ne este necesară ca pedagog.[393] Iată, noi vorbim cu Tatăl şi ne apropiem şi stăm cu El faţă în faţă devenind copii când e vorba de rău[394] şi întărindu-ne în toată dreptatea şi evlavia. Căci legea nu mai zice: *"Să nu săvârşeşti adulter"*[395], celui care nu mai are niciodată plăcere pentru o femeie străină[396], şi: *"Să nu ucizi"*[397], celui care a îndepărtat de la sine orice ură şi duşmănie, sau: *"Să nu râvneşti ţarina, boul sau asinul semenului tău"*[398], celor care nu

392. Cf. Romani 13, 10.
393. Cf. Galateni 3, 24 şi urm.
394. I Corinteni 14, 20.
395. Ieşire 20, 14; Matei 5, 27.
396. Cf. Matei 5, 28.
397. Ieşire 20, 13; Matei 5, 21.
398. Ieşire 20, 17.

mai râvnesc deloc bunuri lumeşti, ci adună numai rodul ceresc.[399] Nici: *"ochi pentru ochi sau dinte pentru dinte"*, celui care nu consideră nici un om ca duşman al său, căci fiecare este semenul lui şi prin urmare niciodată nu şi-ar întinde braţul pentru a căuta răzbunare. Nici zeciuială nu se poate pretinde de la cel a cărui întreagă proprietate este închinată lui Dumnezeu şi care, părăsindu-i pe tatăl său şi pe mama sa şi întregul său neam, îi urmează Cuvântului lui Dumnezeu.[400] Şi nu va exista nici porunca de a ţine prin nelucrare o zi de odihnă, pentru cel ce ţine sabatul în toate zilele, adică cel care slujeşte lui Dumnezeu în templul lui Dumnezeu, care este trupul omenesc, în toată vremea săvârşind dreptatea. *"Milă voiesc, nu jertfă,* zice El, *şi cunoaşterea lui Dumnezeu, mai mult decât arderile de tot"*.[401] *"Nelegiuit este cel care Îmi jertfeşte un viţel ca unul care ar ucide un câine şi cel ce Îmi aduce făină de grâu ca unul care Mi-ar aduce sânge de porc"*.[402] *"Cel ce va chema numele Domnului va fi mântuit"*.[403] *"Căci nu există numele nici unui alt Domn dat sub cer, prin care să se poată mântui omul"*[404], ci numai cel al lui Dumnezeu, Care este Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Căruia I se supun deopotrivă demonii şi duhurile rele şi toate puterile răzvrătite.[405]

399. Cf. Matei 6, 19 şi urm. Luca 12, 33.
400. Cf. Matei 19, 29.
401. Osea 6, 6; cf. Matei 9, 13; 12, 7.
402. Isaia 66, 3.
403. Ioil 2, 32; Fapte 2, 21; Romani 10, 13.
404. Fapte 4, 12.
405. Cf. Marcu 1, 27.

97

Îndurarea divină și responsabilitatea omului

Cel ce este chemat cu numele de Iisus Hristos, Care a fost răstignit sub Ponțiu Pilat, Care S-a înălțat de la oameni, dar este aproape și față către față cu oricine crede în El; oriunde este chemat, El face voia și împlinește dorințele celui care cu inimă curată Îl cheamă. Așadar, primind mântuirea, suntem mereu recunoscători lui Dumnezeu, Cel care ne-a mântuit prin înțelepciunea Sa de nepătruns și de necercetat și Care ne-a propovăduit mântuirea din ceruri – care este venirea văzută a Domnului nostru, adică purtarea Sa ca om – pe care noi înșine nu am putea-o făptui; dar ceea ce este cu neputință la om este cu putință la Dumnezeu. Din această pricină Ieremia zice despre El: *"Cine s-a suit la cer și l-a coborât din nori? Cine a trecut de cealaltă parte a mării, l-a găsit și îl va duce cu prețul aurului curat? Nu este nimeni care i-a găsit calea, nici nu i-a descoperit cărarea. Ci Cel care știe toate lucrurile, îl înțelege prin înțelepciunea Lui. Cel care a zidit pământul întru veșnicie, care îl umple cu dobitoace grase, care trimite lumina și merge și o cheamă pe ea, și ea Îl ascultă cu cutremur. Iar stelele strălucesc la locul lor și se veselesc. Chematu-le-a, și ele au răspuns: «Iată-ne!». Ele strălucesc cu bucurie pentru Cel care le-a creat. Acesta este Dumnezeul nostru și nimeni altul nu este asemenea Lui. Aflat-a toată calea cu știință și i-a arătat-o slugii Sale Iacov și lui Israel, cel iubit de Dânsul. După aceasta pe pământ S-a arătat și cu oamenii împreună a locuit. Aceasta este cartea poruncilor lui Dumnezeu și legea*

care dăinuiește în veac; toți cei ce o țin vor trăi în veac, iar cei ce au părăsit-o vor pieri".[406] Prin Iacov și Israel se înțelege însă Fiul lui Dumnezeu care a primit de la Tatăl putere asupra vieții noastre, și după ce a primit-o, ne-a adus-o nouă, celor care eram departe de El, atunci când S-a arătat pe pământ și S-a sălășluit între oameni, alăturând și unind Duhul lui Dumnezeu cu făptura lui Dumnezeu, pentru ca omul să poată fi după chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

98

Planul mîntuirii este acesta

Aceasta este, dragul meu prieten, propovăduirea adevărului, și acesta este planul mântuirii noastre și calea vieții pe care profeții au prevestit-o, și Hristos a întemeiat-o, și Apostolii ne-au dat-o nouă, iar Biserica o dă fiilor ei din întreaga lume. Trebuie să o păstrăm cu grijă mare, cu bunăvoință și fiind prin fapte bune și caracter sănătos bineplăcuți lui Dumnezeu.

99

Păziți-vă de eretici și de necredincioși

Să nu gândească cineva că există un alt Dumnezeu Tatăl decât Creatorul nostru, așa cum cred ereticii. Ei Îl disprețuiesc pe Dumnezeul care există și fac idoli

406. Este vorba de Cartea lui Baruh 3, 29 - 4, 1.

din ceea ce nu este şi îşi creează un tată mai înalt decât Creatorul nostru şi astfel cred că au găsit ceva mai mare decât Adevărul. De fapt ei sunt necredincioşi şi hulitori ai Creatorului şi ai Tatălui lor, după cum am arătat în cartea noastră: *Combaterea şi nimicirea ştiinţei cu nume mincinos.*[407] Sunt şi alţii care resping venirea Fiului lui Dumnezeu şi iconomia Întrupării Sale, pe care Apostolii le-au propovăduit, iar profeţii le-au prevestit, prin care omenirea şi-a aflat reînnoirea, aşa cum v-am arătat pe scurt. Unii ca aceştia trebuie consideraţi slabi în credinţă. Iar alţii nu recunosc darurile Duhului Sfânt şi îndepărtează de la ei harul profetic prin care omul este adăpat şi aduce rod de viaţă lui Dumnezeu. Iar aceştia sunt cei despre care Isaia spune: *"Căci ei vor fi ca un stejar ale cărui frunze cad şi ca o grădină fără nici un strop de apă"*[408], şi ca atare sunt nefolositori lui Dumnezeu, deoarece nu dau roade.

100

Să stăruim în adevăr

Prin urmare, eroarea referitoare la cele trei capitole despre pecetea[409] noastră îi face pe mulţi să rătăcească de la adevăr, căci aceştia fie că Îl disprețuiesc pe Tatăl, fie că Îl resping pe Fiul şi vorbesc împotriva iconomiei Întrupării Sale, fie nu Îl primesc pe Duhul

407. Sf. Irineu face referire la lucrarea sa împotriva ereziilor, cunoscută sub denumirea de *Adversus haereses*, redactată în cinci cărţi.

408. Isaia 1, 30.

409. Prin *pecete* Sf. Irineu înţelege taina botezului.

Sfânt, adică disprețuiesc profețiile. Iar noi trebuie să fim atenți față de astfel de persoane și să ne ferim de învățătura lor greșită, dacă dorim cu adevărat să fim bineplăcuți lui Dumnezeu și să dobândim de la El mântuirea.

*
* *

Demonstrația propovăduirii apostolice a lui Irineu

Slavă Preasfintei Treimi și Dumnezeirii celei Una, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt Cel atotțiitor în vecii vecilor. Amin.

Pomeniți în Domnul pe de Dumnezeu întăritul și întreit fericitul Arhiepiscop Der Hohannes, posesorul acestei cărți, fratele sfântului rege, și pe smeritul scrib.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Ediţii

Adversus haereses, în J. P. Migne, Patrologia Graeca, 7, 437-1224 (preia ediţia din 1734, tipărită la Veneţia).

Harvey, W., *Sancti Irenaei episcopi Lugdunensis libri quinque adversus haereses*, 2 vol., Cambridge, 1857.

Roberts A. şi Rambaut, W. H., *The Ante-Nicene Christian Library*, vol. 5, Edinburgh, 1868, 1-480; vol. 9 (1869), 1-187; *Ante-Nicene Fathers* I, 315-579.

Alexander Roberts şi James Donaldson, editori, *The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus*, The Ante-Nicene Fathers, Grand Rapids, 1979.

II.Traduceri

Des hl. Irenaeus Schrift "Zum Erweise der apostolischen Verkündigung", in armenischer Version entdeckt, herausgegeben und ins Deutsche übersetzt von K.Ter Mekerttschian und E.Ter Minassiantz. Mit einem Nachwort und Anmerkungen von A. Harnack. Collection: Texte und Untersuchungen, XXXI, 1, Leipzig, 1907. O a doua ediţie a apărut în anul 1908. Prima ediţie în limba germană a fost tradusă în limba rusă şi publicată de Sagarda, în *Hristianskoe citenie*, 1907.

Weber, S., *Des hl. Irenaeus Schrift zum Erweise der apostolischen Verkündigung*, Bibliothek der Kirchenväter, 4, Kempten, München, 1912.

Irenaeus, *Eis epideixin tou apostolikou kerygmatos* (*The Proof of the Apostolic Teaching, with Seven Fragments*), Armenian Version edited and translated by His

Lordship the Bishop Karapet Ter Mekerttschian and The Rev. Dr. S.G. Wilson with the co-operation of H. R. H. Prince Maxe of Saxony, în Patrologia Orientalis, vol. 12, Paris, 1919, p. 655-746. Același volum cuprinde și traducerea în limba franceză a *Demonstrației*, realizată de Joseph Barthoulot, S. J., cu o introducere și note de J. Tixeront, p. 749-802, publicată pentru prima oară în *Recherches de Sciences Religieuses*, t. VI, 1916, p. 361-432.

Sancti Irenaei Episcopi Lugdunensis, *Demonstratio Apostolicae Predicationis*. Ex armeno vertit, prolegominis illustravit, notis locupletavit S. Weber, Freiburg im Breisgau, 1917.

St. Irenaeus, *The Demonstration of the Apostolic Preaching*. Translated from the Armenian with Introduction and Notes by J. Armitage Robinson, London and New York, 1920.

Irenaeus, *Aanwijzing der apostolische verkondiging*, bewerkt door H. U. Meyboom (Oud-christlijke Geschriften in Nederlandsche Vertaling, 30), Leyden, 1920.

S. Ireneo, *Espozitione della Predicazione Apostolica*. Introduzione, versione dall-armeno e note a cura di U. Faldati, Scrittori Cristiani Antichi, Roma, 1923.

Rousseau, A., Hemmerdinger, B., Doutreleau L. și Mercier, Ch., *Irénée de Lyon, Contre les hérésies*, Sources Chrétiennes, nr. 100, 2 vol. Paris 1965; nr. 152 și 153, 2 vol. Paris, 1969; Sagnard, F., *op. cit.*, nr. 34, vol. 1, Paris, 1952.

St. Irenaeus, *Proof of the Apostolic Preaching*. Translated and annotated by Joseph P. Smith, Ancient Christian Writers, nr. 16, Westminster-Maryland and London, 1952.

Eirenaiou, episcopou Lougdounou, *Epideixis tou apostolikou kerygmatos*. Eisagoge, metafrasis, sholia ypo I. D. Karavidopoulou, Tesalonic, 1965.

S. Ireneo di Lione, *La Dottrina apostolica*. A cura di V. Dellagiacoma, Sienna, 1968.

Irénée de Lyon, *Démonstration de la prédication apostolique*. Nouvelle traduction de l'arménien avec introduction et notes par L.M.Froidevaux, Sources Chrétiennes, nr. 62, Les Éditions du Cerf, Paris, 1959 retip. 1971.

Irénée de Lyon, *La Prédication des apôtres et ses preuves ou la foi chrétienne.* Traduction de J. Barthoulot. Revision critique sur l'original par S. Voïcu. Introduction, notes, plan de travail de A. G. Hamman, Paris, 1977.

Ireneo di Lione, *Epideixis.* Antico catechismo degli adulti. Introduzione, traduzione e commento a cura di E. Perreto, Rome, 1981.

Saint Irenaios, *The Preaching of the Apostles,* prepared by Jack N. Sparks, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass., 1987.

Irenaeus von Lyon, *Epideixis. Adversus haereses I. Darlegung der apostolischen Verkündigung. Gegen die Haeresien I.* Uebersetzt und eingeleitet von N. Brox, Fontes Christiani, Band 8/1, Freiburg im Breisgau, 1993.

Irénée de Lyon, *Démonstration de la prédication apostolique.* Introduction, traduction et notes par Adelin Rousseau, Sources Chrétiennes, nr. 406, Les Éditions du Cerf, Paris, 1995. Este vorba de o traducere a textului armean al *Demonstrației* în limbile latină și franceză.

Reynders, D., *Lexique comparé du text grec et des versions latines, arménienne et syriaque de* l'Adversus haereses *de Saint Irénée,* în Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 141-142, Louvain,1954.

Idem, *Vocabulaire de la Démonstration et des fragments de Saint Irénée,* Chevetogne, 1958.

III. Studii

Agourides, S., *Omul după Sfântul Irineu,* Tesalonic, 1970 (în limba greacă).

Benoit, A., *Saint Irénée. Introduction à l'étude de sa théologie,* Paris, 1960.

Brox, N., *Offenbarung, Gnosis und gnostischer Mythos bei Irenaeus von Lyon,* Salzburg, 1966.

Dufourcq, A., *Saint Irénée,* ed. a IV-a, coll. "Les Saints", Paris, 1926.

Forni, R., *Problemi della tradizione. Ireneo di Lione*, Milan, 1939.

Freppel, Ch., E., *Saint Irénée et l'éloquence chrétienne dans la Gaule pendant les deux premiers siècles*, Paris, 1861, 1886.

Gerhardt, M., *Die Bedeutung der Eschatologie bei Irenaeus*, Berlin, 1922.

Harnack, A., *Das Zeugnis des Irenäus über das Ansehen der romischen Kirche*, Sitzber. der Königlichen Preussischen Akademie der Wiss. zu Berlin, 1893.

Heitmann, A., *Imitatio Dei*, Roma, 1940.

Hitchcock, F.R.M., *Irenaeus of Lugdunum. A Study of his Teaching*, Cambridge, 1914.

Houssiau, A., *La christologie de Saint Irénée*, Louvain, 1955.

Iliescu, I., *Irineu, Episcop de Lugdunum (Lyon)*, teză de licență, București, 1895.

Irineu Bistrițeanul (Episcop), *Sfântul Irineu de Lyon. Polemist și teolog*, Cartimpex, Cluj, 1998. Autorul compune și un *Imn acatist* întru cinstirea Sf. Irineu, p. 94-105.

Jossa, G., *Regno di Dio e Chiesa. Ricerche sulla concezione escatologica ed ecclesiologica delle Adversus haereses di Ireneo di Lione*, Napoli, 1970.

Klebba, E., *Die Anthropologie des hl. Irenaeus*, Münster, 1894.

Lawson, J., *The Biblical Theology of St. Irenaeus*, 1948.

Lundström, *Studien zur lateinischen Irenäusübersetzung*, Lund, 1943.

Idem, *Neue Studien zur lateinischen Irenäusübersetzung*, Lund, 1948.

Nielsen, J. T., *Adam and Christ in the Theology of Irenaeus of Lyon*, Assen, 1968.

Nussbaumer, A., *Das Ursymbolum nach der Epideixis des hl. Irenaeus*, Paderborn, 1921.

Orbe, A., *Antropologia di San Ireneo*, Madrid, 1969.

Poschmann, B., *Paenitentia secunda*, Bonn, 1940.

Sagnard, F.M.M., *La gnose valentinienne et le témoignage de Saint Irénée*, 1947.

Scharl, E., *Recapitulatio Mundi. Der Rekapitulationsbegriff des Heiligen Irenaeus und seine Anwendung auf die Koerperwelt*, Freiburg im Breisgau, 1941.

Teodoru, A., *Învățătura lui Irineu despre recapitulare*, Atena, 1972 (în limba greacă).

Wingren, G., *Man and Incarnation. A Story in the Biblical Theology of Irenaeus*, Philadelphia, 1958.

Ziegler, *Irenaeus der Bischof von Lyon*, Berlin, 1871.

IV. Manuale de Patrologie

Altaner, B., *Patrologie*, Freiburg im Breisgau, Herder, 1938, p. 78-82.

Bardenhewer, O., *Patrologie*, III-e Auflage, Freiburg im Breisgau, Herder, 1910, vol. I, p. 399-430.

Coman, I. G., *Patrologie*, București, 1956.

Idem, *Patrologie*, II, București, 1985, p. 16-49.

Hristou, P., *Patrologia greacă*, II, p. 690-718.

Quasten, J., *Patrology*, I, 1998, p. 287-331.

Papadopoulos, St., *Patrologia*, I, p. 294-309 (în limba greacă).

Tixeront, J., *Précis de Patrologie*, treizième édition, Paris, 1941, p. 97-102.

CUPRINS

Introducere (*p.5*) • Îndemn la credinţă (*p.63*) • Ascultare şi curăţie (*p.64*) • Calea spre îndumnezeire: păzirea normelor de credinţă şi a poruncilor dumnezeieşti (*p.66*) • Dumnezeu, cauză supremă a lumii create (*p.68*) • Cuvântul şi Duhul (*p.69*) • Sfânta Treime: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt (*p.70*) • Botezul sau naşterea cea nouă în Hristos (*p.71*) • Persoana Tatălui (*p.72*) • Alcătuirea cerurilor (*p.73*) • Dumnezeu şi creaţia Sa (*p.74*)• Crearea omului (*p.75*) • Omul în Rai (*p.76*) • Lucrarea lui Adam în Rai. Crearea Evei (*p.77*) • Curăţia protopărinţilor (*p.78*) • Legea paradisiacă a vieţii veşnice (*p.78*) • Înşelăciunea diavolului. Alungarea din Rai (*p.79*) • Trudă, durere şi păcat (*p.80*) • Răspândirea răului prin însoţirea nefirească (*p.81*) • Izbăvirea celor drepţi şi refacerea lumii (*p.82*) • Iarăşi blestem (*p.82*) • Binecuvântare şi alegere (*p.83*) • Legământul (*p.84*) • Turnul Babel. Înmulţirea limbilor. (*p.86*) • Legământul cu Avraam (*p.87*) • Aşezarea în Egipt şi ieşirea (*p.89*) • Şederea în pustie. Legea (*p.90*) • Urmarea necredinţei (*p.91*) • Ultimele povăţuiri ale lui Moise (*p.92*) • Intrarea în Ţara Făgăduinţei (*p.93*) • Profeţii şi Domnul nostru Iisus Hristos (*p.94*) · Ţinta Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu (*p.94*) • Adam cel vechi şi Adam cel Nou. De ce naşterea feciorelnică? (*p.95*) • Reînnoirea Evei în Fecioara Maria (*p.96*) • Reînnoirea firii prin Cruce (*p.97*) • Plinirea legământului avraamic (*p.98*) • Sământă din sământa lui David (*p.99*) • De ce S-a întrupat Cuvântul lui Dumnezeu? (*p.100*) • Necesitatea Întrupării (*p.100*) • Cel întâi născut din morţi (*p.101*) • Comuniunea cu Dumnezeu şi viaţa întru nestricăciune prin Hristos (*p.102*) • Chemarea neamurilor şi întemeierea Bisericii (*p.103*) • Lucrarea Duhului (*p.104*) • Cuvântul cel dintru început (*p.105*) • Arătarea Dumnezeirii la stejarul din Mamvri (*p.106*) • Fiul lui Dumnezeu este Cel ce S-a arătat lui Iacov (*p.107*) • Lucrarea tainică a Cuvântului lui Dumnezeu în pustie (*p.108*) • Fiul, Domn a toate şi Mijlocitor la Tatăl (*p.109*) • Domnul Îşi prevesteşte preamărirea (*p.110*) • Hristos, Fiul lui Dumnezeu (*p.111*) • Hristos vorbeşte despre Sine prin profeţi (*p.112*) • Fiul lui Dumnezeu din veci, Mântuitorul tuturor (*p.113*) • Hristos în Scripturi (*p.114*) • Isaia despre Hristos: "Iată, Fecioara va purta în pântece..." (*p.114*) • Emanuel – Dumnezeu cu noi (*p.116*) • Sfetnicul minunat al Tatălui (*p.116*) • Credinţă şi Împărăţie (*p.117*) • Hristos, Domn şi Mântuitor:

"Sceptru nu va lipsi din Iuda" (*p.118*) • Arătarea stelei: "O stea răsare din Iacov" (*p.120*) • Mlădiţa din trunchiul lui Iesei (*p.120*) • Dreapta judecată şi îndurarea lui Dumnezeu (p.122) • Restaurarea prin Hristos a firii căzute (*p.123*) • Înţelesuri hristologice (*p.124*) • Profeţia lui Miheia despre locul naşterii lui Mesia (*p.125*) • Vlăstar din seminţia lui David (*p.125*) • Isaia despre intrarea în Ierusalim (p.126) • Ce au profeţit profeţii? (*p.126*) • Vindecătorul trupurilor şi al sufletelor noastre (*p.127*) • Pătimirile lui Hristos (*p.128*) • Întru smerenia Lui, judecata Lui s-a ridicat (*p.129*) • "Neamul Lui cine îl va spune?" (*p.130*) • În umbra lui Hristos (*p.131*) • Prin suferinţă, la înviere întru nestricăciune (*p.132*) • Moarte şi Înviere (*p.133*) • Hristos dat morţii de conducătorii poporului (*p.133*) • Suferinţa prin voia Tatălui (*p.134*) • Împrăştierea turmei (*p.134*) • Hristos între Ponţiu Pilat şi Irod (*p.135*) • Coborârea la iad (*p.135*) • Răstignirea, în profeţii (*p.136*) • Aruncarea sorţilor (*p.136*) • Preţul trădării: "Şi au luat treizeci de arginţi" (*p.137*) • Fiere şi oţet (*p.138*) • Înălţarea la cer (*p.138*) • Împăratul slavei (p.139) • "Şezi de-a dreapta Mea!" (*p.139*) • Vestirea adevărului în tot pământul (*p.140*) • Porunca iubirii (*p.141*) • Preamărirea lui Hristos şi binecuvântarea slujitorilor lui Dumnezeu (*p.142*) • Legea lui Moise împlinită de Hristos (*p.143*) • Legământul cel Nou (*p.143*) • Lepădarea de idoli (*p.144*) • Hristos printre noi (*p.145*) • Un nou popor sfânt (*p.145*) • Biserica lui Hristos (*p.146*) • Dumnezeu dăruieşte moştenirea Sa popoarelor nepricepute (*p.147*) • Nu există alt Domn decât Hristos (*p.148*) • Îndurarea divină şi responsabilitatea omului (*p.150*) • Planul mântuirii este acesta (*p.151*) • Păziţi-vă de eretici şi de necredincioşi (*p.151*) • Să stăruim în adevăr (*p.152*) • *Bibliografie selectivă* (*p.54*).

Redactor: MARINELA BOJIN
Tehnoredactor: Protos. VARTOLOMEU BOGDAN

Format 16/61 x 86
Coli de tipar 10. Comanda 166

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Intrarea Patriarhiei nr. 6. Bucureşti
Tel.: 00-40-1-3372279; 00-40-1-3363577

"Întrucât păstrătorul permanent al mântuirii noastre este chiar credința noastră, trebuie să avem mare grijă față de ea, ca să putem dobândi cu adevărat ființa cea reală. Așadar, credința este temeiul acesteia, așa cum prezbiterii, ucenicii Apostolilor, ne-au transmis-o nouă. Mai presus de toate ea ne îndeamnă să ne amintim că am primit botezul spre iertarea păcatelor, în numele lui Dumnezeu Tatăl și în numele lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut trup, a murit și a înviat, și în numele Duhului Sfânt al lui Dumnezeu".

"Acest botez este pecetea vieții veșnice și nașterea cea nouă în Dumnezeu, pentru a nu mai fi doar fii ai oamenilor muritori, ci ai veșnicului Dumnezeu, și pentru ca zestrea noastră permanentă și statornică să fie de a participa la natura divină și de a fi ridicați deasupra tuturor lucrurilor care există".

Sfântul IRINEU DE LUGDUNUM

"Sfântul Irineu rămâne un punct neîndoielnic de referință atât pentru istoria gândirii creștine, cât și pentru istoria răspândirii Bisericii creștine, deoarece în el descoperim un teolog profund, dar și un stăruitor și dedicat misionar; iar în teologia lui, îndelungată în zile, aroma unei tinereți perene și contemporane".

Prof. dr. REMUS RUS

Ilustrația coperței: Trimiterea Sfinților Apostoli de către Domnul înviat, la propovăduire. (Miniatură de pe un manuscris bizantin din sec. XI).

I. S. B. N. 97339332-62-5